Agim Isaku, poet, eseist, publicist, este o personalitate marcantă a culturii contemporane albaneze. S-a născut în 1955 la Korca (cel mai important oraş din sudul Albaniei). A absolvit Facultatea de Litere a Universității din Tirana. A lucrat ca profesor pînă în anul 1990, cînd a fost numit director adjunct al Radio-Televiziunii albaneze. Ulterior a devenit director al Fundației „Soros", iar în 1996, ambasador al Albaniei la Madrid. În 1999 este numit consilier al preşedintelui Albaniei, iar în prezent este consilier al prim-ministrului Albaniei. Este autor a 15 cărți de poezie şi proză, precum şi a numeroase articole de analiză politică publicate în presa albaneză şi străină. O parte a operei sale este tradusă în limbile engleză, franceză, spaniolă, maghiară, română ete. Dintre volumele publicate amintim : Cincizeci de poezii, 1986; Vârsta, 1997; Să nu credeți ca sunt un vizitator întîrziat, 1991 (poezii); Cetățile iernii, 1983; Două cronici despre aceeaşi moarte, 1990; Umbra, 1987 (proză scurtă); Bîta (roman).

„... în care Măhil Ucă Gropa a descris luptele purtate de către vărul său, Erman Bue Gropa, domnitor albanez, cu barbarii de la răsărit, de la apus, de la miazăzi şi de la miazănoapte. S-a arătat amănunțit cum s-au desfăşurat aceste lupte ca nu cumva colbul uitării să le acopere rămînînd astfel pierdute pe veci în negura timpurilor. Această strădanie va fi folositoare şi pentru vremurile de azi, dar şi pentru viitor, dacă albanezii vor fi vreodată la aman..."

Introducere la cronica scrisă de Măhil Ucă Gropa la începutul secolului al XIII-lea. Multă vreme am crezut în sinea mea că el nu este un simplu băț de lemn si atît. Învelit în metale, cu o cruce mare tot de metal în vîrf, înconjurat uneori de scînteieri fugare care nu erau altceva decît reflexe prelucrate şi strîmbate ale altor lumini, încrustat cu diamante, îl luasem drept sceptru împărătesc, lucrat din cine ştie ce metale rare, pentru că împărat era cel care îl purta. Cu toate acestea, în

însemnările mele l-am numit bîta, fiindcă, în starea de extaz în care mă aflam cînd pentru prima oară s-a zămislit principatul nostru albanez şi cocoțat pe culmea acelei rare încîntări pe care ți-o dă libertatea, orice le aparținea lor, bizantinilor, mi se părea mic şt neimportant, ceva de luat în rîs şi de disprețuit.

Era un toiag nu mai lung de patru palme, pentru că şi împăratul Teodor care se sprijinea în el pînă ieri, deci pînă la 6 iulie 1296 după cronologia Occidentului sau 6905 după cronologia Imperiului Bizantin, nu era înalt, ci pitic cum nu se mai văzuse alt împărat. El mi se păruse înalt fiindcă oamenii care-l înconjurau şedeau tot timpul în genunchi, iar noi, de departe, aveam doar impresia că ei stau drept, după cum ar fi trebuit să stea nişte persoane cu chipuri şi ranguri înalte. M-am gîndit mai tîrziu că, dacă ei n-ar mai fi stat în genunchi şi s-ar fi ridicat în picioare, împăratul Teodor cu greu ar mai fi fost văzut de mulțime, iar toiagul nici atît.

Acum cînd îmbătrînesc cu mare repeziciune şi anii-mi trec ca nisipul uscat printre degete, acum cînd îmi adun însemnările începute cu 35 de ani în urmă şi terminate la data amintită mai sus (6 iulie 1296), am din nou ciudata senzație pe care am încercat-o privind de departe acel băț. După cum veți putea observa şi voi pe parcursul cărții, cu toate că multă vreme am funcționat prin cancelarii pe lîngă oameni învățați, fapt care mi-a educat modul de a-mi exprima şi cele mai subtile sentimente, nu am fost niciodată în stare să dau un nume simțămintelor mele trezite de acest băț care, după cum gîndeam atunci, nu sprijinea numai pe împărat, carnea şi ciolanele lui, dar prin mijlocirea impăratului susținea întregul imperiu, mai precis, toată acea aiureală care se numeşte imperiu, cu bîrfele, cu scandalurile, invidiile şi intrigile din sînul lui. Toate acestea rodeau palatul fără răgaz, precum viermii, dar în acelaşi timp menținеau şi încercuirea noastră,

suferințele noastre... şi pe mine mă țineau într-o stare absurdă înlăuntrul acelei încercuiri. Numai acum, cînd bățul nu mai există, m-am eliberat de ceața înecăcioasă a sentimentelor mele. În timp ce ele, sentimentele, plecau şi se topeau în neant, am reuşit să le dau un nume: ele au fost temeri apăsătoare, anxietate, nesiguranță.

Însemnările mele sunt mai degrabă descărcări sufleteşti iscate de nevoia de a-i împărtăşi cuiva ceea ce simțeam după bătălii sau după recepțiile pompoase, unde omul aproape că nu se mai vede şi se pierde ca ienupărul într-o pădure de fagi înalți.

Iar acum, la bătrînețe, cînd în coliba mea aştept să vină moartea să mă ia şi să mă unească cu tovarăşii mei, îmi spun că nu e nimic mai rău decît atunci cînd ienupărul sau orice alt arbore din pădure, oricît de înalt ar fi, crede că el este însăşi pădurea. Acesta este unul din motivele care face adeseori ca însemnările mele să pară nelegate între ele. Ba chiar, pe vreundeva, pot să pară neadevărate, aşa cum mi se par şi mie acum.

Puteți să mă judecați cum vreți pentru toate, numai un lucru vă cer: să mă credeți că am fost sincer chiar şi în minciună. Să mă credeți că acum sunt prea bătrîn si nu mai am timp să mă întorc şi să iau totul de la capăt.

Cartea întîi

- Acum încercuirea e deplină - zise Erman. Caii scurmau pietrişul alb de pe marginea prăpastiei unde poposiserăm şi cu nările fremătînde adulmecau în aer pericole necunoscute. De-a lungul văii Giugei, atît cît puteai cuprinde cu ochii prin ceața rară de toamnă, se deosebea colbul galben stîrnit de coloana armatei ocupatoare. Nu sufla vîntul, iar praful stărnit de miile de picioare ale oamenilor, ale cailor, cămilelor, ele-

fanților, măgarilor şi bivolilor se ridica încet şi, după ce se îngreuia amestecîndu-se cu ceața umedă, cobora din nou pe capetele ostaşilor formînd un fel de acoperiş murdar sau un fel de capelă care-şi schimba des forma.

- Ei nu vor putea să suie pînă aici - zisei eu privind stîncile abrupte şi colțuroase care se ridicau chiar de pe prund de-a lungul întregii văi a Giugei. Nu înțeleg ce fel de strateg este cel care-i conduce pe acest drum.

- Cu atît mai rău pentru ei - zise Erman şi surîse fără să mă privească, în timp ce freca gîtul asudat al calului său. Cu toate acestea - adăugă el peste puțin timp, şi eu observai pe fața lui o satisfacție ascunsă, aceeaşi pe care o descoperisem cu două zile înainte, cînd nepotul nostru, Nica, adusese vestea că în fruntea uriaşei armate se află însuşi împăratul Teodor - cu toate acestea, acum încercuirea e deplină.

Erman se îmbrăcase cu tunica vişinie ornată cu motive ciudate, brodată cu fir de argint, aceeaşi tunică pe care i-o dăruise tatăl său cu aproape jumătate de veac înainte, celălalt Erman, adică prințul german Herman de Vilehard, cînd acesta se întorcea din Răsărit cu ce mai rămăsese din ultima cruciadă. Pe atunci eu nu mă născusem încă, dar toți cei din neamul nostru cunoşteau bine istoria acelui prinț singuratic care, după ce-şi pierduse toți ostaşii în marea aventură din Răsărit, înainte de a ajunge la Hanul Trimalei, îşi pierduse şi propriul cal. Se povestea că nu se mai văzuse pînă atunci la hanul nostru (Hanul Trimalei era proprietatea tatălui meu) vreun alt călător care să aibă atîta colb pe mustăți şi pe barbă. El zăbovise mult timp în baia pe care i-o pregătiseră femeile. Dar, îşi aminteau martorii oculari, cînd ieşise din scăldătoare, mustățile, barba şi părul îi erau tot atît de spălăcite. Apa îi subțiase doar firele de păr, iar din acestea continuau să pice fire de nisip fin. Uneori taica îmi povestea că prințul era atît de palid,

încît toți cei ce-l întîlneau îşi coborau privirile stînjeniți. Mai ales la lumina lumînărilor, semîna cu o stafie.

Tînărul despot Erman Bue Gropa trase uşor frîul calului şi animalul zvelt, cu picioare subțiri, se dădu înapoi, depărtîndu-se pe lîngă buza prăpastiei. Păsările brodate cu argint pe tunica vişinie bătură din aripi, iar eu întorsei capul în altă parte, de teamă că ele vor zbura pentru totdeauna în ceața prăfuită, nevoind să fiu martor la această evadare. Calul meu, şi el, se mişca neliniştit.

După ce stătu o săptămînă la Hanul Trimalei, prințul got îi dărui unchiului meu, Bue Gropa, care va să zică fratelui tatălui meu (tatălui lui Erman), tunica lui vişinie, singurul obiect prețios care-i mai rămăsese. Mai tîrziu, mama îmi explicase că, de fapt, nu fusese vorba de un dar. Înainte de a porni la drum, prințul străin îşi schimbase tunica, acum nefolositoare, pe un cal de care avea mare nevoie. Şi mama adăugase, cu o siguranță care mă uluise, că acel cal nu-l dusese pe călăreț prea departe. Mie mi se părea mai convingătoare istoria cu schimbul decît istoria cu darul.

Acum doi ani, cînd m-am întors de la Constantinopol, am găsit în fundul unui cufăr cu haine vechi un teanc de documente scrise pe papirusuri şi învelite cu grijă. Dacă nu ar fi fost învelite cu atîta grijă şi dacă papirusurile nu ar fi fost atît de costisitoare, aş fi crezut că acolo sunt trecute socotelile şi veniturile modeste ale hanului tatălui meu. Le desfăcui şi le întinsei cu greutate. Trei dintre ele erau scrise într-o limbă pe care o înțelegeam, celelalte două într-o limbă necunoscută mie, dar care nu putea fi alta decît limba gotă căreia îi cunoşteam cîteva litere. După cum aflai din aceste documente, tatăl meu, împreună cu fratele său care murise acum trei ani nu erau numai proprietarii Hanului Trimalei, ci şi regi ai părții occidentale a Galiției, domnitori în două ținuturi cu nume indescifrabile din Normandia şi lorzi ai Angliei (adică fiecare

era o jumătate de lord). Nu mai pun la socoteală cele două documente scrise în alfabetul greoi gotic. Îmi amintesc şi astăzi clipa în care am văzut pentru prima oară acele acte. Un foc necunoscut pornea din adîncul pieptului şi-mi ardea pielea subțire a obrajilor şi a ochilor, fără să reuşească totuşi s-o străbată şi să iasă afară. Mîinile îmi tremurau de parcă aş fi ținut în ele bucăți de pămînt vulcanic. Lucrînd eu un timp îndelungat pe lîngă fel de fel de funcționari superiori ai imperiului, îmi dădeam seama de valoarea reală a unor asemenea înscrisuri. Văzusem cum fiul îşi omorîse tatăl, fratele pe frate, soția soțul, soțul cumnata, după ce cumnatul îşi omorîse mai înainte singurul său văr primar; socrul îl omorîse pe ginere în patul nupțial, iar un alt ginere îi făcuse de petrecanie socrului bătrîn şi neputincios; văzusem cum se otrăviseră prieteni care străbătuseră împreună multe mări zbuciumate de turbarea zeilor; văzusem cum îşi smulgeau părul şi cum erau gata să-şi scoată ochii una alteia surorile cărora numai cu o zi înainte li se înălțaseră imnuri, fiind socotite simboluri ale armoniei... Şi toate acestea se săvărşeau pentru un petic de papirus vechi, titlu de proprietate care mirosea a ceară şi a mucegai, pentru o prăvălie şi un colț de casă, pentru un cuptor pe jumătate dărîmat sau pentru cinci-şase capre... Iar acum descoperеam că aceste papirusuri de mare valoare şi demne de intrigi împărăteşti sau de otrăviri de prinți şi regi zăceau nu departe, ci chiar în casa mea părintească, pe fundul unei lăzi cu haine jerpelite care nu aveau să mai fie îmbrăcate niciodată. După conținutul acestor acte, poate şi după lege, eu puteam să devin stăpîn pe cîteva ținuturi, principate, mănăstiri, livezi, castele, hanuri şi cîte şi mai cîte altele... Înțelesei dintr-o dată că nu mai eram un călugăr evadat, un proprietar al unei jumătăți de han aproape ruinat şi părăsit, un rătăcitor care merge unde îl duc picioarele. Din acel moment, după cum brotăcelul se preface în prinț în lunile

sfinte, aveam şi eu dreptul să mă transform în prinț, conte, lord, suveran etc... etc... Încăperea strîmtă şi plină de fum în care mă aflam, scînteia brusc ca şi cum în aer ar fi ars un duh diafan, arginitiu şi omniprezent. Pardoseala devenise instabilă şi eu, legănîndu-mă deasupra ei, mă apropiai de tata care-şi plecase capul în pieptul scheletic şi şuierător. Vatra înnegrită de fum lîngă care se aşezase se preschimbă pe dată într-un tron de marmură. Ce sunt, astea? îl întrebai eu arătîndu-i papirusurile prețioase. După cum îmi amintesc, glasul meu fusese înspăimîntător şi-l obligase pe tata să ridice capul. Încetă şi şuierătura pieptului descărnat. Deschise ochii si-şi aruncă privirea pe papirusurile pe care i le vîrîsem aproape în nas, apoi închise iarăşi ochii fără să-mi dea vreun răspuns, fără să facă vreun semn. Am bănuit că privirea lui n-a ajuns pînă la neprețuitele documente, de aceea l-am apucat de braț, l-am zgîlțîit cu toată puterea şi l-am întrebat din nou: ce sunt astea? De data aceasta îmi răspunse: proprietăți. Sunt vrednice? Sunt nefalsificate iscăliturile şi ştampilele?, îi strigai eu, întîi în urechea stîngă, apoi în cea dreaptă. Fără îndoială, îmi zise. Atunci?! Ce atunci?!, murmură el şi glasul îi era fără culoare, de parcă n-ar fi trecut prin gît de om, ci printr-un tub de fier. Atunci... acestea sunt ale noastre, ALE NOASTRE, ale mele, ale tale, ale mele... Ia-le, zise el cu acelaşi glas incolor. Ale mele, repetai. Departe, foarte departe, mai zise el. Eu nu le-am văzut niciodată. Vorbea încet, numai că vocea lui începea să se coloreze cu o umbră de batjocură. Ți le dau pe toate ție, în schimbul ogorului de la Bucamira. Ce vorbeşti bătrîne?!, toate aceste principate şi titluri pentru un petic de pămînt ?! urlai eu. Da, zise el. Pentru Bucamira. Acum era clar că tonul vocii lui devenise zeflemitor. Înlemnii. Toți cei din neamul nostru, aşa cum cunoşteau povestea tunicii şi a proprietarului ei, cunoşteau şi dorința statornică, transmisă din generație în generație, de a cumpăra sau de a-şi însuşi

ogorul de la Bucamira, care se afla la două sute de paşi deasupra pîrîului Giuzeilor. Cu mult timp înainte, această bucată de pămînt fusese a familiei Gropa, dar cînd nişte călători necunoscuți dăduseră foc hanului nostru, bunicul tatălui meu, Ghin Pal Gropa, mare amator de băuturi şi de cîntece, avînd nevoie de bani pentru reconstruirea clădirii, i-o dăduse familiei Kamina, adică străbunicului Iolantiei. Străbunicul meu sperase că va răscumpăra repede pămîntul din cîştigurile hanului.

Nu ne depărtaserăm nici două sute de paşi de marginea prăpastiei, cînd ne ajunse din urmă una din străjile din vale. Oşteanul apucă frîul calului lui Erman şi animalul se opri din mers.

- Ei? Ce este? întrebă Erman. Straja nu putea vorbi încă şi de abia îşi trăgea sufletul de oboseală. Urcuşul era greu şi el îl suise în grabă.

- Au sosit, zise el.

Cum şedeam eu deoparte, observai că straja şi calul lui Erman respirau în acelaşi ritm.

- Că au sosit am văzut şi eu - zise Erman nemulțumit. Mai ai ceva de adăugat?

Omul se dovedi nesimțitor la observatia lui Erman şi, fără să lase frîul din mînă, îşi dezveli pieptul păros, trase aer în plămîni şi zise în surdină:

- Sunt peste cinci mii de oameni numai în partea asta. Văzurăm steaguri bulgăreşti, scite, gale, aromâne, în afară de numeroasele flamuri trofee ale suitei împărăteşti. Iar escadronul al treilea...

- Acela care este cel mai regulat ?

- Da. Escadronul acela are un steag pe care nu-l cunoaştem, pentru că nu l-am văzut niciodată.

- Anjuin, trebuie să fie anjuin - zise grăbit Erman fără să-şi dea osteneala să se mai uite în vale.

- Nu, zisei eu, nu este anjuin. Aceia sunt selgiuci.
- Cum?
- Selgiuci, şi în timp ce repetam cuvîntul, de data asta mai încet, numele acelui trib sălbatic, se închega în mine zgomotos ca un geamăt pricinuit de groază. O, Doamne, nu!
- Cine sunt selgiucii ăştia? mă întrebă Erman pronunțînd cu greutate şi silabisind numele tribului necunoscut.
- Deocamdată să plecăm, zisei eu şi pornii primul pe poteca îngustă care dădea în tinda castelului Nderlumi.

De la tropăitul cailor ramurile rodiilor se clătinau şi din ele picau pe pietre nişte stropi verzi, obosiți. Şirul de munți din față părea ca o perdea ondulată, gri închis, atîrnată printre nori. Clădirea mănăstirii Malplac era albă ca un ochi chior. Pămîntul răsuna surd sub copitele cailor noştri.

- Vorbeşte, îmi zise la un moment dat Erman, care mergea în urma mea, iar eu, fără să întorc capul, îi spusei acele puține lucruri pe care le ştiam de la selgiuci. Ei veneau din stepele Răsăritului, erau supuşi şi cuminți ca oile, erau lipsiți de orice agresivitate, dar, plătiți, primeau să intre în slujba oricui. Îi mai spusei că ei deveniseră cunoscuți datorită vitejiei nemaipomenite de care dăduseră dovadă la asedierea cetăților şi în luptele prin munți.

După ce terminai de vorbit, Erman îşi opri calul, se întoarse şi dădu ordin ca plutonul de recunoaştere să meargă şi să vadă cam cîți ostaşi se aflau în escadronul al treilea. Acest ordin dovedea că de data aceasta el apreciase în mod real informațiile mele şi asta îmi făcu plăcere. Îl priveam în timp ce dădea ordine. Buclele părului blond străluceau ca aurul sub soarele care ardea din ce în ce mai tare. Îşi scosese tunica şi o aruncase pe crupa calului.

Țin minte că tocmai cu această tunică am învelit prețioasele papirusuri acum doi ani. Atunci, ca să nu dau pricină de scandal, îi promisesem tatălui meu că-i voi cumpăra ogorul

Bucamirei cît mai curînd posibil. Apoi băgasem documentele într-o traistă de lînă, le împachetasem în tunică şi alergasem la hanul unde lucra Erman. El era cu cel puțin zece ani mai mare ca mine, şi după retragerea tatălui meu conducea singur treburile hanului. Îi eram recunoscător că mi-o primise în serviciu pe Iolantia, fată din familia Kamina, care, deşi poseda ogorul Bucamirei, tot săracă era.

Cînd am intrat în han, sala cea mare era goală, dacă nu puneai la socoteală un individ roşcat, beat mort, care-şi sprijinea capul, de o ulcică de vin golită pe jumătate. Pe Erman l-am găsit în bucătărie. Împărțise în două un miel pe care tocmai îl tăiase. Mielul îl atîrnase de picioare în cîrligul din grinda tavanului. Din mielul tăiat cădeau încă picături mari de sînge. Ai venit pentru Iolantia, nu-i aşa? îmi spuse cu ton glumeț vărul meu. N-a sosit încă. Nu, îi spusei eu. N-am venit pentru Iolantia. Pusei traista pe un scaun înalt fără spetează şi scosei din ea vraful de documente. El aşează pe masă satîrul, îşi şterse mîinile cu mişcări încete de şorțul însîngerat şi apucă cu degetele-i groase cîteva acte. Le întoarse şi pe-o parte şi pe alta, apoi mi le înapoie cu o expresie de vădită plictiseală. Desigur, nu citise nici un cuvînt, ca să nu mai vorbim de faptul că, în afară de limba albaneză, ştia doar puțină latină, pe care o învățase la biserică. Ba chiar se întoarse la treaba lui. Ce nevoie ai de astea? îmi zise, lovind puternic cu satîrul, cu o precizie uimitoare, chiar în mijlocul coloanei vertebrale a mielului şi împărțind astfel definitiv animalul în două jumătăți. L-am rugat să-şi lase puțin treaba şi i-am explicat, pe îndelete, conținutul şi valoarea fiecărui papirus. Încetul cu încetul neîncrederii de mai înainte, îi luă locul o bucurie nestăpînită. La început această bucurie se manifestă prin ivirea unor puncte roşii pe față, după aceea punctele se măriră, se făcură pete şi la urmă de tot, întregul lui cap se roşi ca o bucată de fier scoasă chiar atunci din cuptor. Părul

galben, neatins de roşul arzător, părea că-i va cădea din clipă în clipă. Zău, bre? strigă el. Mă cuprinse cu braţele-i vînjoase, mă ridică în aer şi începu să se învîrtească nebuneşte prin bucătărie. Să vindem hanul, zise apoi cu suflarea întretăiată, şi să pornim. Dar unde? Dincolo de mare. Ce nevoie avem de ţara asta nenorocită, în care nici găina n-are ce mînca şi mănîncă pietricele. Mi s-a făcut lehamite de mirosul cărnurilor, de bătăile cu beţivanii, de ciocăniturile în poartă, noaptea... Da, pornim imediat! N-ai zis chiar tu că Galia, Normandia şi Anglia sunt ale noastre? Aşteaptă, aşteaptă un pic! îi spusei eu. Îmi trebui o bună bucată de timp ca să-l liniştesc şi să-l lămuresc că, după atîţia ani, aceste pămînturi au acum alţi proprietari. Atunci ce sunt documentele astea?... I-am explicat că întîi actele trebuiesc adeverite de Papa şi de monarhii fiecărei ţări şi, dacă nici aceste atestări nu-i vor convinge pe noii proprietari, după cum era de prevăzut, noi va trebui să adunăm oşti si să le luăm pămînturile cu sila. În timp ce vorbeam, observam cum vorbele mele răceau fierul înroşit al feţei lui Erman ca apa zăpezii topite. Şi de unde o să găsim noi aceste oştiri despre care vorbeşti?, mă întrebă el. Îi răspunsei că vom putea făptui ceva împreună cu gloata de băieţi pe care-i ţinea în jurul său. Datorită forţei fizice pe care providenţa i-o dăruise, Erman adunase în jurul său vreo douăzeci de tineri vînjoşi, şi asta fără un scop clar, ci mai degrabă pentru a pune pe roată fel de fel de orgii şi pentru a face faţă unor călători dacă aceştia ar fi voit să atace şi să prădeze hanul, cum se întîmplase deseori. Erman devenea din ce în ce mai neîncrezător, iar culoarea feţei îi revenea la normal. Ce le putem face noi regilor? Ce, tîlhari sunt ei ?! Adăugai că grupul tinerilor ar putea spori şi numărul s-ar împlini cu toţi bărbaţii ţinutului. Erman nu se lăsa convins. Euforia de mai înainte se preschimbase cu totul în neîncredere. Tu te-ai scrîntit la cap de la prea mult citit, îmi zise, cine crezi tu că

va primi să lupte ca să ne îmbogățim noi ? Logica lui era exactă şi n-am mai ştiut ce să-i răspund. El înveli papirusurile, acum fără valoare, în tunica vişinie, le băgă în traista de lînă şi mi le atîrnă de gît. Du-te, du-te vărule, mă îmboldi el zeflemitor, du-te că mi-ai răpit mult timp şi trebuie să muncesc. Apucă din nou satîrul şi-şi continuă treaba. Cu toate astea, nu-mi scăpă faptul că, de data asta, loviturile nu mai erau atît de precise, ceea ce îmi dovedea faptul că în adîncul ființei lui focul aprins de acele proprietăți nu se stinsese de tot.

La ultima cotitură calul nechează. Trăsei frîul şi mă dădui la o parte ca să-i deschid drumul lui Erman.

- Treci! - îmi zise el.

- Treci tu înainte. Acum ne apropiem de cetate - îi explicai eu.

- Ce importanță are asta ?

- Are. Tu trebuie să mergi înainte.

Calul lui alb cu pete negre o luă înainte. Dincolo de pădurea roşietică de fagi se auzeau fel de fel de zgomote, strigăte de oameni, zornăit de fiare, nechezat de cai, de parcă ai fi intrat într-un iarmaroc. În tinda de piatră a cetății Nderlumi făceau instrucție vreo trei sute de pedestraşi şi vreo cinci sute de călăreți. Cu toate că soarele începuse să ardă, ei nu-şi scoseseră pieile de oaie care le serveau ca îmbrăcăminte, dar şi ca aşternut cînd dormeau.

Erman îşi aranjă tunica şi, după ce îşi fixă agrafa de argint pe umărul stîng, salută oştenii strigînd cu voce tare. Ei, ca şi cum de-abia aşteptau semnalul, întrerupseră instrucția. Ultimele zîngănituri de fiare şi ultimele strigăte se stinseră, iar ei se apropiară şi formară un crug în jurul nostru.

- Spune-le ceva - îi şoptii eu lui Erman, avînd grijă să nu fiu auzit de nimeni.

El mă privi uimit. Eu dădui din cap într-un mod în care lui Erman trebuia să-i spună: Spune-le ce-ți trece prin cap. La urma urmei sunt consătenii tăi. Important este să le spui ceva. Important este să nu taci.

- Acum - începu Erman cu un ton nu prea sigur - încercuirea este deplină. După ce cu o săptămînă înainte cealaltă coloană a oştirii imperiale a ocupat partea de nord-vest a văii Zlahumei, s-a întins şi înspre sud, deci de-a lungul văii Giugei. Asta înseamnă că libertatea ținutului nostru, care, după cum ştiți cu toții, este inima Vechiului Imperiu Bizantin, e şi libertatea tuturor vecinilor noştri. Erman repeta astfel cuvintele pe care i le spusesem eu numai cu cîteva minute înainte, cînd ne aflam pe marginea prăpastiei şi priveam mersul lent al armiei imperiale.

După acea, schimbînd tonul, adăugă:

- Şi ştiți voi cine se află în fruntea oştii ? În piață se simți cum creştea curiozitatea. Vorbitorul lăsă un timp suficient ca interesul şi curiozitatea să ajungă pînă la ultimul oştean, apoi continuă:

- Ca să ne răpească libertatea, ca să pună din nou Albania în jug, a venit în fruntea celei mai frumoase oştiri însuşi stăpînul Egiptului şi al Sciției, înrobitorul sălbaticilor pecenegi, al bulgarilor, românilor, anjuinilor, grecilor şi al altor popoare, chiar bătrînul împărat Teodor. Oricine îşi poate pune întrebarea: Ce vrea el de la noi? întrebă Erman, dar fiindcă în piață rumoarea uimirii era prea mare, el aşteptă un timp apoi repetă: Ce vrea el de la noi? Doreşte pur şi simplu să ne plecăm capul şi să ni-l băgăm din nou în vechiul jug. Doreşte să rămînem fără limba noastră, fără obiceiurile noastre şi fără ea, fără scumpa noastră libertate. Întrebarea mea este aceasta. I-o vom da noi, libertatea? Vom primi noi să devenim barbari ca pecenegii sau bulgarii ?

- Niciodată ! - strigă un bărbat cu fața ascuțită şi nervoasă care se afla în primul rînd.
- Niciodată ! - repetară alții.
- Trăiască libertatea! - strigă un altul din spatele nostru.
- Trăiască libertatea! - răspunse corul pădurii de bărbați.
- Trăiască...!

Numai după ce încetară strigătele şi se dădură la o parte şi ne deschiseră drumul, noi, salutînd în dreapta şi în stînga, intrarăm în cetate. Erman cunoştea pe mulți din cei prezenți şi-i chema pe nume.

În interiorul încăperilor înalte şi semiobscure ale cetății era răcoare şi umezeala îți intra în oase. În afară de gărzile de la poartă, prin numeroasele odăi şi coridoare care dădeau în alte coridoare, ca şi prin saloane, nu se aflau mulți oameni. Poate această pustietate care contrasta cu tot ce lăsasem în urmă, în curte, îl făcu pe Erman să-mi spună că ar fi fost mai bine dacă am fi rămas afară.

- Avem treburi - mă împotrivii eu.
- Ce treburi putem avea aici?!

Era clar. Lui Erman îi era greu să se obişnuiască cu noua lui poziție, la care se ridicase atît de repede. Mai bine s-ar fi simțit la Hanul Trimalei, tăind carnea, umplînd ulcelele cu vin, tîrguindu-se în piață sau azvîrlind în şura de paie vreun client beat şi scandalagiu.

- Trebuie să convocăm Consiliul de Război şi să întocmim un plan amănunțit pentru a înfrunta atacul barbarilor.

Erman mă privi nemulțumit.

- Ei ştiu singuri ce trebuie să facă - îmi zise.
- În orice caz acțiunile trebuie armonizate, statul trebuie să se mişte ca un singur trup, iar tu trebuie să arăți cine eşti. Trebuie luate măsuri pentru iernatul oamenilor şi animalelor.

- Bine, mă întrerupse el agasat. Cheamă-i tu pe toți şi să prînzim împreună. E mai bine aşa. Acolo, la masă, putem vorbi şi despre chestiunile astea dragi ție.

După aceste cuvinte intră în odaia lui. Peste puțin timp, se auzi de acolo zgomot de apă. Făcea baie.

Imediat am chemat un oştean din gardă şi i-am poruncit să-mi adune toți membrii Consiliului de Război. Nu am uitat să-i amintesc să-l cheme şi pe părintele Frano, mai marele mănăstirii Malplac, unde fuseserăm găzduiți două săptămîni şi ceva iarna trecută. După ce dădui aceste porunci, intrai şi eu în odaia mea. În timp ce mă spălam simțeam cum creşte în mine o bucurie ciudată, dar care nu avea un motiv concret.

Îmi pusei pe umeri o pelerină groasă şi pufoasă pe care, după cum se vedea, mi-o pregătise cineva în mod aparte, tot aşa după cum îmi pregătise şi baia. La lumina palidă care intra pe mica fereastră începui să citesc singura carte care-mi mai rămăsese în urma numeroaselor peripeții din ultimul timp. Spre norocul meu era vechea carte a lui Procop din Cezareea, Anecdotele, pe care de altfel o citisem de zeci de ori. Îi mulțumesc lui Dumnezeu că-mi salvase tocmai această carte din mulțimea de cărți pe care le luasem odinioară cu mine. Totdeauna mă atrăsese istoria acestui mare gînditor care-şi construise două vieți: una legală sau publică şi alta ilegală, privată, fără să le amestece vreodată. El trăise pe timpul faimosului Justinian, cînd împăratul Roman din Răsărit dăduse ultima lovitura păgînismului şi păgînilor (aceştia încă rezistau, dar prin tăcere), cînd se închisese vestita Universitate a Athenei, cînd a fost oprită muzica şi cînd bărbații cei înțelepți au emigrat în Babilonia. Deci trăise într-o perioadă deosebit de grea, şi tocmai din cauza aceasta a trebuit să scrie două opere : una legală, care-i asigura pîinea de toate zilele, pîinea trupului, şi alta ilegală, care-i împrospăta sufletul şi

nu-l lăsa să moară. Această a doua operă o crease pentru că îi era imposibil să vorbească despre tirania împăratului în prezența împăratului. De aceea adevărata istorie a împăratului Justinian şi a domniei lui o scria noaptea, pe furiş, la lumina unei lumînări subțiri. Anecdotele, cartea sărmanului istoric, tipărită numai după moartea lui, continua să fie citită în lume aşa cum a fost scrisă, adică pe ascuns. Eu însumi, care trăisem timp de peste şase ani în labirintul încurcat al simțămintelor şi gîndurilor trezite în sufletele şi mințile oamenilor din toate categoriile sociale de către guvernarea autoritară imperială, încercam totdeauna o satisfacție aproape trupească atunci cînd citeam acele aspre adevăruri: „Faptele pe care vi le voi expune acum nu vor fi prezentate la modul fals în care am prezentat Istoria războaielor lui Justinian, deoarece aici vor fi scrise toate cele întîmplate înlăuntrul Imperiului Roman de Răsărit. Asta din cauză că a fost imposibil să fie scrise toate adevărurile, aşa cum aş fi dorit, deci aşa cum au fost în realitate, atîta timp cît au trăit cei care au săvîrşit acele fapte groaznice. N-aş fi putut să mă ascund de turma spionilor şi n-aş fi putut ocoli condamnarea mea la o moarte foarte grea dacă m-ar fi prins. N-am putut să am încredere nici în rudele mele cele mai apropiate...".

Țin minte că atunci cînd am citit pentru prima dată această carte, într-o chiliuță pe care negustorul Johan în slujba căruia mă aflam ca specialist financiar o numea odaie, am avut un sentiment neobişnuit de singurătate şi amărăciune, fiindcă după cum se pare descoperisem pentru întîia oară raportul meu cu viața. Acest adevăr mi-l dezvăluise dureros un mort, ale cărui oase subțiri putreziseră de cel puțin şase veacuri în cine ştie ce colț al întunecimii lui Hades. Atunci am scris oda intitulată „Oda morților", pe care mai tîrziu am pierdut-o şi din care acum îmi amintesc primele două versuri:

Să-ți vină mortul şi cu degetele subțiri de fosfor lucitor să-ți scoată groasa şi neagra pelerină a orbiei care acoperă viața ta sărmană...

Deşi celelalte versuri nu mi le amintesc, sunt sigur că prin ele voiam să-mi exprim uimirea pricinuită de faptul că, deseori, morții sunt mai deştepți decît viii.

Cînd bătură la uşa grea a odăii mele şi mă anunțară că prînzul era gata, eu ațipisem şi cartea lui Procop căzuse deschisă pe genunchii mei înveliți cu pelerina cea moale. M-am ridicat încet, m-am îmbrăcat şi am ieşit buimac.

În sala de mese, în afară de Erman care şedea în capul mesei pe un scaun ca un tron, erau adunați toți membrii Consiliului de Război, adică toți vechii noştri tovarăşi care supraviețuiseră după doi ani de vînzoleli. În dreapta lui Erman se aşezase Frano Ghiobarza. Din cauza gîtului său prea lung şi prea subțire, înfățişarea lui exprima totdeauna milă. Îi sărutai mîna şi mă asezai lîngă el. În timp ce schimbam frazele de rigoare cu Frano, scrutam fețele bărbăteşti ale membrilor consiliului. Erau doisprezece membri în total. Zece dintre ei fuseseră şi mai înainte în ceata noastră şi eu avusesem ocazia să-i cunosc personal. Împreună cu ei îl pîndiserăm şi apoi îl omorîserăm într-o noapte fără lună, iarna trecută, pe despotul ținutului Nderlumi, pe protovestiarul Ian VI, împreună cu toată suita lui. Îi văzusem cu ochii mei pe aceşti băieți cum se aruncaseră din pomii în frunzişul cărora şezuseră ascunşi şi cum făcuseră acel măcel, aş spune glorios, care din zi în zi devenise mai necesar, mai inevitabil. Iar acum toți aceşti viteji şedeau foarte liniştiți, nefiresc de liniştiți, în jurul mesei de stejar la care înainte şezuseră victimele lor, oamenii protovestiarului Ian VI. Şedeau unul lîngă altul: Mur Spata cu barba neagră răsfrîntă pe piept, Uran Komneni, un om tăcut din fire, Uicaş Trimala cu un ochi legat cu faşă, care parcă nu se sătura privind lumea cu un singur ochi, Mati Kamina, fra-

tele vitreg al Iolantiei care, din pricina legăturilor mele cu sora lui, mă privea chiorîş, Tihomir Vretai, sîrbul, care vorbea stricat albaneza, şi aşa, pe rînd, toți ceilalți. Cu coada ochiului mă uitai şi la vărul meu Erman. Spălat şi primenit, părea impozant ca un adevărat înțelept, iar fundalul de piatră din spatele lui accentua această impresie. Cineva se îngrijise ca tacîmurile din dreptul lui să se osebească de cele ale celorlalți meseni, iar Erman se prefăcea că nu bagă de seamă această osebire. Poate de aceste tacîmuri se folosise chiar IanVI.

Primele pahare se băură în tăcere, aproape solemn, închinînd pentru libertate şi victorie. Bărbaților le era sete. În fața mea erau Mur Spata şi Uicaş Trimala care, din cauza lipsei unui ochi, se descurca cu greu printre cuțitele, furculițele şi paharele de pe masă. Mîncam în tăcere fără a îndrăzni să întorc capul, convins fiind că aş fi văzut ceva neplăcut: bucăți mari de carne alunecînd pe gîtul străveziu al preotului Frano. (Văzusem asta la prînzurile de la Malplac.)

- Cum merg treburile la mănăstire ? - îl întrebai eu privind nu la el, ci în farfuria lui mare.

- Slavă Domnului, bine - răspunse el. Glasul îl avea gros şi mie, nu ştiu de ce, mi se păru că acest glas gros contrasta cu gîtul lui prea subțire. Observasem sub tunica neagră că şi la trup era împlinit, aşa încît îți venea să crezi că gîtul l-a luat cu împrumut de la vreun slăbănog. Recent am primit noi îndrumări - continuă el - şi vom transforma mănăstirea în seminar franciscan. Cred că este o hotărăre justă. De vreme ce țăranii noştri nu mai trăiesc în belşug ca odinioară, nici noi nu mai putem trăi în lux. De aceea, de aici încolo vom urma şi noi pilda sfîntului nostru, Francisc din Assisi.

- Dă-o dracului de treabă! Ce, aşa se mănîncă? - se auzi din partea cealaltă a mesei glasul plin de necaz al lui Uicaş Trimala. Şi, fără să-şi termine fraza, împinse cît colo cuțitele subțiri, furculița şi celelalte ustensile ale tacîmului. Apucă

bucata de carne friptă cu ambele mîini şi începu s-o sfîşie cu dinții lui albi. Acesta parcă a fost un semnal mult aşteptat, fiindcă toți cei prezenți, inclusiv Erman, urmară exemplul lui Uicaş. Sala se însufleți. Glumele însoțite de rîsete zgomotoase şi de ciocniri de pahare zburau de la un capăt la altul al mesei.

- Dumnezeu să-i binecuvînteze! - zise Frano Ghiobarza de lîngă mine. El îi privea pe toți cu plăcere şi cu un fel de respect neutral, şi cred că avea dreptate să-i privească aşa. Bisericii lui, mănăstirii, abaților, seminarului şi tuturor celorlalte lăcaşuri de rugăciune nu le mai fusese uşor să funcționeze sub călcîiul ocupatorilor şi a bisericii din Răsărit.

Mai ales atunci cînd, între cele două biserici se întețeau marile neînțelegeri (divergențe fără vreo logică anume, dar care, în ultimul timp, se înmulțiseră pe neaşteptate), el trecuse prin momente deosebit de grele. Proclamarea independenței principatului era, fără doar şi poate, o uşurare pentru el.

- L-ai anunțat pe Sfinția-Sa, Papa? - îl întrebai eu pe abatele Frano.

- Despre ce ?

- Despre principat.

- Nu, răspunse el - dar am pregătit scrisorile. Poate vrei să le citeşti şi tu.

- N-ar fi rău.

- Bine, ți le trimit mîine - cuțitul lui se mişca uşor printre bucățile de carne din farfurie şi, ajutat şi de furculița de argint, desprinse o nouă bucățică de friptură. Observînd armonia încîntătoare dintre mîinile lui şi piesele tacîmului, mă gîndeam că acum, cînd se învățase cu aceste mese copioase şi cu petrecerile repetate, îi va fi greu să urmeze pilda Sfîntului Francisc din Assisi. Şi chiar dacă mănăstirea lui se va transforma în lăcaş franciscan, vreunul dintre călugării fideli îi va aduce în chilie, noaptea, pe ascuns, un supliment de mîncare.

- Să ți le trimit mîine ? - mă întrebă din nou cînd văzu că eu nu-i răspund.

- Nu, nu mi le trimite. Am să vin singur, poate iau şi vreo carte din bibliotecă. N-am ce citi seara.

Treptat, întreaga mea ființă fu cuprinsă de dorința de a face tot posibilul ca principatul nostru albanez să fie cunoscut în lume, altfel ne amenința pericolul să dispărem ca roua dimineții. Poate trebuiau trimişi ambasadori pe lîngă monarhii Europei, la anjuani, la Napoli, la Veneția, în Lombardia şi mai ales la Vatican, la Papa. Dacă împăratul Teodor ar ajunge la Papă înaintea noastră şi l-ar convinge pe acesta să ne anatemizeze ca eretici şi să clarifice opera noastră ca ispravă a diavolului, atunci noi vom avea împotrivă foarte repede întreaga lume creştină din ambele părți. După aceasta nu ar fi imposibil să se organizeze şi o cruciadă împotriva noastră. Dacă s-ar întîmpla aşa, situația ar deveni extrem de gravă şi am putea fi pierduți,

- Am să vin chiar mîine - repetai eu - , cred că vei fi la mănăstire. El dădu din cap în semn de aprobare şi mie mi se năzări că această mişcare l-a obosit, gîtul fiindu-i prea subțire. Ciocnirăm paharele. Vinul mi se păru slab ca apa, aşa că dădui pe gît tot paharul.

Între timp mesenii începură să cînte. Mur Spata îşi luase lăuta şi cînta cu pasiune. Ascultai cu atenție cuvintele. Nu le mai auzisem niciodată. Mi se părură deosebit de interesante. Precis, acesta era un cîntec nou.

Galichi s-a repezit şi l-a apucat pe Halyl de gît, Apoi s-a aruncat asupra lui Cu toată greutatea trupului Şi şi-a dat sufletul. Halyl se află la mare strîmtoare. Nu poate face nici o mişcare Greutatea mortului fiind prea mare. Cînd din munți îi strigă zîna:

- Bagă mîna în buzunar, Halyl, Şi scoate de acolo cuțitul, Lărgeşte rănile mortului Şi ieşi afară prin ele.

Desigur, era unul dintre cîntecele despre luptele neîntrerupte ale celor doi viteji, Mui şi Halyl, care uneori apăreau în balade ca fraţi, alteori ca tată şi fiu, iar alteori ca doi oameni pe care i-au unit lupta şi soarta. Acest gen de cîntece era la modă şi se spunea că Mur Spata compunea dintr-astea cîte vrei. Mai des crea cîntece despre luptele celor doi fraţi cu slavii din sud. Continua să cînte cu ochii pironiţi asupra zidului din faţă, de-ai fi crezut că acolo erau scrise versurile melodiei lui. Probabil că şi sub influenţa băuturii, în culori vii, parcă îl vedeam pe Halyl care rămăsese jos, sub trupul uriaş, fără viaţă, al sîrbului Galichi, pe care-l omorîse cu măciuca. Gemea şi nu se putea elibera de cadavru. Zîna lui cea bună din munte îl sfătuieşte să scoată cuţitul pe care îl are în buzunar. El o ascultă. Cu cuţitul, începe să lărgească rănile pe care i le făcuse adversarului cu măciuca în timpul înspăimîntătoarei încăierări şi, prin acele găuri, ca prin nişte tunele de grote, mlădios fiind, iese afară din trupul lui. Aceasta era o imagine demnă de o luptă între zei.

- Foarte frumos - îi spusei preotului Frano în pauza scurtă, cînd Mur Spata nu cînta, ci numai ciupea uşor coardele lăutei - foarte!

- Da - zise el fără prea mare entuziasm - frumos într-adevăr. Cu toate acestea, cîntecul parcă are ceva păgîn în el, ceva nepurificat şi barbar.

Gîndindu-mă la întîlnirea de a doua zi ca şi la nevoia pe care o aveam de el şi de cuvîntul lui, cu greu m-am ţinut să nu-i spun: cu atît mai bine că are ceva păgîn în el! Apucai fraza cu dinţii, o făcui bucăţele, o lăsai sa moară şi, dintre buzele mele, ieşi numai ultimul geamăt al ei, care nu era altceva decît un murmur de neînţeles.

Îmi aruncai ochii de jur împrejur. Acum feţele celor prezenţi erau toate vesele, sărbătoreşti, aşa cum avusesem prilejul să le văd de zeci de ori noaptea, la Hanul Trimalei. Prin-

tre ele văzui şi fața lui Tihomir Vretai. Era întunecată. El urmărea cu ochii printre pietrele zidului ceva nevăzut pentru noi. Era poate umbra necazului său, care, după cum bănuiam, se mişca foarte încet. Dar necazul lui puțin îi interesa pe cei prezenți şi mai ales pe Mur Spata, care continua să cînte nestînjenit de nimeni şi de nimic. Ştiam din experiență că peste puțin timp Tihomir va cere lăuta şi va cînta şi el acelaşi cîntec, dar cu deosebirea că, în varianta lui, cel omorît va fi Halyl, nu Galichi.

Îl căutai din ochi pe Erman. El părăsise de mult capul mesei şi se aşezase în mijlocul celorlalți. Scaunul lui înalt cu speteaza cioplită cam grosolan te întrista aşa gol cum era şi îți amintea un ascet umil care parcă întreba: Ce caut eu aici ?

Prînzul se terminase pe înserate, dar eu ieşisem din sală de mult. După ce l-am condus o bucată de drum pe preotul Frano, m-am întors în camera mea. M-am străduit să dorm puțin, dar zgomotul care venea din sala de mese mă împiedica să ațipesc. Nu m-am putut concentra nici asupra lecturii. Un fel de păsărime invizibilă ieşea din pieptul meu, se lovea aiurită de pietrele pereților camerei, pricinuindu-mi o durere adîncă în carne. M-am ridicat şi am ieşit afară ca s-o uit.

Se făcuse noapte. O lună mare se ridicase pe cer şi desena, poate nu cu contururile lor reale, pietrele, dealurile, munții, stîncile şi tufişurile. Un grup de chiparoşi într-o latură a curții castelului îmi dădea impresia unui cor de femei care, cu mîinile în poală, îi cîntau clarului de lună după ritual. Străjile de la poartă mă cunoscură şi eu ieşii pe plaiul întins. O adiere uşoară de vînt care venea dinspre mare legăna umbrele, iar acestea păreau nişte creații ale spiritului. În timp ce mergeam aşa, aiurea, încotro mă purtau picioarele, încercam un uimitor simțămînt de libertate, mai puternic decît cel simțit cînd proclamaseră independența despotatului nostru albanez. Atunci mi-a trecut prin minte că libertatea cerea imperios şi

o expresie geografică. Mi-am adus aminte legănarea de aripi a umbrelor nevăzute şi am înțeles că şi ele cereau de asemenea libertate şi Spațiu. La urma urmei ce este starea de robie? Nu este nimic mai mult decît obligația de a sta închis, deci o limitare geografică a spațiului. Înăuntrul odăii în care l-au închis, şi întemnițatul se poate numi liber... Dar pe plai era altfel, cu totul altfel... Mergeam şi depănam fel de fel de gînduri. Dar legăturile dintre oameni, cînd acestea devin de nedezlegat şi cînd omul nu este în stare să le schimbe, oare nu sunt şi ele un fel de robie? Cu sutele de gînditori bătrîni şi tineri s-au străduit să explice sensul libertății. Multe dintre operele lor le citisem, aşa cum citisem şi pe Procop din Cezareea Palestinei. Analizînd exemplul lui, adică dezvăluirea în scrisori secrete, oare nu ajungem la concluzia că avem de-a face cu o străduință de a-şi realiza libertatea de care era privat? Continuam să mă preumblu pe plaiul pierdut, pe plaiul peste care luna îşi revărsa generos razele. Gîndul libertății mă urmărea. La urma urmei, Procop cu opera lui secretă, numită de altfel „liberă", nu a făcut altceva decît să-şi accepte propria-i robie. Poate a acceptat-o mai dureros decît dacă ar fi tăcut. Dacă nu ar fi procedat aşa cum a procedat, nici nu ne-ar fi trecut prin minte vreodată că el a fost supus robiei. Îmi spuneam în sinea mea lucruri pe care niciodată nu le mai gîndisem şi pe care - poate - nu le voi mai gîndi niciodată în viitor. Omul şi chiar libertatea au două cîmpuri de manifestare: cel al timpului şi cel al spiritului. Norocul cel mai mare este să le poți păstra pe amîndouă. Este ilogic să spui că unul este mai important decît altul. Lipsa unuia l-ar nimici pe celălalt. Fără să fiu prea sigur că ne-am înțelege, simții ciudata dorință de a-l avea din nou aproape pe preotul Frano pentru a-i spune tot ce gîndesc. Plaiul era plin de pietre albe şi, din cauză că ele răsfrîngeau razele lunii, aveai impresia că lumina ieşea şi din pămînt.

Dinspre castel se auzi un tropot de cai care se apropiau. Erau patru călăreți tăcuți care trecură pe lîngă mine, în goană, fără să mă salute.

- Hei! - le strigai eu din urmă.

- Eee! - îmi răspunse unul dintre ei, de parcă ar fi fost în delir.

- Aşteptați puțin!

Glasul meu vădea o stare de alarmă. O alarmă nemotivată. Ei traseră frîiele, încetiniră goana şi, fără vorbă, se întoarseră. Pe unul dintre ei îl cunoşteam. Era un consătean de-al meu, Prec Martin din familia Scura.

- A, Măhil, tu eşti ? - zise el cam stingherit -, nu te-am recunoscut. Mințea.

- Unde vă duceți ? - îi întrebai eu, prefăcîndu-mă că fusesem mulțumit de justificarea lui.

Prec Scura făcu semn cu mîna spre sud. Mă cuprinse o frică neînțeleasă că nu va voi să vorbească şi că se va mărgini la acest gest, dar el adăugă:

- În recunoaştere.

- Să vin şi eu cu voi ? - întrebai şi mă mirai eu însumi de propunerea mea, la care nici nu mă gîndisem mai înainte. De ce oare mă cuprinsese pe neaşteptate teama inexplicabilă a unui pericol dacă aş fi rămas singur în cîmpie ? Mă uitam la gura lui şi, cu inima tremurîndă, speram să nu-mi răspundă „nu".

- Hm, cum poftiți - răspunse tînărul cu o voce groasă şi nu prea sigură. El nu părea mai mare de optsprezece ani şi se putea vedea chiar la lumina lunii că briciul nu-i atinsese încă fața. Sora lui, Ghielina, era prietenă cu Iolantia şi s-ar fi putut ca de la ea să fi aflat ceva despre legăturile noastre.

- Bine, atunci vin - zisei uşurat. Aşteptați-mă cît să-mi iau calul.

- Nu - zise Prec, de data aceasta respectuos, de parcă în cele din urmă şi-ar fi revenit în fire -, tu aşteaptă aici că mă duc eu să-ți aduc calul.

- Cunoşti calul meu ?

El dădu din cap şi porni spre castel. Între timp eu făcui cunoştință cu ceilalți trei călăreți. Erau tineri toți trei şi-mi spuseră cu mîndrie că nu era prima oară cînd mergeau în recunoaştere. Ei fuseseră primii care anunțasră apropierea oştirii imperiale acum două săptămîni. Erman are mare încredere în noi, spuneau din cînd în cînd, de parcă ar fi repetat un refren. Această treabă dificilă o faceau mereu, iar ziua dormeau. Probabil că era şi motivul pentru care nu avusesem ocazia să ne întîlnim mai înainte prin odăile, saloanele şi coridoarele numeroase ale castelului prin care eu mă plimbam deseori.

Peste cîtva timp se întoarse şi Prec Scura călare pe calul său şi trăgînd de frîu după el calul meu.

- Ia calul - zise el. Ceva în tonul vocii lui era oarecum schimbat, dar nu dădui prea mare importanță acestui fapt. - Acum să pornim, că s-a făcut tîrziu.

Încălecai şi pornirăm. Drumul îl făcurăm în tăcere. În zdruncinătura ritmică a calului nu eram în stare să mă gîndesc la nimic. Încet, încet luna se afunda în mare şi cînd noi ne aflam în valea Giugei, ceva mai sus de locul de unde în dimineața acelei zile descoperiserăm oastea ocupatoare, bezna domina întinsul. Lăsarăm caii în paza străjilor de la marginea prăpastiei şi, ținîndu-ne unul de altul, coborîrăm pe o potecă foarte îngustă. Pietrişul de pe malul rîului era umed şi mie mi se făcu frig.

- Ție frică ? - mă întrebă Prec Scura, care şedea tot aproape de mine.

Nu prea-mi plăcu întrebarea.

- Mi-e frig - i-am răspuns iritat.

- Bine. Nu-i ruşine să-ți fie frică. Nouă tuturor ne-a fost frică la început. Şi nu mai vorbi aşa de tare! - Dacă nu i-aş fi văzut faţa cu puţin înainte, pe plai, acum, după voce şi după felul cum vorbea, aş fi putut crede că aveam de-a face cu un bărbat de patruzeci de ani.

Nu trecu mult timp şi auzirăm larmă îndepărtată în tabăra duşmană. La un semnal pe care eu nu l-am înțeles, cei patru se răspîndiră. Rămăsesem numai cu Prec Scura, care arăta o deosebită grijă față de mine.

- Dar noi unde o să mergem? - îl întrebai.

- Sssst! - făcu el şi păşi înainte, silindu-se să aleagă drumul cel mai potrivit şi să nu calce pe frunzele uscate de plop.

Ne învîrtirăm un timp pe pietriş de-a lungul rîului sub umbra de piatră a prăpastiei. Cu cît ne apropiam mai mult de tabăra duşmană, cu atît mai tare se auzea zarva. Într-o parte băteau tobele; în altă parte oamenii parcă se certau, cel puțin aşa părea după zgomotul pe care-l făceau.

- Pe aici! - spusei eu cu glas scăzut, arătînd cu mîna în direcția în care bănuiam că se află inima taberei.

Prec mă privi întrebător. Îi şoptii la ureche că în acea direcție bănuiesc că se află cortul împăratului. Tocmai atunci, în sprijinul presupunerii mele, din partea aceea se auzi un sunet de liră, întovărăşit de vocea tărăgănată, dar deosebit de dulce a unei femei. Înaintarăm. După ce înconjurarăm o zonă unde se desfăşurau jocurile teribile cu focurile sulfurice ale fachirilor, ajunserăm într-un luminiş în care o mulțime de oameni dormeau. Bărbați, femei şi copii pe jumătate goi erau aşezați în jurul unui foc care se stingea. Lîngă ei nu erau nici paveze, nici săbii, nimic. Pe foc tingirea mare se uscase şi sfîrîia ca în poveşti. Auzisem că împreună cu trupele imperiale călătoreau de obicei şi triburi nomade, venite din depărtate ținuturi asiatice. Locul de tranzit era Egiptul. Ca si cîrdurile de cioori care adunau ce mai rămînea în urma bătăliilor, ei se aşezau

temporar undeva. Îi spusei lui Prec ce ştiam, dar el nu păru mirat. În apropiere se auziră paşi grei şi noi ne ascunserăm în tufişuri. Un soldat uriaş luase în braţe o femeie firavă pe jumătate beată şi, şoptindu-i vorbe obişnuite în pragul dragostei, o duse în adîncul pădurii. Oşteanul vorbea bulgăreşte, aşa că Prec nu înţelesese nimic din vorbele lui.

- Să ne întoarcem, zise Prec cu glas slab. Scena pe care o văzusem avusese efect erotic asupra lui. Asta se înţelegea de la sine: era foarte tînăr.

Am vrut să mă opun, fiindcă aveam de gînd să mergem mai departe şi să vedem ce face împăratul Teodor, dar între timp Prec se depărtase pe pietrişul care era acuma alb din cauza ceţei subţiri şi nemişcate.

- Unde te duci ? - l-am întrebat cînd l-am ajuns din urmă.

- Ne întoarcem - răspunse el fără să-şi încetinească pasul.

Ceilalţi trei băieţi aşteptau în picioare, tăcuţi, la poalele prăpastiei.

- Ce mult aţi întîrziat! - zise unul dintre ei neliniştit.

Prec Scura făcu semn cu capul în direcţia mea.

- Ştiu - răspunsei plictisit -, ştiu că am întîrziat. Ei vorbeau despre întîrziere, iar mie mi se părea că timpul cheltuit fusese prea scurt, de aceea intervenii nemulţumit:

- Dar noi n-am reuşit să vedem mai nimic.

- Am văzut - ripostă tocmai cel la care mă aşteptam cel mai puţin, Prec Scura -, atît cît trebuia să vedem, am văzut. Ei nu vor ataca mîine. Pentru asta am fost trimişi: să cercetăm dacă se pregătesc de ofensivă sau nu. Şi asta am aflat-o.

Aşa vorbi şi începu primul să suie potecuţa urcuşului, după ce mai întîi fluieră un semnal pentru gărzile de sus.

Eu îl luai de braţ pe unul din flăcăi.

- De ce zice Prec Scura că mîine nu vor ataca?

- E simplu de înțeles: fiindcă tabăra încă nu dormea - îmi răspunse tînărul cu voce înceată, de parcă se temea să nu-l audă ceilalți. Mîine nu vor fi în stare să facă nimic.

Adăugire la cartea întîi

Acum, cînd am terminat de citit cartea întîi, observ că multe fapte din cele scrise nu sunt relatate şi explicate prea clar, aşa că s-ar putea să nu fie înțelese de toți oamenii, cu atît mai mult cu cît nici adevărul nu este spus în întregime. Pe atunci de-abia împlinisem treizeci de ani şi nu că am vrut să mint sau să înfrumusețez realitatea, dar, în majoritatea cazurilor, aşa mi s-au părut mie lucrurile şi le-am crezut adevărate.

Despotatul nostru, primul cu adevărat albanez (dacă nu-l punem la socoteală pe cel creat de Charles d'Anjou, principat care numai numele îl avea albanez) a fost întemeiat ca urmare a unui şir lung de împrejurări şi evenimente întîmplătoare. Străvechiul şi colosalul imperiu şi-a făcut rău lui însuşi tocmai prin marea-i putere, căci el era tot indiferent față de majoritatea popoarelor care trăiau în sînul lui: era ros de fel de fel de cruciade, de intrările şi ieşirile turmelor de oameni care veneau din răsărit, de la nord şi din apus. Era ros încet, fără multe bătălii şi fără zgomot prea mare, aşa cum este roasă de carii, noaptea, scîndura groasă de stejar. În momentul în care noi ne ridicaserăm ca să luăm puterea în despotat, treburile imperiului erau încurcate rău. Vechiul lui centru, Constantinopolul, căzuse pe mîinile feudalilor latini din apus, iar însuşi împăratul Teodor se afla la Niceea, unde se dusese ca să descurce ghemul neînțelegerilor familiale. Unul dintre numeroşii săi gineri (aşa sunt împărații, şi ginerii îi au din belşug), după cum se pare, Nichifor, declarase că împăratul Teodor nu mai e în stare sa guverneze, fiind ramo-

lit, şi că se va proclama el împărat în locul socrului. Pentru a-şi asigura o domnie cît mai lungă, se exprimase că-l va omorî şi pe celălalt pretendent, pe frageda odraslă a lui Teodor. Tot atunci, ca şi cum nu ar fi fost de ajuns presiunea feudalilor apuseni, asupra puterii centrale imperiale tăbărîră şi vechii patriarhi ai bisericii, care cereau mai multe drepturi pentru ei. Acum înțelegeam de ce bătrînul luase drumul spre Niceea. Motivul cel mai puternic era revolta patriarhilor, şi nu amenințarea ginerelui. Ca să vorbim drept, dacă împăratul n-ar fi plecat la Niceea, despre nesupunerea ginerelui nici nu s-ar fi aflat, fiind vorba numai de o discordie surdă în familie, ca toate discordiile de acest gen. În acelaşi timp, în afară de ambițiile permanente pentru o mai mare autoritate, în sînul bisericii răsăritene începuse să se manifeste o disensiune de dimensiuni neobişnuite: bogomilismul. Această doctrină se răspîndise ca o epidemie dincolo de granițele slavilor şi ale bulgarilor, unde îşi avusese leagănul. Această dimensiune se adăugă confruntării permanente cu biserica apuseană.

Toate acestea făcuseră ca despotul Ian VI din Nderlum să se simtă mai degajat şi mai independent de puterea centrală. Începu să se poarte cu o totală lipsă de maturitate. Dezorganiză armata, fondurile ei le folosi la cumpărarea de pămînturi pentru sine, se dezmăță şi nu mai avu cumpăt la mîncare şi băutură, dovedind astfel un caracter excesiv de slab. În domeniul militar şi organizatoric, despotatul putea fi considerat distrus. Prinți, conți, baroni, regi adevărați şi falşi, cavaleri necunoscuți, voievozi, arhoni, pani şi persevasteri, scutieri cu fața acoperită sau descoperită, jupîni, dregători mari şi mici, protovestiari etc... etc... apăreau cu alaiurile lor, adeseori formate din mercenari, jefuiau şi plecau fără ca nimeni să le poată ține piept. Populația localnică, rărită, sleită, ajunsă într-un hal fără de hal, aştepta doar un semn ca să se activeze. Pericolul morții pîndea noaptea pe la porți. Între timp soseau

veşti că alte popoare din jurul Albaniei întemeiau principate, despotate, ba chiar şi regate cînd aveau mai multă minte şi noroc. Dar noi ce facem ? întrebau țăranii noştri. Deci, cînd eu mă întorceam din centrul imperiului, în întreaga țară atmosfera era încordată şi totul era învelit într-o lumină tulbure.

La Constantinopol plecasem cînd eram mic, mai precis cînd împlinisem paisprezece ani. Fascinat de povestirile despre capitală ale oaspeților veniți pe la han, m-am aciuat pe ascuns pe lîngă o caravană şi am fugit cu ea. Ştiam să scriu şi să citesc fiindcă luasem lecții de la călugării rătăcitori care urmăreau cu pasiune cruciadele şi contracruciadele neîntrerupte. La Constantinopol, ca să-mi cîştig pîinea, m-am ocupat cu tot soiul de treburi, pînă ce într-o bună zi, datorită ştiinței mele de carte, am reuşit să mă angajez ajutor la un negustor de săbii şi lănci, la unul Johan. Deseori patronul meu mă trimitea ca însoțitor al mărfii în diferite locuri şi, fiindcă acea marfă, cum era şi normal, avea trecere acolo unde erau războaie, munca mea era destul de periculoasă. De cîteva ori mi se întîmplase să fiu luat rob de către tot soiul de indivizi, dar stăpînul meu, Johan, mă răscumpărase de fiecare dată. Într-o zi, în insula Leucades, care astăzi se numeşte Sfînta Maura, în drum spre Marele Exarii al oştirilor imperiale din Apus, căzui rob în mîinile piraților calabeli sau espanioli cum am auzit că-i mai chema. Aceştia nu primiră să negocieze cu patronul meu şi să mă elibereze. Numai după doi ani de grea robie am reuşit să mă furişez pe o corabie cu miros insuportabil de brînză stricată, corabie care pornea de pe malul stîncos al Pugliei şi naviga spre țara mea. Aşa am ajuns acasă, unde am găsit acele sfinte şi prețioase papirusuri care au trezit în sufletul vărului meu simțămîntul revoltei viitoare, revoltă legată strîns de setea îmbogățirii, şi unde se întîmplară toate cele povestite de mine în cartea întîi. Tot în această perioadă

am cunoscut-o şi pe Iolantia, de care m-a legat o dragoste aprinsă. Acum cînd am terminat de recitit cartea întîi, regret că nu am vorbit în ea şi despre această dragoste. Acum nu mai pot vorbi despre ea pentru că, aşa cum se întîmplă cu mai toate iubirile, cu trecerea timpului multe episoade s-au şters din memorie sau şi-au pierdut culoarea, iar mie mi-a rămas din ele doar un sentiment călduț de duioşie aproape eterică.

În afară de scurta observație de mai sus, dacă aş avea posibilitatea şi timpul necesar ca să rescriu această carte, aş mai face cîteva adăugiri necesare.

a) Dacă vă amintiți, mama îmi vorbise despre calul pe care i-l dăduseră acelui got numit Herman - în cinstea căruia şi pe vărul meu îl botezaseră cu acelaşi nume - în schimbul tunicii vişinii. Mama adăugase că acel cal nu-l dusese prea departe pe musafir şi, în continuare, îmi mărturisise că, a doua zi, trupul obosit şi slăbit al cruciatului fusese găsit cu o rană adîncă, la poalele pădurii de castani de lîngă mănăstirea Vretona. În dimineața aceea, cînd ne sculărăm - povestea mama - văzurăm calul păscînd liniştit iarba călcată în picioare din fața casei. Porniră bărbații şi găsiră cadavrul sărmanului călător. Cînd eu, bănuitor, insistasem să aflu mai multe în jurul omorului, mama îmi destăinuise că rana din spinarea gotului fusese isprava unchiului meu, Bue Gropa. Era clar că pergamentele scrise în limba gotică, dar şi celelalte, aparținuseră victimei. După cum se pare, pricina crimei fusese deci acest papirus. Tot în acest fel - afirmase mama - fuseseră obținute şi celelalte papirusuri.

b) Fiindcă nu reuşisem dintr-o dată să-l conving pe Erman să formeze o ceată de luptători, m-am dus la el în repetate rînduri. Îi vorbeam, dar nu era uşor să-l conving.

Într-o seară i-am găsit la han pe toți prietenii lui. În local nefiind şi alți clienți, ei începuseră să bea şi să se ospăteze

mai devreme ca de obicei. Luaseră cu ei de la taverna cea mare din Bretona şase femei, în afară de cele două fete care serveau la han şi pe care le cunoşteam dinainte. Luai loc şi începui să beau cu ei. Tîrziu, în toiul petrecerii, cînd toți erau cu chef, le vorbii despre despotatul nostru care rămăsese la mila Domnului. Noi putem deveni stăpînii lui, am încheiat cuvîntarea mea umplută cu toate ideile care îmi treceau prin cap, dacă vom şti şi dacă vom voi să profităm, ca să nu rămînem toată viața săraci şi zdrențăroşi. În continuare le-am enumerat marile calități pe care - chipurile - le avea fiecare dintre ei, calități pe care nu le cunoşteam nici eu. Amețiți de băutură şi gîdilați în amorul propriu, ei începură să se umfle în pene. Dar cum se realizează chestia asta ?, mă întrebară. Dar despotatul trebuie să aibă un despot, nu ? Constatînd eu că interesul şi promptitudinea lor crescuseră considerabil, le recomandai să se pregătească bine, cît despre despot li-l voi aduce eu însumi la han, ca pe un şoarece în cursă. Se înțelege că n-am pomenit nimic despre papirusuri. La urma urmei ele ne aparțineau numai nouă, mie şi lui Erman. După cîteva săptămîni, exagerînd aptitudinile mele şi făcînd mult caz de cunoştințele mele cîştigate prin peregrinări (cunoştințe de fapt incomplete), am izbutit să intru în serviciul lui Ian VI. În curînd am devenit unul dintre colaboratorii săi cei mai apropiați şi persoană de mare încredere. Creditul mi-a crescut povestind istorii ciudate şi atrăgătoare pe la lungile petreceri care - după cum am mai spus - se înmulțiseră peste măsură. Ba chiar l-am convins pe Ian - promițîndu-i unul din papirusurile cu proprietăți - să-i acorde familiei mele un titlu nobiliar, iar el, cu act în regulă şi cu Sigiliu, ne-a dat titlul de nobili spătari, cum i se spunea în Occident, care corespundea scării a optzeci şi doua din lunga şi Încurcata ierarhie bizantină. Sub pretexiul unui mare ospăț organizat de noi cu ocazia primirii titlului boieresc, într-o

noapte de toamnă, l-am invitat şi pe despotul Ian VI la hanul nostru din Trimala. La împlinirea acestui scop m-a ajutat şi cumnata lui, Mana, o văduvă pe care Ian ar fi dorit s-o cucerească împreună cu proprietățile ei. La rugămințile mele şi supravegheată de mine, Mana îi scrise o scrisoare în care-i promitea că va veni şi ea la ospăț şi va fi dispusă la orice. Zvînturaticul despot Ian VI primi invitația şi, acolo, în sala bine luminată a hanului, nu în pădure după cum am spus undeva, se petrecu măcelul.

E de mirare, dar din noaptea aceea, puține lucruri mi s-au întipărit în memorie. Şi acestea au fost amănunte cu totul secundare. Țin minte că unul din membrii suitei, pe nume Velo, blînd ca un miel, fără să înțeleagă ce se întîmpla în jurul lui, continua să cînte. Îmi amintesc şi acum fața lui cu ochii roşii de prea multă băutură, iar cuvintele cîntecului îmi răsună încă în urechi. Cred că mi le voi aminti şi în ziua morții şi atunci cînd mă voi afla la Judecata de Apoi. Ele mă vor tortura în vecii vecilor.

Meum est propositum in taberna mori, Ut sint vina proxime morientis ori... Tune cantabunt lecius angelorum chori: Sit Deus propicius huic potatori!

Cuvinte care, aproximativ, se traduc aşa: ,,Am hotărăt să mor în tavernă, Ca vinul să fie aproape de buzele mortului. Atunci va cînta corul îngerilor : Dumnezeu să miluiască pe acest mort!". Şi țin bine minte toate acestea pentru că eu am fost acela care l-a omorît pe bietul Velo şi, în timp ce ridicasem cuțitul pentru a-l împlînta in carnea lui, nu ştiu de ce, am murmurat: „Sit Deus propicius huic potatori!", adică: „A murit liniştit, neînțelegînd ce se întîmplă!".

După masacrul pe care l-am făcut la Hanul Trimalei, înzestrați cu sigilii, cu haine militare şi cu scuturi, nu ne-a fost greu să cucerim şi castelele care, după cum am spus, rămăseseră aproape fără paznici. Ecoul omorului, ca şi titlul nostru

boieresc determinară pe mulți țărani să se unească cu noi, iar cu banii lui Ian VI noi îi plătirăm bine.

c) Conducător a fost ales Erman. Acest post puteam să-l ocup şi eu, dacă n-aş fi avut un adversar redutabil, pe Mati Kamina, fratele Iolantiei, tip temerar care avea în jurul lui mulți oameni de încredere şi care declară că, dacă eu voi fi căpetenia lor, el se va separa de noi împreună cu ceata lui şi va forma un alt despotat. Se purta cu mine aşa din cauza Iolantiei: de patru ani el insista ca eu să mă însor cu sora lui. Lucrării mele ar fi trebuit să-i aduc şi aceste corecții :

a) Cînd preotul Frano Ghiobarza mi-a dat vestea că bisericile, mănăstirile şi celelalte instituții religioase de aici încolo vor urma pilda lăudabilă a Sfîntului Francisc din Assisi, țin minte că a adăugat:

- Cred că asta trebuie făcut neapărat, mai ales acum cînd sărăcia se va accentua din cauza încercuirii şi a luptelor ce se vor ține lanț. Altfel toți părinții, avînd sau neavînd dreptul, avînd sau neavînd copii merituoşi, îşi vor trimite progeniturile pe la uşile seminarelor noastre şi noi va trebui să-i hrănim. În plus, dacă biserica ar continua viața ei luxoasă de pînă acum, nimeni nu ne-ar mai plăti.

b) Cuvîntarea lui Erman în fața grupului de ostaşi, în tinda castelului Giugei, nu este cea pe care am redat-o în carte, ci aşa cum veți citi mai jos :

,,Prieteni! Ştiți voi cine s-a ostenit ca să ne onoreze cu vizita lui ? Împăratul Teodor în carne şi oase, împăratul cu buzunarele şi punga goale, desculțul acela care ia la rînd hanurile curvelor, hoitul bătrîn care pute de departe, ligheanul împuțit al temnițelor adînci. Vine să ia femeile noastre, dar noi îi vom da căcatul dracului. Pe ăla să-l ia şi să-l mănînce într-o căcăştoare. Voi ce ziceți, vitejilor ?". Atîta a spus, şi nici un cuvînt mai mult.

c) Adevărul este ca Prec Scura s-a purtat foarte aspru cu mine în noaptea aceea cînd ne-am dus în recunoaştere, ba chiar, la un moment dat, profitînd de zăpăceala mea, puse mîna pe mine ca să mă împingă în prăpastie. Eu ştiam prea bine încă de atunci de ce voia el să-mi facă de petrecanie. Motivul nu este cel pe care l-am expus în carte. Adică nu Iolantia, ci chiar sora lui, Ghielina, cu care de asemenea am avut legături. Familia Scura aflase despre aceste legături şi, de numeroase ori, bărbaţii din neamul ei îmi trimiseseră vorbă că dacă nu o iau de nevastă mă vor omorî. Dar eu ştiam că în neamul ei nu sunt bărbaţi dintr-o bucată. Toţi erau vicleni, dar niciodată n-ar fi cutezat să-mi iasă înainte şi să mă omoare. Ca o vulpe s-a purtat şi Prec cu mine cînd a vrut să mă dea în rîpă, în noaptea aceea. Şi ar fi reuşit dacă nu se întîmpla să fie lîngă mine un arbust, un rodiu sălbatic, de care m-am agăţat în ultimul moment.

Ştiind eu toate acestea, nu m-aş fi încumetat niciodată să merg cu ei în recunoaştere prin beznă, dacă nu aş fi fost beat. Acum îmi dau seama că şi filozofiile acelea rafinate despre libertate mi-au fost inspirate tot de băutură. De nimic altceva.

Cartea a doua

Unică şi ireparabilă era lucrarea săvîrşită în vara acea. Nemilosul soare, în drumul lui pe cercul zodiacului, trecuse de zodia Racului sau a Cancerului cum i se mai spune

Şi domol se îndrepta către zodia Leului pe-acolo pe unde sunt şi stelele Cîinelui. Un abur de iad ieşea din pămînturile moarte, iar crestele munţilor parcă stăteau să crape, să se facă bucăţele şi să cadă pe plai făcînd un zgomot îngrozitor. Împreună cu şopîrlele cu sînge rece, cu şerpii şi cu încă puţine vietăţi care putuseră să scape din lungile gheare ale morţii, la umbra zidurilor de piatră, a arborilor şi tufişurilor cu frunze

mototolite, şedeau oamenii întinşi în timpul arşiței, încă neobosiți de cei doi ani şi ceva de încercuire... în acest al treilea an de încercuire...

(Cum s-a răspîndit boala în tabăra asediatorilor)

De pe buza subțire a prăpăstiilor din jur văzusem că zăduful nu era uşor de suportat nici pentru asediatori.

De-a valma cu cămilele, elefanții şi caii lor şedeau pe nisipul fin al rîului.

Ostaşii, ofițerii şi boierii, fără să întrebe de scara ierarhică, de posturi şi de grade, se împingeau cu umerii, se certau, se împungeau pentru un pumn de apă. Scăzute, pîraiele se tîrau fără putere, palmă cu palmă, pînă ce îşi dădeau sufletul la ieşirea din tabără. Şi albiile lor albe străluceau cînd le vedeai de sus ca un peşte mort care putrezeşte în plasa uscată. Veştile care veneau de jos pînă la noi trecînd, nu se ştie cum, prin toate cele 4-5 trepte ale abisului de piatră şi trecînd peste secolele care ne despărțeau pe noi de barbari, dacă le analizai cu atenție ai fi descoperit în ele noi orori. Fiindcă acolo jos, în afară de epidemia gradelor şi a titlurilor, o altă epidemie începuse să bîntuie şi cu coasa ei lungă, în dreapta şi în stînga, cu dreptatea morții, dobora la pămînt greci, sciți, triburi macedone, atini rătăcitori, bastarzi ai nepalezilor care călătoreau trecînd prin Egipt, progenitură bastardă a celor pierduți în cruciade; nepoți strîmbi ai normanzilor Robert, Boemund şi Erman Guiscardi; teucri, traci, egeeni, şi pînă la nespălații selgiuci, oameni sălbatici, care n-au cunoscut pe Domnul nostru Isus, pe Tatăl Său şi Duhul Sfînt. Deci aceştia şi încă alții la pămînt erau doborîți de ciumă. Şi locul gemea de cadavre. Şi aerul era plin de nori, de muşte murdare şi zumzăitoare. Corbii negri şi grei, după ce mîncau acea carne, cădeau la orizont ca pietrele aruncate de Satana. Şi locul puțea.

De aceea, împăratul Teodor cel îmbrăcat în purpură a oprit luptele. Şi a ridicat cuptoare în care, zi şi noapte, arzînd ca-

davre împreună cu lemnele nevinovate, ardeau şi pietre de calcar din care scoteau var ca să amestece cu fumul lui curat greul fum al morții înfiorătoare. Cu toate acestea, se spunea că granița trasată de acest fum era atît de subțire încît moartea rînjind o trecea oricînd voia. Ba chiar, se zvonise că însuşi bătrînul Teodor, greu de boală era lovit şi că în aşternuturi de atlas se perpelea, scotea spumă şi bale din gură, cu greu îşi trăgea sufletul şi gemea căci multe crime făcuse şi Judecata cea Mare şi Sfîntă de Apoi nu voia să ia în primire trupul lui păcătos, travestit în călugăr...

(Cum s-a căsătorit Despotul Erman)

În timp ce luptătorii aşezați la umbră, îşi lecuiau rănile cu răşină de brad şi cu tot soiul de ierburi, cînd eram în al treilea an de război şi întreaga lume ne trimetea salutări, iar vreunul se şi îndoia de durata ostilităților, tînărul despot Erman făcu o nuntă de se duse vestea pretutindeni zdruncinînd precum cutremurul de pămînt, tronurile a trei principate vecine. Nici eu nu ştiu cum a reuşit, folosindu-se de Mur Spata, el cu glasul dulce, să pună la cale această căsătorie : eu eram la Vetona, dar, cînd m-am întors, îmi povestiră cum Mur, travestit în lepros, sunînd din clopoțel, se strecurase printre străjile care, de cînd cu epidemia, erau îngrozite şi ajunsese la Carlo Anjou, rege al Siciliei, fiu de rege, latin glorios, în frumosul oraş Dyrrah pe care ilirii îl numiseră Epidamn. Acolo poate...

Astfel, cînd se întoarse, clopoțelul lui care la plecare sunase pentru a îndepărta oamenii de lepros, acum suna altfel, de a-i fi zis că a crescut şi s-a făcut gogemitea clopot. Asta era de înțeles: El aducea vestea că bătrînul rege îi dădea pe frumoasa Mariusa, fata lui de douăzeci de ani, lui Erman al nostru. În ziua aceea am ieşit în întîmpinarea lui, după cum cerea rangul meu şi legătura de sînge pe care o aveam cu însuşi

Despotul, cu ginerele Erman; deci dincolo de Văile Verzi, la locul numit Schina Frumoasă, aşa cum era de datoria mea, cînd apărură la cotitură, la colțul stejărişului...

(Cum, spre mirarea tuturor, trimise daruri de nuntă chiar împăratul Teodor.)

...Şi, ca şi cum această nuntă ar fi fost cheia de aur din poveste, multe uşi se deschiseră de la sine, uşi pe care nici o sabie n-ar fi putut să le mişte. Se deschiseră fără zgomot, fără scîrțîituri, de parcă le împingea însăşi răsuflarea lui Dumnezeu. Împăratul Teodor, cu ocazia acestei nunți, ne făcu trei surprize uimitoare una mai ciudată decît alta. Prima surpriză consta din daruri pe care, cînd le văzui, simții dorința de a le avea eu; veşminte scumpe pentru cavaler şi pentru calul lui, mătăsuri pentru mireasă, care şi fără podoabe putea trezi invidia Afroditei; buți cu vin vechi din viile Palestinei, miere din cea preferată de zeitățile Olimpului. Şi, împreună cu toate acestea, trimitea şi o scrisoare stropită cu parfumuri arabe pe care, desigur, le avea la îndemînă, în care era trecută lista întreagă a darurilor şi valoarea lor exactă. Dar după prima surpriză venea a doua : un dar nemaipomenit se afla în spatele trimişilor împărăteşti: cincizeci de oameni zdrobiți, legați de mîini, cu capetele plecate şi, după cum aveau să spună chiar ei mai tîrziu, cu sufletul încătuşat. Ei se numeau zavalini şi erau încălțați cu pantofi care se numeau servila. După cum se explica şi în scrisoare, Erman, vărul meu, putea să-i folosească după cum dorea, putea să-i pună să care pietre, să construiască diguri, drumuri... Ei trebuiau să se supună fără crîcneală. Deci soarta lor era să fie folosiți precum o unealtă, o piatră sau un băț. Aceasta fu deci a doua surpriză nemaiauzită, şi Erman o primi şi pe aceasta ca şi pe prima, rîzînd impertinent.

Dar mai teribil decît primele două era darul al treilea, cel mai mare şi mai uluitor.

Toți cei prezenți acolo în clipa aceea şi care auziră rămaseră înmărmuriți văzînd despre ce era vorba, aşa cum înmărmurite par pietrele descoperite o clipă de fulger în bezna nopții. Scurt: împăratul îl proclama pe Erman despot şi domestic şi, prin urmare, membru al Curopalatului. Eu mă aflam în dreapta lui şi în timp ce emisarul citea prețioasele papirusuri observam cum se îmbujora fața fină a Mariusei lîngă fața lată a lui Erman. Aceasta îți făcea impresia că va izbucni în hohote de rîs neruşinate. Am înțeles că ea se temea ca nu cumva Erman să ia cuvîntul înainte de vreme, adică înainte de a-i face ea semn. Un cîine ciobănesc, mare, murdar, cu limba scoasă, se strecurase printre străji şi acum şedea în praf şi urmărea mirat solemna ceremonie. Mie mi se păru că acest cerber trimis fusese de un zeu, fiindcă pîndea ceva şi parcă se străduia să nu uite...

În mijlocul tăcerii văzui un fulger care ieşi din ochii miresei şi iute în ochii lui Erman intră, spărgînd cele două oglinjoare zeflemitoare. Erman ridică brațul mişcîndu-l greoi şi spuse:

„Primesc toate aceste daruri, dar războiul nu-l întrerup cu nici un chip". Astfel el lovea ambele aripi ale pieței în care oamenii ascultau încordați, cu urechile ciulite. Dar el lovise şi o altă aripă nevăzută de alții, şi pe care eu o vedeam în clipa aceea: pe Mariusa, tînăra fiică a lui Carlo Anjou care acum părea nu de douăzeci, ci de două sute de ani.

(Cum s-a purtat Erman cu darurile şi titlurile primite)

Într-o seară, după ce-şi trimise la culcare mlădioasa soție, rîzător, dar cam palid, veni Erman în sala în care Consiliul de Război şi noi toți beam vinul cu aroma Palestinei. În liniştea care se aşternu, luă el un pahar, îl ciocni cu toți pe rînd şi, numai după ce îl bău pe tot, zise:

„Eu sunt Erman, fiul nobilului Bue Gropa, sunt tot acela care am fost şi înainte: Hangiul, prietenul vostru, cel al distracțiilor irepetabile, ghiduşul, mucalitul, aiuritul". Şi în timp ce

vorbea eu îi priveam fața cu proeminenta cicatrice a rănii căpătată cu un an înainte de la un athanatoi care, nu se ştie cum, reuşise să se strecoare printre străjile de lîngă marginea prăpastiei, să ajungă pînă la noi şi să-l rănească pe Erman cu ascuțita lui sabie. Aşa deci, priveam acel semn roşu ce semăna cu o lipitoare umflată şi mi se părea că va plesni dintr-un moment în altul stropind cu sînge masa şi pereții cei reci.

Dar tu, sări cu gura pe el de obicei tăcutul Uran Komneni, tu ai acum o soție de neam împărătesc, ai cinuri şi titluri nenumărate. Ascultă bine: acele pergamente aurite se pun între noi ca un gard. Erman ridică din nou paharul plin şi strigă cu glas tunător că el, peste acele documente aurite, nici mai mult, nici mai puțin o să se pişe.

Şi tot cu aceeaşi ardoare adăugă că se hotărîse să împartă cinuri tuturor amicilor. Şi, fără să se gîndească prea mult, mărinimos, le împărți după cum urmează:

Pe Mur Spata, Pal Vetona, Mati Kamina, Uran Komneni şi pe cei trei frați Scura, adică pe Zaharia, Ghiorghi şi Prec junior, împreună cu Tanuş Besaziu îi numi boieri nobili, spătari şi sevaşti şi le acordă imunitate, care va să zică, îi scutea de toate dările către stat şi către judecătorii, ridicîndu-i astfel mult deasupra celorlalți muritori, aşa cum fac zeii prin atingerea lor dumnezeiască.

Toate acestea Erman le spunea cu amănunte fără să se gîndească prea mult asupra lor în timp ce tot umplea şi golea paharele cu vin; dar eu ştiam că vechile papirusuri erau închise în sipete adînci, laolaltă cu cele noi. Lipitoarea umflată de pe față parcă gemea şi respira cu greutate...

(Împăratul Teodor trimite pe Teodor Fili, orbul)

... Şi bătrînul împărat, în locul escadroanelor, trimise o altă solie. În fruntea ei puse un orb numit Teodor, dar cu prenumele Fili.

Însuşi împăratul, cu un fier înroşit în foc, îi scosese aceluia ochii şi-i dăduse căinilor să-i mănînce. Fili fusese pedepsit astfel pentru că în tinerețe fusese - chipurile - cam înfumurat. Orbul, după ce rătăcise prin noaptea neagră ani de-a rîndul, în gerul iernii şi al disprețului împărătesc, se întorsese, căzuse în genunchi şi-i sărutase sandalele suveranului şi de atunci acesta îl ținea mereu pe lîngă el ca pe un muzeu viu al puterii lui şi al pocăirii condamnatului. Aşa că, trimițîndu-l la Erman pe orb, el nu făcea altceva decît să-i trimeată cu şeful soliei şi istoria lui, fără să fie nevoie s-o scrie. Solia aduse noi daruri, după cum cerea Cinul înalt al lui Erman, şi după predarea lor, asemenea unui cerşetor umil, cu capul plecat, sprijinindu-se într-un băț din lemn de corn, orbul Teodor Fili ceru să se pună capăt luptei, să nu mai moară oameni şi pacea să domnească de-a pururi. Era de ajuns ca Erman să primească să fie vasal al împăratului şi fiu de suflet al suveranului va fi numi. Şi va avea dreptul sa numească singur pe demnitarii despotatului şi să împartă, dacă dorea, titluri nobiliare şi cinuri. Dar Erman, obligat de sîngele vărsat şi de privirile cercetătoare ale celor din sală, se purtă aspru cu bătrînul orb slăbănog şi nici una din propunerile lui nu primi. Atunci orbul Teodor îşi îndreptă spinarea obosită de lunga plecăciune, ridică bățul de corn către cer şi, prefăcîndu-se dintr-un cerşetor într-un prezicător cobitor, într-o erinie despletită, zise: „Cu îngîmfarea ta de om mărginit, ca şi cu orice altă ruşinoasă purtare, nu vei ajunge departe. Acum vei avea de suportat toată mînia împăratului care pînă azi nu s-a arătat cu toată furia şi te-a cruțat. Sărmane ageamiu! Nenorocire citesc ochii minții mele călite în furtuni. Sărmanii de voi!" Aşa vorbi. Prevesti noi dezastre pentru albanezi. Apoi coborî bățul, întoarse spatele şi plecă ridicînd colbul cu sandalele lui vechi şi rupte. El era orb şi nu vedea colbul. (Dar îl simțea.)

(Cum s-a pregătit Erman de război)

După acest episod, sfătuit de mine, Erman inspectă toate cetățile şi fortărețele, numără oile şi bovinele, cîntări fînul, iar grîul îl măsură cu banița. În fierării, unde căldura e de nesuportat, se băteau săbii, lănci, scuturi şi potcoave pentru noul val de moarte care avea să vină o dată cu domolirea căldurii. Fierarii, ca să le călească, peste metalul înroşit nu vărsau apă, căci pe el curgea sudoarea lor şi asta am văzut-o cu ochii mei, de aceea v-o spun.

Niciodată nu-l văzusem pe Erman atît de energic. Parcă papirusele cu grade şi cu multe titluri nobiliare, dar şi patul conjugal pe care-l împărțea cu frumoasa şi mlădioasa Mariusa i-ar fi adus în vine un sînge nou.

(Cum se construi noua mănăstire pe locul numit Cotrona)

Întîlnindu-mă cu Frano aflai că răspunsul Sfîntului Pontif întîrzia. (Preotul era sigur că răspunsul va veni, poate că Papa îl şi trimisese mai de mult, dar emisarul o fi fost prins de barbari şi aceştia or fi pus mîna şi pe Sfînta bulă.) Totuşi întîrzierea nu-l împiedica să ia măsuri ca treburile bisericii în despotat să meargă bine.

Ba chiar la Cotrona, în vîlceaua îngustă şi verde din Schina Frumoasă şi Cărarea Caprelor, la poalele munților numiți Malplac, construiau o nouă mănăstire, pentru că - după cum afirma preotul - ermiții se înmulțiseră foarte mult. Din cauza barbarilor, părăseau schiturile din jur şi tăcuți, veneau să se adăpostească aici. Erau nespălați, cu bărbile netunse, îmbrăcați numai în zdrențe. Veneau ca oile unei turme răzlețite de lup. Poate cu ei, cînd se va ivi nevoia, se vor putea organiza colecte prin ținuturile învecinate...

Muncitorii, după ce terminară repararea valurilor cetăților şi a zidurilor dărîmate ale fortărețelor lovite cu bolovani de bombarde, lucrau zi şi noapte la Cotrona şi pietrele le aduceau cu carele de la cariera cea mare din Guemira.

(Cum l-am văzut din nou pe împărat)

Ca în fiecare dimineață, ca şi în ziua aceea, cît mă sculai din pat, ştergîndu-mi sudoarea care mă acoperea şi noaptea, încălecai pe cal şi, după ce străbătui plaiul de piatră, cu pas obosit, ajunsei la marginea prăpastiei, prin aburul şi fumul cuptoarelor care ardeau fără încetare, precum ard cuptoarele purgatoriului. Străjile rrau culcate pe pietre. Zăceau. Dar acum eram obişnuit cu asemenea privelişti, după cum şi ei erau obişnuiți cu mine. Cu lenevie îmi aruncai ochii în jos şi ceea ce văzui mă făcu să nu îmi cred ochilor. Dădui vina pe căldură. Dar tabloul nu se schimba. Atunci chemai pe străjeri şi aceştia, sculîndu-se cu mişcări încete, veniră lîngă mine. Ei îmi confirmară că tot ceea ce vedeam era realitate, adică lungul convoi de oşteni care se mişca în tabăra duşmană era într-adevăr garda imperială, iar la mijloc, slăbit şi moleşit de căldură era chiar împăratul Teodor. Observai că, spre deosebire de alte dăți, preoții la stînga şi strategii militari la dreapta, aproape lipiți unul de altul, îi şedeau mai aproape. Parcă se temeau că el se va prăbuşi după boala grea care-i împuținase trupul bătrîn şi vlăguit. Înaintau încet, cu genunchii puțin îndoiți, plini de respect. Şi, în mijlocul valurilor de pelerine, în mijlocul tălăzuirii scînteietoare de săbii şi de scuturi, inele şi cruci, de şaluri colorate în fel de fel de ape, ochiul meu văzu clar ceva osebit: BĂȚUL - cum îi spuneam eu -, acel toiag în care se sprijinea uşor trupul lui.

Bățul strălucitor era împodobit cu o cruce mare şi grea cu pietre prețioase încrustate. Acel băț pe care-l văzusem de atîtea ori ridicîndu-se deasupra capetelor, formînd cercuri în aer şi împresurînd cu ele ca în lanțuri de groază munții, podişurile, văile, cîntecele, cetățile, somnul, viețile şi moartea noastră, fuga, mănăstirile, iubirile noastre..., acum şedea cuminte, liniştit în mîna lui dreaptă, vîrît între picioare şi sprijinit de piciorul lui stîng. După ce făcuse crima de a desena acele lanțuri, şedea cuminte şi se prefăcea că este paşnic ca şi

derbedeul care, cu gura căscată, se preface că e nevinovat, după toate nelegiuirile făcute cu sînge rece. I-am întrebat pe străjeri:

„Vedeti voi acel băț ?", şi ei, frecîndu-se la ochi ca să înlăture urdorile, închizîndu-i pe jumătate, şi scuturînd ultimele rămăşiţe ale somnului, parcă trimiţînd globii ochilor acolo jos şi apoi retrăgîndu-i ei înşişi cu nişte fire elastice invizibile, îmi spuseră, nu fără părere de rău, că nu-l vedeau. Dar adăugară imediat că dacă eu îl vedeam, fără îndoială, el exista. Exista. Sigur că exista. Numai că ochii lor, obosiţi de atîta pîndă şi scrutare, ca şi de căldură, nu-l puteau observa. Şi, după cum se înţelege de la sine, eu nu eram vinovat de acest lucru. Ei îmi spuneau acel potop de cuvinte ca să nu mă ofenseze...

Unică şi ireparabilă era isprava pe care vara o făcuse în acel an. Soarele, obosit acum după atîtea preumblări prin spaţiile nordice, îşi aminti de cele sudice şi, cu un dor nestăvilit, ieşi brusc din zodia Fecioarei şi, cu iscusinţă, echilibrat, intră domolit în zodia Balanţei, în care zilele şi nopţile sunt mai mature, fapt care nu însemna deloc că oamenii vor fi şi ei mai maturi...

Adăugire la cartea a doua

Acum mi-e greu şi aproape imposibil să vă descriu ce mîndrie simţeam în sufletul meu îmbătrînit şi schilodit în timp ce citeam versurile scrise de mine cu mulţi ani în urmă în cartea pe care şi voi o citiraţi, desigur dacă întîmplător v-a căzut în mînă. Nu numai eu, dar toţi locuitorii ţinutului erau cuprinşi de această febră a mîndriei. Pretutindeni unde mergeam cu Erman eram primit cu urale şi, ca să respect adevărul, trebuie să spun că ele erau sincere. Trăiam ca într-un delir neîncercat pînă atunci. Vorbeam numai în limba noastră,

semănam cu grîu ogoarele noastre, ne creşteam copiii fără să fim îndatoraţi nimănui. În multele cărţi pe care le citeam (preotul Frano îmi pusese la dispoziţie biblioteca lui bogată de la Malplac), găseam şi alte cazuri de revolte care izbucniseră în cursul lung al istoriei, în acel curs pe care eu îl asemuiam cu un zbucium necontenit al omenirii pentru a scăpa de întuneric şi a ieşi la lumina necunoscută.

Trebuie să precizez că la început nici unul dintre noi nu bănuise că lucrurile vor merge atît de departe. Ne gîndiserăm că după un an de încercuire, constrîns fiind de nevoia de a se afla în centrul agitat al imperiului său şi, pur şi simplu, de faptul că era bătrîn, împăratul Teodor îşi va lua oştile şi va pleca. Atunci, chiar dacă ar fi lăsat în locul lui vreun strateg oarecare, nouă nu ne-ar fi fost prea greu să spargem încercuirea printr-un atac rapid. Aşa credeam noi, pentru că eram în culmea unităţii, acţionam ca un singur trup şi nu începuserăm să simţim prea puternic privaţiunile inerente unui asediu. Dar, punîndu-se el însuşi în fruntea acţiunii de împresurare, bătrînelul sfida prevederile noastre şi, mai ales, propria-i bătrîneţe.

Dacă aş fi descris toate bătăliile cărora a trebuit să le facem faţă, cartea noastră s-ar fi lungit prea mult şi ar fi devenit plictisitoare, pentru că o bătălie seamănă cu alta precum oul găinii albe cu oul găinii pestriţe.

Atacurile lor, mai ales cînd erau supravegheate direct de împărat, erau furioase, turbate şi, dacă nu am fi fost ajutaţi de terenul accidentat, probabil că nu le-am fi putut rezista. Cea mai pregătită unitate a trupelor imperiale, cea a militarilor autodenumiţi ,,nemuritori" şi care se mai cheamă pînă in ziua de azi athanatoi (unul dintre ei îl rănise pe Erman cu sabia lăsîndu-i semn pe obrazul stîng), era impuţinată, noi omorînd mulţi dintre membrii ei. Totuşi ei atacau în mod

regulat, aproape zilnic, chiar şi iarna, cînd din cauza ploilor se forma polei.

Intraserăm în al patrulea an de război sau, după cum aveam noi plăcerea să spunem, în al patrulea an de libertate.

După cum probabil ați observat, în multe locuri am scurtat în mod simțitor cartea şi m-am mirat eu însumi cînd am văzut-o scrisă în stilul cronicilor timpului. Nimic adevărat şi necesar nu am suprimat din text, ci numai descrierile prea lungi şi nefolositoare care îngreunau desfăşurarea întîmplărilor în carte şi pe care atunci le cream cu o uşurință uimitoare. Am lăsat descrierile numai în cîteva cazuri cînd ele mi-au plăcut într-adevăr şi m-ar fi durut dacă le-aş fi tăiat.

Tot în virtutea adevărului i-aş fi făcut cărții a doua cîteva adăugiri şi cîteva îndreptări.

a) Nu iscusința lui Mur Spata, ci dorința lui Carlo Anjou realizase încuscrirea dintre d'Anjou şi Gropa, aceştia din urmă fiind de fapt nobili de dată prea recentă pentru o asemenea legătură. Carlo, amenințat să fie alungat de pe tronul înjumătățit care-i rămăsese la Dyrrah, fără posibilitatea de a găsi vreun loc unde să se poată adăposti în caz de nenorocire (şi această nenorocire nu părea să fie prea departe), se gîndise că munții Albaniei puteau să-l ocrotească oricînd. Şi asta cu atît mai mult cu cît şi subțirelului principat de pe malul Adriaticei îi pusese cu curaj numele de „Arbaria". De aceea îl poftise la palat pe Mur Spata, sub pretextul că vrea să asculte noile lui cîntece despre Mui şi Halyl, cărora li se dusese vestea în lume. După cum am mai spus, cîntecele erau într-adevăr frumoase.

b) În lunga caravană care o aducea pe mireasă la noi, în afară de caii împovărați cu veşminte şi daruri, în afară de numeroasele servitoare care de care mai frumoase, se afla şi un bărbat de vreo patruzeci de ani, despre care scrisoarea însoțitoare spunea că este eunuc şi servitor personal al Mariusei. El

se numea Pierre Sans Nom sau Pietri Paemer cum aveam să-l strigăm noi pe albaneză. Era eunuc, dar fața o avea bărbătească, altfel decît a castraților pe care-i cunoscusem la Constantinopol. Cu Mariusa se purta în mod intim. Dar, îmi spusei eu în sinea mea, acolo la Schina Frumoasă unde ieşisem în întîmpinarea miresei, poate aşa sunt eunucii din țările latine.

c) În timp ce Mur Spata cu lăuta lui magică se afla la Dyrrah, eu plecasem la Trimala, la casa părintească, şi mă ocupam cu a doua căsătorie a primei soții a lui Erman, Mara. El avusese cu ea patru copii: trei muriseră şi numai unul era viu, un băiat roşcovan de zece ani, pe nume Marcu. Fără să-mi destăinuie nimic despre posibila lui căsătorie cu Mariusa d'Anjou, Erman mă chemase într-o noapte la el şi-mi comunicase hotărîrea lui în legătură cu Mara. Fiindcă de ani de zile nu mai trăia cu ea şi nici nu simțea vreo dorință să se mai culce cu ea ca bărbat, mai ales după desele orgii cu fel de fel de fete şi roabe, pe Mara o lăsa liberă să se mărite cu altul. Cunoscînd eu şi vechile orgii de la han, şi faptul că Erman nu se mai culca încă de pe atunci cu Mara, credeam că-mi voi îndeplini misiunea cu uşurință. Luai cu mine suma de bani necesară pentru noua căsătorie a Marei şi pornii la drum. Cu un dor aprins, înconjurai proprietățile noastre şi constatai că lipsa îndelungată a bărbaților nu le atinsese frumusețea. Se părea că însăşi Mara sau vreun om din sat se ocupa încă de ele. La cină mă aşezai în fața cumnatei mele şi-i explicai cu grijă şi cu blîndețe dorința soțului ei, condiționată şi de noua treaptă socială pe care se suise el. Dar, căutai eu s-o conving, în primul rînd el se gîndeşte la tine. „Eşti singură de atîta vreme, fără bărbat, şi nu eşti bătrînă pentru a avea încă legături la pat." Ea şedea cu brațele-i groase şi musculoase încrucişate pe pieptul lat şi mă asculta cu atenție, de parcă aş fi vorbit despre stele. La urmă de tot, după ce răscoli tăciunii din vatră, se ridică în picioare, mă privi stăruitor drept în ochi,

apoi, alunecîndu-şi privirile şi pe trup, îmi spuse că nu-i era uşor să se remărite. I-am spus că ne vom strădui să găsim banii necesari pentru căsătorie. Mara surîse strîmb. Nu e vorba de bani, zise ea, trupul, după cum vezi şi tu (la aceste cuvinte îşi netezi cu mîinile veşmintele ca să iasă mai bine în relief trupul ei mare şi butucănos), mi s-a deformat de la muncă şi de la naşteri. Nu cred că se vor găsi bărbaţi care să mă dorească, mai ales acum cînd sunt văduvioare cîte vrei în fiecare culă şi în fiecare cătun. Nici eu nu mai vreau să mă mărit, ci vreau să trăiesc. De aceea, zic, nu ar fi mai bine să mă lăsaţi să mă ocup de Hanul Trimalei în linişte ? Să primesc şi să conduc muşteriii, ba chiar să mă şi culc cu vreunul din ei, aşa ca să mai uit de singurătate... În timp ce ea vorbea, mi se păru că zăresc în ochii ei o buruiană întunecată care creştea şi tot creştea. Cunoşteam această buruiană. Era sălbatica dorinţă de răzbunare a femeilor. Voia să petreacă şi ea la han aşa cum petrecuse bărbatul său, în orgii...

Oricît de cinică, această pretenţie era ieftină, mult mai ieftină decît prevăzuserăm noi, eu şi Erman, de aceea am iscălit într-o clipă documentele care dovedeau că de aici încolo ea era proprietara Hanului Trimalei. Ca să fiu sincer, nu credeam că va fi în stare să reconstruiască hanul. La urma urmei, asta era treaba ei.

A doua zi de dimineaţă ne-am despărţit ca doi prieteni care au făcut un tîrg cinstit, ne-am urat să ne vedem sănătoşi, l-am luat pe Marcu cu mine şi am plecat.

d) În noaptea în care Erman, pentru a răspunde vorbelor grele ale lui Uran Komneni, a împărţit tovarăşilor de luptă titluri şi cinuri, am simţit o amărăciune ciudată, neîncercată vreodată, neauzindu-mi numele printre cei răsplătiţi atît de copios cu înalte ranguri nobiliare. Am considerat că era normal să profit şi eu de această favoare. Din acel moment n-am mai putut duce paharul la gură şi toată noaptea m-am perpe-

lit în pat, fără să pot închide ochii. Dimineața mă găsi treaz, dar plin de energie, de parcă un elixir necunoscut, dătător de putere, îmi preschimbase trupul într-o vatră de foc.

Cînd auzii primele zgomote în odaia alăturată, ieşii pe coridor, apoi aşteptai la uşa odăii lui Erman pînă ce ieşi şi el. În timp ce ne îndreptam braț la braț spre sala de mese şi după aceea, cînd ne luam micul dejun, mi-am arătat nemulțumirea. El mînca singur la celălalt capăt al mesei, servit de trei servitori care-i schimbau farfuriile cu grăbire, după ce el gusta cîte puțin din fiecare fel de mîncare. Acest obicei nu-l avusese pînă acum. Probabil că era o manieră d'Anjou de a mînca, pe care el şi-o însuşise de la tînăra şi nobila lui soție, după cum învățase şi alte multe lucruri de la ea. El mă ascultă ridicînd capricios un colț al buzelor şi o sprînceană, schițînd astfel un fel de zîmbet, şi nu mă întrebă dacă mi-e foame sau dacă vreau să mă aşez. În cele din urmă, pronunțînd rău cuvintele din cauza mîncării pe care o avea în gură, îmi zise :

- Vorbeşti prostii, Măhil, mari prostii! Ce-ți trebuiesc ție cinurile şi titlurile ? Ce, parcă tu eşti sărăcan ca şi ceilalți ? Noi toate le avem impreună, nimic nu ascund de tine. Vrei să te fac conte ? Duce ? Sau poate vrei să împart titlul de despot cu tine ? Ce importanță au aceste titluri în comparație cu celelalte - el accentuă acest ultim cuvînt -, sau ai uitat papirusurile pe care tu însuți mi le-ai adus la han ?

Vorbea mult, foarte mult, mai mult decît ar fi fost normal să vorbească chiar dacă ar fi fost beat. Se temea să facă vreo pauză, ca nu cumva eu să profit de ea şi să-i spun ceva care nu i-ar fi convenit.

Cartea a treia

I

Pierdut în lectură, în chilia mea luminată de o ferestruică joasă de care îmi apropiasem masa, nu îl observai pe cavalerul din curte. El descălecase şi lega frîul calului de părul strîmb care încă nu înflorise. Iarna aceea o petrecusem la mănăstirea Vetona fiind bolnav. Zilele fuseseră monotone, peisajul privit de la fereastră, mereu acelaşi. Dacă n-ar fi fost biblioteca bogată în cărți şi documente, cred că nu numai trupul, dar şi sufletul mi s-ar fi îmbolnăvit. Cavalerul, după ce îşi scutură pelerina gri şi părul negru ca pana corbului de praful drumului, se adresă călugărului Uv, care în fiecare dimineață sc îngrijea de flori şi de vița-de-vie din jurul mănăstirii.

- Îl caut pe domnul Măhil Ucă Gropa - zise călărețul pronunțînd apăsat fiecare cuvînt.

Am înmărmurit şi mi-a trebuit o bucată de timp ca să înțeleg că era vorba de mine, căci eu aproape îmi uitasem numele. Nimeni nu mă strigase pe nume în iarna aceea. Cu o bucurie copilăroasă, fără să mă pot reține, mă apropiai de ferestruică şi strigai cu voce tare, alarmat de teamă ca Uv, zăpăcit cum era, să nu mă fi uitat.

- Eu sunt! Eu sunt Măhil! Cavalerul, nu fără uimire, cercetă din ochi zidul cu multe ferestruici al clădirii, apoi se apropie nesigur de chilia mea şi se uită pe fereastră înăuntru, plecîndu-şi trupul. De văzut nu cred că mă văzu.

- Mă bucur să vă cunosc, domnule Măhil! Mă bucur sincer!... Domnule Măhil... Vă cheamă Despotul la palatul Giugei - zise în cele din urmă cănd dădu cu ochii de mine în cadrul tulbure al ferestrei.

- Erman?

- Da, domnule! - evita să pronunțe numele lui Erman şi răspunsul lui mi se păru ciuntit.

- Dar el trebuie să ştie că sunt bolnav - zisei eu într-o doară, respectînd astfel un vechi obicei al bolnavilor - , spune-i că

voi veni cînd mă voi face bine. Voi veni singur. Nu e nevoie să trimită emisar.

Fără să stea pe gînduri, călărețul necunoscut, aranjîndu-şi părul ciufulit, în mijlocul căruia descoperisem o şuviță de păr cărunt, zise:

- Stăpînul meu mi-a poruncit să vă aduc cu un car sau pe o targă a mănăstirii dacă va fi nevoie, dacă dumneavoastră sunteți atît de bolnav încît nu puteți călători cu calul. După cum se vede, slavă Domnului, dumneavoastră sunteți bine sănătos şi puteți călători fără astea.

Vorbea corect şi răspicat, cu totul altfel de cum se vorbea la mănăstire, unde oamenii rosteau cuvintele ca prin somn. Îl ascultam cu un dor inexplicabil, cum ai asculta voci dintr-o altă lume pe care, ca un prost, ai crezut-o moartă şi prefăcută în cenuşă. Vorbele lui parcă mă întremaseră, aşa că, fără să mă mai gîndesc, îi spusei că are dreptate, că într-adevăr mă simt mai bine şi că puteam călări. Cel puțin aşa speram.

- Numai să mă pregătesc - adăugai înainte de a mă retrage din pervazul luminos al ferestruicii - şi vin.

- Vă rog să nu întîrziați - zise el cu acelaşi glas clar - , pentru că altfel vom fi nevoiți să călătorim în goană mare. La Giugea trebuie să ajungem înainte de prînz.

Ieşii în curtea interioară a mănăstirii şi poruncii primului călugăr care-mi ieşi în cale să-mi pregătească roibul. Mă întorsei din nou în chilie şi mă străduii să fac puțină ordine prin ea, dar, la urmă, cînd întorsei capul din prag, văzui că nu făcusem altceva decît dezordine. Cuvertura patului o pusesem pe masă, iar fața de masă pe raftul unui dulăpior pe care-l şi uitasem deschis. Îmi trecu prin cap ideea de a mă întoarce şi de a face ordine cum trebuie, dar în ultima clipă îmi schimbai gîndul. La urma urmei tot aici mă voi întoarce, că doar nu plecam pentru totdeauna.

Afară cavalerul discuta în picioare cu Uv, despre care crezusem că se poate înțelege numai cu plantele. M-am apropiat de ei şi i-am strîns mîna emisarului.

- Crest Palabarzi - se recomandă el, plecîndu-se uşor, plin de demnitate.

În drum spre Giugea, în timp ce pe mine mă tortura întrebarea de ce mă cheamă Erman, Crest îmi povesti cu multă căldură istoria familiei şi a cătunului său, care şi el se chema Palabarzi. Îi era dor de sat. El era singurul dintre Palabarzi care se unise cu Erman. Vorbea clar şi curgător. Țin minte tot ce mi-a povestit, de aceea, cînd va veni momentul, tot aşa voi scrie şi eu povestea lui.

Nu mi-a fost greu să observ că, în lipsa mea, la cetatea Giugei avuseseră loc anumite schimbări. Dacă mie iarna îmi subțiase trupul, cetății i se înmulțiseră valurile şi dependințele. Astfel, în curtea pardosită cu dale, lîngă peretele dinspre apus, fusese construit un şir de locuințe joase unde trăiau servitorii; pe culmea cea mai înaltă a unui meterez de pămînt puseseră o cruce mare de metal cu reflexe albăstrii precum cerul, iar în partea cealaltă, adăpostite de vînt, înălțaseră grajdurile pentru caii suitei. Se înmulțise numărul de paznici şi toți erau îmbrăcați în uniformă. Fețele aproape că le dispăruseră sub coifurile metalice. Astfel îmbrăcați, ei se asemănau atît de mult unul cu altul încît aveai impresia că un singur om se plimbă de la o gheretă la alta, într-un sistem de oglinzi. În special curtea pavată şi curată părea că se lărgise mult. Atîta timp cît ținusem frîul calului în mînă mă simțisem mai sigur pe mine, dar cînd Crest Palabarzi îmi luă roibul sub pretextul că îl duce în grajd, m-am trezit ca un naufragiat în mijlocul unei mări turbate, nemărginite. Şi, precum naufragiatul caută pe mare o scîndură de care să se agațe şi în care îşi pune toată speranța, tot aşa eu întorsei brusc capul spre dreapta, unde ştiam că erau cinci chiparoşi înalți şi deli-

cați. Totdeauna am avut impresia că aceşti arbori se înțelegeau cu orice fel de cer. Dar chiparoşii nu mai erau şi, neliniştit, îmi îndreptai privirea către cer, căutînd vreun nor. Îmi pierdusem cumpătul, iar măruntaiele parcă mi se mişcară în burtă. Mergeam ca prin întuneric şi călcam ca în gol. Mă oprii pe loc şi scosei batista de la brîu.

- Poftiți pe aici, domnule Măhil - auzii un glas şi văzui lîngă mine un bărbat zvelt, care îmi arătă cu uşurință exagerată calea spre poarta cea mare din zidul lateral al cetății, unde se aflau încăperile de locuit.

- Poftiți! Domnul despot vă aşteaptă! Avui impresia că undeva mai văzusem această față care, din cauza prea multor temenele, mi se arătă numai un moment.

- Tu... nu cumva eşti...?

- Nimeni, domnul meu, nimeni. O umbră - zise repede şi se retrase de-a îndărătelea, aşa cum spusese el însuşi, ca o umbră. Dar tot el mă conduse mai departe.

În timp ce mergem în urma lui, îmi amintii că acest om era unul dintre cei cincizeci de robi pe care împăratul Teodor îi dăruise lui Erman cu ocazia nunții lui. Atunci crezusem că după această ceremonie Erman îi va elibera, dar nu fusese aşa. Robul care mă conducea îmi povestise atunci că familia lui, undeva prin Peloponez, se ridicase împotriva împăratului, luptase mai mult de cinci ani, dar fusese învinsă. El pretindea că o femeie îi trădase. Îmi amintii clar cuvintele pe care mi le spusese atunci:

Nouă, grecilor, nenorocirea ni s-a tras totdeauna de la o femeie. Toți o pățesc din cauza lor, nu numai noi, dar noi am fost mai deştepți fiindcă am înțeles asta. Alții cred că războaiele sunt aținate de bogății, de semănături, de metale, de ulei, de măsline, de peştii de mare sau de comerțul cu vite. Greşesc. Nici religiile nu sunt motiv de războaie. Totdeauna la mijloc este o femeie. Femeia... Ea este motivul începutului şi

totodată neagra cheie a înfrîngerii, a sfîrşitului. Cine are ochi vede asta, cine nu o vede este orb... Da, el era din Peloponez, şi înainte de a fi luat rob fusese secretar al unui sevast foarte capabil. Acum mă lămurisem definitiv.

Intrai în cetate unde schimbările erau de asemenea mari. Fiecare pas pe care-l făceam era întovărăşit de mişcările energice ale braţelor şi sulițelor strajerilor care şedeau cu picioarele depărtate pe jumătate, după cum văzusem şi în alte părți. Ei se aflau peste tot, în numeroasele colțuri ale coridoarelor, la uşile sălilor si odăilor, sub porticuri... Mişcările erau executate după regulile unui cod secret şi nimeni nu mă întreba unde mă duceam, dar, prin gesturile lor tăcute, ei îmi conduceau paşii exact spre locul indicat. Probabil că primiseră porunci clare în privința aceasta. Tu, care intri în acest loc, spuneau mişcările lor ritmice, nu eşti un om oarecare. Nu uita că există o turmă mare cărora nu i se permite să pună piciorul aici. Dar tu eşti altfel, ALTFEL. Mîna domnitorului nostru, supunîndu-se voinței nestrămutate a divinității, te-a ales pe tine. Deci, mergi! Ale tale sunt adîncurile necunoscute şi parfumate ale puterii. Ale tale!

- O, Doamne, ce mult ai slăbit! - acesta era glasul lui Erman, bubuitor şi totuşi neliniştit.

- Dar aşa cum este acum e mai frumos ca înainte! - acest glas era subțire ca un pumnal de argint şi, desigur, era glasul prințesei. Sărutîndu-i mîna catifelată care, ca şi glasul, îi tremura pe dinăuntru, băgai de seamă că trupul ei se împlinise în această iarnă. - Să vă spun sincer, domnule Măhil, mie îmi plăceți mult mai mult aşa cum sunteți acum.

Mă aşezai pe scaunul cel mai apropiat, fiindcă aveam ameţeli şi eram înecat de sudoare.

- Dacă aş fi ştiut că eşti atît de bolnav, nu te-aş fi obosit să vii pînă aici - spuse Erman, dar în glasul lui nu se simțea compasiunea.

- Eu sunt bine - zisei cu o nervozitate neaşteptată -, numai că sunt cam obosit de la drumul lung. Amîndoi, întrerupîndu-se unul pe altul, mă anunțară că la amiază vom primi împreună nunțiul apostolic al Papei, care, după toate aparențele, a adus Sfînta bulă a binecuvîntării despotatului nostru. Trimisul special sosise cu o noapte înainte, dar de atunci nu-şi scosese nasul din odăile odihnitoare din apropierea capelei. Mă chemaseră şi pe mine, ei simțindu-se nesiguri pe cunoştințele lor în domeniul teologiei şi nefiind în stare să se înțeleagă cu înaltul reprezentant al Papei. Le-am spus că pentru treaba aceasta îl puteau folosi pe monseniorul Frano, dar îmi explicară că Frano fusese obligat să facă parte din delegație printr-un ordin special care nu se ştie pe ce cale îi parvenise.

Am pretextat că mai era timp destul pînă la recepție şi că aş dori să mă odihnesc. Ei fură de acord cu mine, dar cînd mă îndreptai spre uşa care ducea spre odaia mea, în care dormisem înainte de a pleca la Vetona, îmi spuseră că mi-au pregătit o altă odaie, mai bună, mai spațioasă şi cu mai multă lumină, iar vechiul meu dormitor servea acum servitorilor contesei.

- Pierre al meu a avut grijă ca toate obiectele tale să fie transportate în noua odaie - zise Mariusa în timp ce-şi răsucea o buclă deasupra urechiuşei. Şi de cărți a avut grijă, aşa că poți continua să citeşti acolo unde le-ai lăsat astă toamnă.

Am clătinat din cap şi am ieşit fără să primesc ajutorul lor. Luminate strîmb de flacăra torțelor din perete, mişcările străjerilor continuau să-mi comunice fără zgomot vechea şi secreta poruncă: Tu, care acum te mişti prin aceste adîncuri, nu eşti un om oarecare, nu eşti un om obişnuit. Nu uita niciodată : cînd tu te plimbi prin răcoarea acestor coridoare, unei turme numeroase de muritori îi este oprit aşa ceva. Sunt oameni în acea turmă care îşi pun viața în pericol, săvîrşesc fapte mari de eroism, spionează şi sunt spionați, nimi-

cesc mereu ceva din ființa lor cu o sălbăticie de nedescris, mînați numai de speranța că într-o bună zi vor intra aici. Tu eşti aici, alesul, preferatul soartei. Apreciază acest fapt! Adîncimile întunecate şi răcoroase ale înălțimilor acum se deschid larg pentru tine. Prețuieşte acest noroc, o, alesule!

N-ar fi trebuit să citesc atîtea drame de Seneca în iarna aceea.

Sosise momentul cel mai delicat al tratativelor. Trimisul apostolic, un bărbat între două vîrste, durduliu, cu barba ascuțită, cu o privire distrată şi chinuitoare pentru noi toți, cu brațele încrucişate pe pieptul acoperit de veladon, întrebă:

- Noi vrem să ştim: la urma urmei, care este scopul răzvrătirii voastre? Scopul despotatului vostru?

Monseniorul Frano traduse întrebarea în albaneză, deşi nu era nevoie (cei prezenți acolo înțelegeau bine limba latină), dar făcuse asta, pur şi simplu, pentru a ne dovedi că şi ca membru al delegației Papei el era de partea noastră, era albanez.

Eu îl privii pe Erman. Fața lui, plină de parcă bucile i-ar fi fost umplute cu mîna, nu-mi spunea nimic; dar Mariusa, printr-o privire scurtă şi mîngîietoare, îmi dădu de înțeles că acum a sosit rîndul meu.

- Spuneți-i Sfinției-Sale - mă adresai eu monseniorului Frano Ghiobarza în albaneză - să repete întrebarea, cît se poate mai clar. De fapt aveam nevoie de puțin timp ca să-mi pot formula mai bine răspunsul.

Trimisul vorbi din nou, dar întrebarea suna la fel. Se vedea clar că el nu dorea să ne facă nici o concesie.

- Scopul răzvrătirii noastre - hotărăsem ca şi eu să-i răspund în mod vag - este să ne asigurăm libertatea religioasă şi libertatea sufletului.

Răspunsul meu, pe care, după cum se părea, el îl găsise acceptabil, dar nu prea clar, îl obligă pe ambasadorul Papei să-şi clarifice în continuare întrebarea.

-Vreau să vă întreb, interesele cărei biserici le apărați voi prin acțiunile voastre, ale Bisericii Răsăritului sau ale celei Apusene?

- Bineînțeles, pe cele ale Bisericii Apusene - îi răspunsei eu prompt, puțin mirat de tonul acestei întrebări atît de directe.
- Noi credem că Dumnezeu are numai un sediu adevărat pe pămînt şi numai un reprezentant: pe Sfinția-Sa, pe Suveranul Pontif Papa Grigorie al IX-lea.

De data aceasta înaltul prelat ascultă foarte concentrat traducerea exactă a monseniorului Frano. Îşi clătină încet capul rotund, de parcă s-ar fi temut să nu-i cadă tichiuța roşie, mult prea mică, din creştetul capului. Sulul de hîrtii, desigur sfinte şi de mare valoare, pe care-l învîrtea cu o mişcare largă, desena pe pereții împodobiți cu multe flamuri şi steme (unde le-o fi găsit Erman?) cercuri de umbră.

- Ce părere aveți voi despre legăturile dintre cele două biserici? - continuă el să mă întrebe.

În grabă căutai în minte cele citite despre raporturile dintre cele două biserici şi descoperii, cu părere de rău, că deşi citisem mult cunoştințele mele erau insuficiente, şi asta din cauză că niciodată vreun papă nu urmase drumul trasat de predecesorul său, ca să nu mai punem la socoteală tulburările pricinuite de politica independentă şi contradictorie a numeroşilor antipapi. De aceea, fără să fiu sigur cîtuşi de puțin de rezultate, spusei ceva despre care bănuiam că-i va face plăcere :

- Noi considerăm că există numai un sediu al Dumnezeului nostru pe pămînt şi numai o biserică ce poate s-o reprezinte - dar imediat îmi dădui seama, printr-un simț pe care nu-l avusesem pînă acum, că răspunsul meu nu-l mulțumise pe

înaltul prelat. Am simțit asta poate pentru că sulul importantelor hîrtii rămase ca o lunetă îndreptată spre cer în acelaşi punct. De aceea mă gîndii că trebuia să adaug ceva. Trebuia să adaug ceva fie şi numai pentru a nu-i lăsa lui mult timp:
- Din aceste motive credem că, aşa după cum nu au existat niciodată legături între cele două biserici, nici în viitor nu vor exista, şi chiar dacă vor exista, vor fi legăturile a două părți beligerante.

În timp ce monseniorul Frano traducea ultimele mele cuvinte, mi se păru că deosebesc pe fața prea rotundă a clericului o abia perceptibilă grimasă de nemulțumire, ca o mişcare de nisip în deşert, dar cînd începu să vorbească, observai că vocea era tot cea de dinainte, acea voce care parcă nu avea nici o legătură cu posesorul ei.

- Aveți voi cunoştință despre ultima cerere a Patriarhiei adresată Sfinției-Sale, Papei Gregor, şi dacă sunteți informați, ce părere aveți despre aceasta ?

Pentru mine aceasta era o întrebare simplă, şi-i răspunsei că din cauza încercuirii îndelungate noi nu ştiam nimic despre cerere, fiind izolați complet de lume.

- Bine - spuse el - foarte bine! - dar nu se ridică şi nu-i predă lui Erman hîrtiile la care noi toți ne pironiserăm ochii, fiindcă, la urma urmei, toată discuția avea un singur scop: să luăm acele hîrtii şi chiar să le meritărn.

Un timp păru că discuția s-a prins într-o plasă nevăzută pe care o crease mişcarea sulului de documente prețioase şi care nu era altceva decît plasa anxietății noastre. Obosit şi tensionat, gîndii că poate şi legatul îşi isprăvise întrebările, dar el, ca un pescar dibaci, strînse repede plasele şi, cu o energie nebănuită, reîncepu discuția.

- Voi intenționați să asigurați libertatea oamenilor?

- Cel puțin aşa pretindem - răspunsei eu, nefiind sigur pe deplin de scopul întrebării.

- Şi pretindeți să oferiți şi să împărțiți această liberate în mod egal la toți, ca pe o torță ?

Eu dădui din cap în mod evaziv, dîndu-mi seama că orice răspuns putea periclita continuarea discuției.

- De asemenea - continuă el în acelaşi ritm -vreau să vă întreb: care este opinia voastră despre egalitatea de pe lumea cealaltă ?

Frenetic, mă grăbii să înşir o serie de formule împrumutate din cărțile sfinte.

- Cred că v-ați însuşit bine teologia - zise prelatul cînd eu îmi terminai expunerea, dar fața nu-i exprima nici un fel de mulțumire. Fără să schimbe direcția „lunetei", care era acum îndreptată spre mine, continuă: - Dar eu întreb: această egalitate pe care voi doriți s-o realizați în viața zilnică, banală, oare nu constituie pericolul de a nimici scopul nostru final: egalitatea pe lumea cealaltă, care este şi cea veşnică?

Descoperii cu uşurință capcana în care voia să mă prindă, de aceea, cu promptitudine, îi explicai că, dacă s-ar realiza o egalitate în distribuirea libertății, aşa cum spune Sfinția-Sa, aceasta ar rămîne, fără îndoială, o egalitate parțială.

- Parțială, da, dar foarte importantă, deoarece este libertatea spirituală - interveni prelatul, de data aceasta fără să-şi ascundă mulțumirea.

Cred că trebuie să fi fost foarte greu să-şi ia înfățişarea de nemulțumit, atunci cînd era cazul, dar satisfacția era starea normală care se potrivea chipului său.

Cu toate că simțeam cum alunecam din ce în ce mai jos sub ochiul rece, nemilos scrutător al sulului cu scrisorile papale, neavînd altă cale de urmat, zisei:

- Da.

Dar el continuă:

- Şi voi credeți că are vreo importanță egalitatea cealaltă: reală, banală, vulgară, carnală, cotidiană, economică ?

Înlemnii. Simții sub pielea tălpilor că prăbuşirea, condusă magistral de nunțiul papal, se săvîrşise şi eu mă aflam deja în fundul adînc al gropii. Singurul ochi al bulei papale se stinse ca un ochi de mort şi prelatul băgă documentele sub rasa lui neagră; nu mai avea nimic de constatat.

Mă scuzai că poate m-am lăcomit, poate am fost prea grăbit în timp ce-am vorbit; adăugai că discuția fusese prea încordată, ba chiar îi amintii că fusesem bolnav şi că mintea mea nu funcționa normal şi că voi fi dat prilej să se înțeleagă lucruri pe care nici nu le-am gîndit.

El îmi adresă un zîmbet larg, plin de înțelegere, dar, cu toate acestea, nu scoase de sub tunică scrisorile, iar pe mine nu mă slăbiră deloc din strînsoare dinții de fier ai cursei în care căzusem.

- Monseniorul Frano, zise el păstrînd pe buze acel zîmbet de învingător şi de om iertător şi milos, mi-a vorbit mult despre dumneata, şi din discuția pe care am avut-o constat că meriți înalta lui considerație. Cînd vei găsi de cuviință, poți intra în rîndul preoților şi biserica noastră îți va asigura o poziție deosebită. Sper..., cu ajutorul lui Dumnezeu.

După acest moment discuția deveni uşoară, cu schimburi de cuvinte amabile de ambele părți, dar eu, extenuat peste măsură, încet-încet începui s-o evit, gîndindu-mă la nepotrivirea dintre zîmbetul uniform al trimisului papal şi rezultatele tratativelor care nu fuseseră la înălțimea speranțelor noastre.

Ca pentru a adeveri bănuiala mea, el nu mai scoase de sub veladon sulul cu pricina. La prînz mîncă uşor şi, înainte de a se retrage în odăile pregătite pentru el, zise că va face o inspecție prin mănăstirile şi bisericile despotatului. La urmă, rezultatele inspecției le va ataşa celor ale tratativelor, pentru a i le prezenta, ca referent ce era, Sfîntului Pontif. Numai

după aceea va veni răspunsul definitiv. Ne rugă să nu-i dăm alt însoțitor, fiindcă monseniorul Frano îi ajunge.

Ne-a mulțumit pentru primirea pe care i-am rezervat-o şi, în timp ce Frano îl urma în tăcere, se depărtă politicos. Totuşi, dinții ascuțiți ai cursei pe care ne-o întinsese mi-i lăsa înfipți în ceafă fără milă.

Toată după-amiaza, pe cînd mă plimbam dintr-un colț în altul în spațioasa mea odaie, am analizat discuția şireată pe care o avusesem cu trimisul Papei, silindu-mă în zadar să descopăr unde greşisem. Confruntam cuvintele, răspunsurile şi gesturile măsurate cu întrebările şi atitudinile lui şi mereu ajungeam la concluzia că ale mele fuseseră cum trebuie. Puneam în cîntarul nemilos al sfinților canonici ai bisericii cele pronunțate de mine, cîntărindu-le ca sistem de idei, apoi le disecam în bucăți mai mici şi, în timp ce aceste bucăți se perpeleau, căutîndu-le pe celelalte, le puneam iar pe talerul cîntarului şi le analizam cu sînge rece. Nu puteam înțelege ce prilej i-am dat ca să fie nemulțumit, cum m-am prins în cursa întinsă de el şi nu găseam în răspunsurile mele nici o eroare.

Cînd trupul şi sufletul mi se extenuară, mă culcai în pat şi adormii imediat, cu speranța că somnul îmi va da iarăşi energie şi gînduri mai puțin chinuitoare. Fără să mă scol din pat, îi spusei omului care mă servea şi care venise să mă pofteas-că la cină în numele lui Erman că nu voi veni şi că nu voiam să-mi aducă nici în odaie nimic de mîncare. Omul făcu o plecăciune şi se pregăti să iasă pe uşa cu perdea purpurie, dar eu îl rugai să-mi aprindă lumînările, lucru pe care el îl făcu în tăcere.

Urmării mult timp jocul luminii şi al umbrei pe pereții goi, obicei care-mi rămăsese din copilărie. Erau tablouri şi scene în care se contopeau realul şi irealul, visul şi realitatea, posibilul şi imposibilul, faptele trăite şi cele netrăite. Acestea din

urmă s-ar putea să nu le trăiesc niciodată. Şi în timp ce mintea îmi era preocupată cu aceste tablouri şi scene pe care le desăvîrşisem mai ales în lungile luni ale şederii mele la mănăstirea Vetona, o altă parte a sufletului meu, partea cea mai clară şi cea mai sănătoasă, cea nesupusă şi răzvrătită, continua să retrăiască fragmente ale vieții mele reale. Întîlnirile cu Iolantia în şura Hanului Trimalei şi într-una din odăile de la catul de sus; plimbarea prin coridorul lung şi îngust ca o galerie a castelului Giugei, cînd Mariusa mă conducea ținîndumă de braț, întrebarea ei: Ce spui tu, dragă Măhil, ne va da binecuvăntarea nunțiul apostolic?, întrebarea pe care ea o punea cu o pasiune deosebită, cu neliniştea unei stări febrile; atingerea întîmplătoare a sînului ei pietros care făcea să mi se răscoale din adîncurile pîntecelui valuri tulburi de mistere uitate; gîtul ei subțire şi lung, umbra căruia împodobea cu candelabre tavanele înalte ale coridoarelor, candelabre pe care nu le mai văzusem niciodată sau poate numai în vis; din nou Iolantia, aşa cum o văzusem ultima oară, aproape goală, pe fondul vechiului han în amurgul încărcat de ploaie ; un cal care alerga fără şa printre arborii desfrunziți; Mur Spata care cînta extaziat din lăută... Simțind că această a doua parte a sufletului meu era cea care începuse să mă domine, împingînd în cotloane şi firide fantasmele şi jocurile de umbre, mă sculai, iar de pe buze îmi alunecă întrebarea:

- O, Doamne, ce fac eu aici?

Dar din nou căzui pradă jocului cu tablourile clarobscure tulburătoare.

Şi cînd la uşă bătu cineva pentru a doua oară, eu tot ca în transă eram. Crezui că este vreunul din numeroşii servitori şi strigai că nu am nevoie de nimic. Dar ciocăniturile se repetară cu stăruință.

- Intră ! - strigai eu mînios.

Uşa grea de lemn se mişcă şi în prag se ivi monseniorul Frano. Apariția lui făcu să dispară definitiv creaturile mele vaporoase.

Se aşeză pe pat fără să vorbească, dînd la o parte cu grijă cuvertura de lînă. Un timp, ca şi cum am fi fost amîndoi muți, ne urmărirăm privirile prin odaia pe care întunericul se străduia s-o mărească, iar lumina lumînărilor s-o micşoreze, readucînd-o astfel la dimensiunile reale.

- Treaba nu a mers bine, nu-i aşa? — zisei eu rupînd tăcerea şi judecînd că lui îi este greu să înceapă primul.

Monseniorul Frano nu dădu vreun semn că mă auzise.

- Mie îmi pare rău de tine - spuse şi imediat înghiți în sec, sperînd zadarnic că-şi va putea lua vorbele înapoi. Dar acum era prea tîrziu, pentru că ele intraseră deja în carnea mea.

- N-are de ce să-ți pară rău - ripostai eu, punîndu-mă în poziția consolatorului, deşi eu eram obiectul mîhnirii lui -, discuția a pornit strîmb de la început şi, după cum se pare, eu am greşit.

- Deloc - interveni în grabă Frano -, deloc. Tu n-ai făcut nici o greşeală. Îl privii neîncrezător.

- Atunci ?!

El înghiți din nou, dar acum, după ce cercetasem puțin mai înainte o serie de înghițituri, eram convins că gîtul lui subțire nu se va rupe, aşa că nu-mi luai privirea întrebătoare de la el.

- El nu ne va da binecuvîntarea - zise.

- Asta s-a văzut clar, dar eu nu pot să înțeleg de ce!

Ca şi cum ar fi dorit să contrazică pe cineva care stătea ascuns, monseniorul ridică din umeri, apoi, netezindu-şi inconştient rasa pe genunchi, şopti aproape conspirativ:

- Mi se pare că zilele acestea s-a întîmplat ceva important între cele două biserici...

Îmi amintii cuvintele nunțiului: Ce părere aveți voi despre cele două biserici?

- Care va să zică dumneata crezi că refuzul binecuvîntării nu este legat de partea a doua a discuției ?! - întrebai eu. El dădu din cap în semn că nu. - Ce s-a întîmplat între cele două biserici, padre Frano?

- Nimeni nu spune ceva clar şi exact, dar se simte un fel de apropiere. Siguranța bizantinilor în toate acțiunile lor militare şi religioase, noile mişcări ale ereticilor nu au cum să nu apropie cele două biserici, fiindcă amîndouă sunt lezate... Nu ştiu.... Nunțiul nu face parte din ordinul nostru şi nu are încredere să discute deschis cu mine. Sper ca pe parcursul inspecției să pot afla ceva mai mult...

Tăcurăm din nou. Mîinile preotului continuau să-i netezească fără să fie nevoie rasa deasupra genunchilor.

- După toate acestea - continuă el -, pentru tine va fi greu să rămîi la castel.

N-ar fi trebuit să-mi spună vorbele astea dacă ar fi dorit într-adevăr să se arate ceva mai milostiv cu mine.

- Am reflectat eu însumi la asta, padre, dar eu sunt încă convins că nunțiul ne va da binecuvîntarea papală...

- Vor fi convinşi şi astă seară, dar nu mîine - zise el şi nu împinse discuția mai departe. Mi se părea de neînțeles.

- Eu nu te înțeleg deloc - zisei cu o vădită nemulțumire.

Frano Ghiobarza trase aer adînc în piept şi vorbi aproape gemînd :

- Legatul cinează cu Pierre Sans Nom. Nu-mi veni să-mi cred urechilor.

- Cu cine spui ?

- Cu Pierre Sans Nom, anjuanul...

- Asta nu se poate întîmpla! Pierre este un simplu servitor! Cum e posibil să-i spună tocmai lui adevărul bulei papale ? ?!!

- Nu, îi va spune o minciună. Adică îi va spune că el are gata pregătită binecuvîntarea Sfinției-Sale, pontiful, dar partea a doua a conversației... Aşa cred eu că-i va spune...

- Prima- îl întrerupsei eu -, raporturile dintre cele două biserici...

- Nu - zise padre Frano cu mîhnire, dar fără să ezite - a doua.

Cu o repeziciune de fulger şi cu o clarviziune usturătoare îmi imaginai cina lor şi cuvintele pe care, poate chiar în acea clipă, legatul i le spunea lui Pierre Sans Nom: Eu, dragă prietene, aveam gata binecuvîntarea, dar ereziile exprimate de domnul Măhil în legătură cu egalitatea pe acest pămînt... Apoi mi-l imaginai pe Pierre comunicîndu-i aceste cuvinte Mariusei, pe Mariusa comunicîndu-i-le lui Erman aşa cum le auzise din gura lui Pierre al ei. Va adăuga poate din partea ei, pur şi simplu pentru a nu se arăta rea la suflet, că eu eram foarte bolnav, dar avea să continue, chipurile cu regret: Dar nouă ne-a făcut un mare rău, poate ireparabil, cu ideile lui încîlcite şi eretice. Eu, nu ştiu de ce, totdeauna m-am îndoit... etc... etc...

- Ar fi fost mai bine să nu fi răspuns deloc unora dintre întrebări - zisei. El oftă.

- Ar fi fost la fel. Oricum ai fi vorbit, tu sau oricare în locul tău, el ar fi susținut aceleaşi absurdități, aşa cum le-a susținut. Numai că ar fi fost mai bine ca responsabilitatea nepredării scrisorilor să-i fi revenit altcuiva, adică să fi fost descărcată pe altcineva. Acum răspunderea cade pe tine, după cum putea să cadă pe mine. Şi îmi vine greu să-ți spun, dar de acum prevăd că mînia împotriva ta va fi cruntă şi imposibil de înfruntat.

Nu-mi fu greu să-mi închipui cum valul bîrfelor, după ce avea să cuprindă castelul cu o sălbăticie groaznică şi cu o furie mereu mai crîncenă, va coborî în toate straturile sociale,

pînă la cel mai simplu oştean. Dacă n-ar fi fost roşcatul acela cu mutra lui uscățivă, vor spune oştenii între ei, în timp ce se vor pregăti pentru ofensivă, acest război ar fi fost terminat cu ajutorul Papei şi acum noi ne-am fi aflat lîngă nevestele şi copiii noştri. Ah, ce ne-a făcut el... roşcatul cu barbă de țap! S-a vîndut lui Anticrist, trăsnil-ar trăsnetul alb al Sfîntului Gheorghe !

- De ce? De ce aşa ?! - spusei îndurerat şi cu glasul mai tare decît aş fi dorit.

Padre Frano dădu din umeri obosit.

- Ai face mai bine să pleci undeva, departe, pentru un timp - pronunță el taman cuvintele pe care mă temeam să le aud.

Îi răspunsei mînios că eu de abia mă întorsesem la Giugea, că nu aveam nici un chef să părăsesc cetatea, că, la urma urmei, fusesem eu şi numai eu causa movens a tot ceea ce se realizase, că fără mine Erman ar fi tăiat şi acum carne şi ar fi servit clienți necunoscuți, prăfuiți, care puțeau a sudoare şi a ceapă, acolo la Trimala, în hanul pe jumătate ruinat.

- Poți scorni şi pretextul bolii - zise el pe acelaşi ton de dinainte, astfel încît puteai să crezi că vorbele mele trecuseră pe lîngă urechile lui fără să intre în ele. - Te sfătuiesc să te duci la mănăstirea cea nouă a Cotronei. Noul abate, Ştiefan îl cheamă, este omul meu de încredere...

Se înțelegea imediat că toate cele spuse de el erau gîndite bine încă înainte ca el să vină în odaia mea. Poate că venise chiar cu scopul de a-mi face această propunere.

Îi răspunsei că am să mă mai gîndesc.

- Tu ştii mai bine ce trebuie să faci - zise, dar de data aceasta pe un ton foarte rece. Ultimele lui cuvinte loviră cu mare precizie sufletul meu lipsit de linişte. Mă simții dărîmat.

Îl urmării cu ochii cînd se ridică şi se înclină uşor, făcîndu-şi cruce. Se îndreptă spre uşă, dar înainte de a o trage spre el se mai întoarse o dată către mine.

- Poftim ? - zisei.

Dar el înghiți în sec, clătină din cap şi ieşi fără să mai spună nimic.

II

Îmbrăcai veşmîntul monahal şi înmormîntai sub el numele meu, luîndu-mi numele unui călugăr adevărat, Uan, un bulgar care murise în împrejurări neclare (avusese o durere bruscă de burtă) cu o săptămînă înainte de sosirea mea la noua mănăstire Cotrona. Jumătate din mănăstire era neterminată, iar jumătatea cealaltă mirosea a var şi a brad proaspăt rindeluit. Cea mai mare parte a zilei mi-o petreceam într-o sală mare, goală, aşa cum o cerea ordinul franciscan căruia îi aparținea mănăstirea. De obicei sala era folosită ca dormitor pentru călătorii pe care-i prindea noaptea pe drum prin acele locuri. Cînd vedeam intrînd un asemenea călător, îmi acopeream fața cu umbra glugii largi a rasei, puneam o carte pe genunchi şi trăgeam cu urechea ca să aflu veştile proaspete aduse şi povestite celorlalți cu lux exagerat de amănunte inutile şi plictisitoare. În aceste zile mi-am format convingerea că omul nu este altceva decît un vas agitat, plin cu un ferment necunoscut, datorită căruia veştile care ajungeau să intre înăuntru se umflau, se burduşeau transformîndu-se în nişte bureți mari care nu puteau trăi fără să verse în afară zeama acelor veşti neştiute de către interlocutor. Această soartă, absorbirea în burete şi apoi expulzia, o aveau toate veştile fără osebire, şi cele importante şi cobitoare la auzul cărora ți se făcea părul măciucă (prăbuşiri de imperii milenare, scufundări de continente sau pierderea lor în negura uitării, inundații, valuri de cruciade, epidemii nimicitoare, invazii ale barbarilor, bătălii), şi cele mai neimportante şi plictisitoare (bolile cailor şi ale găinilor, producția de struguri şi buchetul vinurilor; trucurile şi dibăcia de necrezut cu care trişa un cartofor ambulant; numele ciudat al unui nou-năs-

cut; coarnele vecinului înşelat de nevastă cu negustorul ambulant de mătăsuri etc... etc... Noaptea tîrziu, cînd ultimul călător aducător de veşti adormea şi eu mă ridicam ca să mă duc în chilia mea, se întîmpla să mi se împleticească picioarele de parcă aş fi băut prea mult din acea băutură sălbatică.

Uneori treceau săptămîni întregi fără să poposească drumeți la mănăstire, iar informațiile pe care mi le trimitea regulat padre Frano Ghiobarza, ridicat acum la rangul de arhiepiscop, mi se păreau din ce în ce mai incomplete, întîrziate, anoste şi, pe ici pe colo, neadevărate. De aceea, după-amiezile, ieşeam la răscrucea care şi azi se numeşte Podul Schinei, mă aşezam pe o piatră şi aşteptam să apară din direcția Giugei vreun călător. Urmăream cu inima tremurîndă colbul stîrnit în mers de picioarele lui şi-l rugam pe Dumnezeu ca omul să se oprească în noaptea aceea la mănăstire. „Mănăstirea noastră e foarte tînără şi ca atare are nevoie de oameni binevoitori, de prieteni, pe care-i va găzdui cu ospitalitate, cîştigînd astfel binecuvîntarea lor şi întărind Sfînta instituție" - cam acestea erau recomandările pe care, cu umilință, le făceam călătorilor necunoscuți. Se înțelege că nu toți primeau poftirea mea, ba chiar unii se înfuriau, mă priveau cu neîncredere, mă blestemau şi mă amenințau că, dacă nu mă dau la o parte din drumul lor, vor folosi armele. În fața acestora justificam cu prudență invitația mea explicîndu-le că, nu se ştie de ce, curierul trimis de noi la Giugea nu se întorsese de trei zile (cînd mînia călătorului era prea mare, spuneam cinci zile) şi noi nu mai ştiam nimic despre cursul evenimentelor în centrul despotatului, fapt care fireşte ne neliniştea. Acesta era motivul care mă împingea să poftesc drumețul la noi. Voiam să mai aflăm cîte ceva din gura lui. Dar, indiferent de nerăbdarea mea, evenimentele continuau să curgă cu încăpățînarea ce le caracterizează, împinse de mîna necunoscută a soartei.

Aşa cum era de aşteptat, după plecarea solului apostolic, atacurile armatei multinaționale bizantine se îndesiră. Acum nu mai erau zile de repaus şi morții se înmormîntau noaptea, pe întuneric, fără să li se facă ultima slujbă religioasă. Însuşi împăratul Teodor, bătrînul pe care moartea îl uitase pe pămînt, după ce şedea o săptămînă pe frontul sudic, adică al Giugei, cealaltă săptămînă, condus de garda imperială, sprijinit tot în acel băț scînteietor, se ducea pe frontul de la nord-vest. În prezența lui atacurile erau deosebit de furioase şi sălbatice. Între timp se răspîndise vorba că unul dintre ginerii lui, nu Nichifor, primul care rîvnise la tron, ci altul, numit Vasil, după ce înăbuşise o răscoală a bulgarilor (pe acest motiv îl supranumiseră Bulgaroctonul), cu armata îmbogățită din jafuri, mărşăluia spre Constantinopol, amenințînd tronul. Toți crezură că bătrînul Teodor va renunța la încercuirea noastră, va ridica bățul şi se va duce să-i taie avîntul ginerelui, dar, nu se ştie de ce, nu făcu asta. Unii ziceau: Teodor nu se mişcă din loc pentru că patriarhul Dimitrie, om de încredere, a hotărît să nu dea binecuvîntarea nici unui alt împărat atîta timp cît va trăi Teodor, şi poate e împiedicat şi de toiagul pe care-l păzeşte cu îndîrjire. Alții spuneau că Teodor, chiar dacă ar şti că episcopul poate fi cumpărat şi îi poate da binecuvîntarea lui Vasil Bulgaroctonul, tot n-ar ridica asediul, atît de mare necaz are pe despotul nerecunoscător, adică pe Erman în primul rînd, dar şi pe noi toți. Acesta era motivul pentru care fixase o sumă mare de bani în taleri de aur pentru cel care ar reuşi să-l omoare sau, şi mai bine, să-l prindă viu. Suma de bani varia de la călător la călător, fiecare pomenind un alt număr de taleri. Sume mari (desigur nu aşa de mari ca suma pusă pe capul lui Erman) erau puse şi pe capetele celorlalți membri ai Consiliului de Război, adică Mur Spata, frații Scura, Pal Vetona, Tihomir Vretai, Mati Kamina, pînă la cel mai tînăr, Prec, acum şeful serviciului de

spionaj, care, după cum se povestea, pătrunsese travestit de minune în ghicitor ambulant pînă în apropierea cortului împăratului. Dar pentru ăla, pentru vărul lui Erman, Măhil Ucă Gropa, care a servit ani de zile pe lîngă tînărul despot, ăl despre care ştie toată lumea că a fost consilierul numărul unu, puse oare Teodor vreo sumuliță oricît de mică ?, întrebam şi eu. Aşa după cum mă temusem, mulți dintre drumeți îl calificau pe Măhil Ucă Gropa, adică pe mine, trădător, vîndut, Iuda, nerecunoscător... Ba chiar unul dintre drumeți merse pînă acolo încît să-mi spună că-l văzuse cu ochii lui pe acest Măhil (Bătu-l-ar Sfîntu să-l bată!, țin minte cum m-a blestemat) în tabăra duşmană, îmbrăcat în straie scumpe, mergînd braț la braț cu împăratul, care, drept răsplată, îl primise şi la masa lui. Padre Ştiefan, care întîmplător era prezent la discuție, impresionat de fața mea descompusă, nu se mai putu reține şi zise că informația este greşită. El, Ştiefan, era mai mult decît sigur că aşa ceva nu poate fi adevărat. Dar de unde ştia el atît de bine că vestea nu era adevărată şi de ce era atît de sigur? Celălalt aştepta răspunsul. Pentru că... pentru că... murmură padre Ştiefan încurcat şi fără să mă privească, pentru că eu însumi l-am văzut mort şi i-am făcut slujba de înmormîntare ca oricărui creştin. Cu toate că acest argument nu-l puteam contesta nici eu, după cum aveam să constat mai tîrziu, drumețul încăpățînat n-a cedat. Ridică din umeri neîncrezător şi-i spuse: Asta nu dovedeşte nimic. Dacă ar fi supraviețuit, cu siguranță că s-ar fi aflat acolo, în serviciul împăratului. Poate toate cîte le-am spus le-am văzut într-un vis pe care mi l-a trimis Dumnezeu. A, nu, acesta nu poate fi un vis, se împotrivi padre Ştiefan, de data aceasta fără să mă mai poată consola.

De ce îmi fusese frică nu scăpasem. Eram dat uitării. Din viața politică şi din amintirea mea se hrănea fiara cea capricioasă, calomnia politică.

Îi spusei tot ce gîndeam lui padre Ştiefan şi el mă contrazise politicos, dar formal. Ceea ce spui tu este adevărat, zise el încet, cu părere de rău, dar tu nu trebuie să-ți pierzi speranța. Nu va fi departe ziua cînd vei putea ieşi din negura uitării, cînd vei abandona numele acesta fals care nu spune nimic, Uan. Tu îți vei relua numele şi postul pe care ți l-au refuzat în împrejurări absurde. Atunci vei străluci cu o nouă lumină şi vei fi răsplătit pentru toate suferințele sufleteşti pe care le înduri. Sper. Dar cînd se va întîmpla asta ?, l-am întrebat nerăbdător, dornic ca acest lucru să se făptuiască. Atunci cînd acea fiară pe care ai pomenit-o va muri, zise el, de data asta cu o siguranță tulburătoare. Ea se îngraşă peste măsură, îi spusei cu încredere. Padre Ştiefan zîmbi subțire. Cu atît mai rău pentru ea, zise sigur pe sine. Tu ştii că îngrăşarea pentru o fiară este calea cea mai sigură spre pieirea ei. Mănîncă şi mănîncă fără întrerupere, se îngraşă şi moare.

Trăiam într-o stare de permanentă tulburare, nu atît din cauza calomniilor (acesta era unul dintre motive), cît din pricina soartei războiului pe care-l simțeam apăsîndu-mi spinarea cu toată greutatea lui, aşa cum marinarul bătrîn, deşi are degetele rănite şi ceafa însîngerată, poartă în spinare odgonul greu.

La mănăstire era o agitație neobişnuită. Padre Ştiefan mă chemă şi mă înştiință că se aşteaptă vizita noului arhiepiscop, Frano Ghiobarza.

- Această vizită - zise el ținîndu-şi mîinile cu degetele împreunate pe piept - sunt sigur că te bucură, fiindcă, după cîte ştiu, soarta si împrejurările v-au unit; dar împreună cu Sfinția-Sa vine si altcineva... Soția despotului, Mariusa... Asta cred că nu te bucură.

Căzurăm de acord ca eu să mă ascund, iar Frano Ghiobarza avea să vină singur la mine cînd va găsi cale, fără să bată la ochi.

M-am închis deci în chilia mea şi am început să scrutez drumul pe care aveau să vină ei. Numai spre seară, cînd îmi pierdusem speranța, văzui la cotitura Podului Schinei norul de praf stîrnit de picioarele cailor lor. Padre Ştiefan, care stătuse şi el la pîndă, le ieşi în întîmpinare cu puțin înainte de sosirea la poarta mănăstirii. Cînd se apropiară bine, văzui că în fruntea escortei călăreau trei oameni care se sileau să păstreze alinierea. Mă străduii să le observ fețele, dar amurgul îi acoperise cu vălul lui misterios, făcînd parcă mai concretă distanța pe care soarta o pusese între noi. Cînd, în cele din urmă, ajunseră în dreptul ferestrei mele şi văzui albeața tulburătoare a Mariusei, avui senzația că un pietroi îmi apăsa fundul burții într-atît încît, nemaiputînd suporta, mă dădui înapoi, în cealaltă parte a chiliei. Mă aşezai în genunchi, îmi îngropai fața în palme şi nu mai făcui nici o mişcare. Încercam un teribil sentiment de singurătate.

Nu pot spune cît timp am stat aşa, poate pînă la miezul nopții. Miezul nopții trebuie să fi fost, căci atunci veni să mă întîlnească Frano Ghiobarza. Ne strînserăm mîinile, reținîndu-ne cu greu să nu ne îmbrățişăm.

- Ne-a fost scris să ne întîlnim numai noaptea. Cînd îmi auzii cuvintele, mi se părură continuarea aceleiaşi conversații pe care o începuserăm acum patru luni. Frano zîmbi.

- N-am putut veni mai din timp - zise cu un ton liniştit, de parcă ar fi voit să răscolească tăciunii aprinşi ai adevărurilor pe care le ascundea adînc în sinea-i, şi mă lămuri că fusese obligat să-i țină companie Mariusei. În afară de asta, numai aşa putea să mă apere pe mine, în ascunzişul meu.

- Nu înțeleg cum mi-am permis să ajung în această situație, de ce am primit-o ? - întrebai, nefiind sigur că-mi va răspunde, fiindcă mai degrabă mă adresam mie însumi.

- Ce situație ?

- Săă, să mă ascund sub alt nume, să mă îmbrac cu ţoalele altuia şi să arunc prin mărăcinişuri numele meu adevărat cum face hoţul cu lucrurile furate cînd este urmărit sau cum face curva cu bastardul ei. Ştii tu că eu mă numesc Uan, am hainele lui, odăiţa lui, fac slujba lui? Şi ceea ce mi se pare mai teribil este faptul că el a existat, că a murit nu ştiu de ce, iar eu acum trăiesc viaţa unui mort. Mă preumblu aşa prin neagra împărăţie a morţii, avînd grijă ca nimeni să nu se apropie de mine şi făcînd ca această întunecime să devină mai neagră şi mai adîncă decît este. Uneori mă întreb: De ce mă port aşa cu numele meu şi cu viaţa pe care mi-a hărăzit-o Dumnezeu? Nu săvîrşesc oare un sacrilegiu? Şi dacă într-adevăr fac un sacrilegiu, de ce îl fac, padre?

Tăcerea care urmă potopului meu de cuvinte necontrolate era prea apăsătoare şi lichidul ei începu să pice ca un acid concentrat chiar pe cuvintele mele, muşcîndu-le cu mare repeziciune.

- Le-ai spus pe toate şi ţi-ai mîntuit sufletul - zise el încet, dar nu reuşi să-mi aline durerea.

- Eu mă voi salva cînd voi reuşi să ies din acest infern - îi răspunsei şi-i povestii apoi toate acele calomnii pe care trebuia să le îndur pe nedrept. El îmi zise că aşa este viaţa pămînteană; suntem obligaţi să purtăm în spinare şi în suflet suferinţe pentru păcatele altora. Eu îi spusei că nu ştiu ce păcate ispăşesc.

Conversaţia cu subiecte din ce în ce mai periferice se dezlînase şi Frano începu să-mi comunice ultimele veşti, dar şi pe acestea le aflasem mai dinainte. Eroismul luptătorilor era nemaipomenit. Mulţi albanezi care din pricina luptelor anterioare rătăciseră prin munţi, acum cînd aveau despotatul lor, se stabiliseră definitiv într-un loc, construiseră cule şi se înrolaseră în oastea lui Erman. După cum era de aşteptat, traiul devenise anevoios, produsele agricole se împuţinaseră, iar co-

merțul cu străinătatea era aproape mort. Ca şi cum n-ar fi fost de ajuns colosala armată imperială, turme neidentificate de indivizi atacau din cînd în cînd satele de graniță şi năruiau tot ce le ieşea în cale ca un nor orb şi turbat de lăcuste. Şi, în timp ce Papa continua să nu-şi dea binecuvîntarea, fapt care proba că apropierea dintre cele două biserici avea să se producă în curînd, celelalte țări, fie dintr-un motiv, fie dintr-altul, fie numai în necazul altora, recunoşteau noul stat albanez. Dar cum se explică faptul că pe tine te-au hirotonosit arhiepiscop?, îl întrebai eu cu un fel de neîncredere. Padre Frano oftă înainte de a mă lămuri. Tocmai această hirotonisire, după părerea lui, întărea bănuiala că binecuvîntarea Papei va întîrzia sau nu va veni deloc.

- Funcționarii Sfîntului Scaun au cîntărit bine totul - zise el în concluzie -, acum nimeni nu poate să spună că papalitatea nu e binevoitoare cu noi, albanezii, sau că urmăreşte vreun scop rău în legătură cu noi. Şi eu mă gîndisem la asta.

- În noaptea aceea - îi spusei eu fără să lămuresc că era vorba despre noaptea de la castelul Giugei de acum patru luni, şi-mi dădui seama că el înțelegea despre ce era vorba - , înainte să ieşi din odaie, am avut impresia că voiai să-mi spui ceva. Poți să-mi spui acum ?

Ca şi cum ne-am fi aflat în aceeaşi odaie de acum patru luni, imediat după convorbirea cu trimisul papei, padre Frano reîncepu să înghită în sec şi, din cauza gîtului prea subțire, iar nu putui să-l privesc.

- Eu ştiam ceva mai mult decît voi toți - zise, după un număr considerabil de înghițituri -, căci, în timp ce nunțiul dormea, Dumnezeu să mă ierte, desfăcusem sulul scrisorilor pe care-l adusese şi văzusem că ele erau albe, nescrise.

- Cum e posibil?! Cum e posibil una ca asta?! Dar bula cu binecuvîntarea?

El oftă din nou. Observasem că, în afară de obiceiul înghițirii în sec, îşi luase acum şi obiceiul de a ofta adînc şi din cauza aceasta îl simțeam îndepărtat.

- Nu era nici o bulă şi nici o binecuvîntare.

- Care va să zică... atunci...

- Da, ai dreptate. Totul fusese pregătit dinainte. Totul fusese o înscenare.

Cînd înfierbîntată, cînd domoală, cînd directă, cînd ocolită, ca şi pîrîul pe care ploile îl găsesc cu albia neadîncită, convorbirea noastră continuă pînă în zori, cînd lumînările se stinseră.

- S-a făcut tîrziu - zise atunci padre Frano ridicîndu-se - şi mîine, adică azi, avem drum lung de făcut.

- A, plecați! Unde vă duceți?

- Mariusa împreună cu Pierre Sans Nom vor continua drumul spre Trimala, iar eu trebuie să mă duc la Gruemira, la carieră. Acolo treburile merg prea încet şi e pericol ca şi în iarna aceasta să găsească biserica neterminată. M-am gîndit să te iau şi pe tine. Vrei să vii?

- Sigur că vreau - răspunsei şi-mi dădui seama că, pînă la propunerea lui Frano de a mă lua cu el, avusesem o teamă de copil... Teama că mă vor abandona şi mă vor lăsa singur.

III

Catîrii noştri mergeau unul lîngă altul pe poteca lată din mijlocul pădurii prin care treceau carele încărcate cu pietre de la cariera Gruemira. Clinchetul clopoțeilor zbura uşor şi se agăța de ramuri înfrumusețîndu-le, acum, cînd toamna pusese stăpînire pe ele. Întovărăşiți de acest clinchet, nouă ne era mai uşor să discutăm în jurul unor teme precum: raporturile dintre oameni, natură şi dumnezeire. Dacă s-ar fi aflat vreun om pe aproape care să ne vadă şi să ne audă, precis că ne-ar fi luat drept doi misionari hotărîți să pornească şi să să-

dească cuvîntul lui Dumnezeu cine ştie printre ce triburi necunoscute.

Cu cît ne suiam mai mult pe munte, cu atît se făcea mai simțită toamna. Frunzele rodiilor şi ale prunilor erau roşii. Plopii cu frunze galbene, de vis, tremurau ca într-un delir, nesiguri dacă vor avea timp să-i spună cerului ce aveau de spus înainte de venirea iernii, cînd ei urmau să rămînă ca nişte lemne mute. Mai sus, acelaşi delir i-l transmiteau cerului fagii neliniştiți. Pietrele de o parte şi de alta a potecii prinseseră muşchi şi se asemănau cu nişte ursuleți care-şi începuseră somnul de iarnă înainte de vreme.

Ca aerul se răreau şi cuvintele noastre. Simțeam o eliberare care încet-încet îmi făcea trupul eteric. Gîndurile îmi erau curate şi uşoare. Cuvintele, cîte îmi scăpau pe buze, le auzeam murmurate de frunzişul pădurii mîngîiat de adierea vîntului mării. Apoi cuvintele picau pe pămîntul moale şi se aşterneau acolo laolaltă cu frunzele, dar nu credeam că şi ele vor putrezi la fel. Cuvintele vor intra adînc în pămînt împreună cu apele şi, la primăvară, poate după mai multe ierni, vor ieşi din nou la suprafață amestecate cu aburii pămîntului. Vor ieşi cutezătoare, cu puritatea lor ireversibilă. Atunci, dacă vor avea noroc, vor fi absorbite pe nesimțite de cine ştie ce suflet însetat de călător necunoscut.

Prînzirăm la o abație aproape părăsită de la marginea drumului, la Malplac. Abatele, un bătrîn cu o bogată experiență de viață, în timp ce ne dădu de mîncare, ne povesti istoria abației, care fusese întemeiată de către pirații venețieni şi de aceea şi primise numele protectorului lor, Sfîntul Marcu. Căindu-se de multele păcate săvîrşite pe ape, îmbătrîniți, pirații ajunseseră aici, cît mai departe de mare (apa probabil că îi zdruncina sufleteşte, amintindu-le crimele făcute cu uşurință în tinerețe) şi ridicaseră zidurile de piatră ale abației. Dacă citeai cronicile lăsate de ei, spunea abatele, rămîneai năuc de

mirare. Cum e cu putință să le treacă oamenilor prin cap, darmite să le facă, toate acele mîrşăvii nemaipomenite pe care le comiseră ei?

Îi promisei abatelui că, atunci cînd voi avea timp, voi veni să citesc cronicile înspăimîntătoare şi pornirăm iar la drum.

La cariera de piatră ajunserăm cînd soarele, mare, roşu, apunea în partea unde trebuia să fie marea. E foarte probabil că, sub acest roşu răscolitor, piraţii veneţieni nu putuseră rezista tentaţiei de a scrie cronicile lor însîngerate şi înfricoşătoare. Pe povîrnişul muntelui erau răspîndiţi vreo zece-cincisprezece bărbaţi, prăjiţi de soare şi de reflectarea lui pe pietre. Cu ajutorul răngilor de fier şi al baroaselor, desprindeau pietre din stîncă, pe care le rostogoleau apoi împingîndu-le cu palmele pînă jos, unde, lîngă o grămadă mare, aşteptau carele. Caii nu erau acolo. Văzîndu-i cum se trudeau, m-am simţit rău şi i-am murmurat lui Frano la ureche că, dacă aş fi ştiut ce muncă trudnică se depune pentru a desprinde o piatră din munte, aş fi locuit bucuros într-o clădire joasă de tot, în care să mă tîrăsc pe burtă. Frano schiţă un zîmbet, dar nu spuse nimic. Se vedea că nu era de părerea mea.

- Astă seară vom dormi aici - îmi zise, în timp ce un om de serviciu de vreo patruzeci de ani, cu faţa rotundă şi cu urechile mari, lega catîrii noştri lîngă caii carelor ce transportau pietrele.

După ce terminară munca, muncitorii se duseră şi se spălară pe mîini la pîrîul adînc şi înspumat care cobora izbindu-se de pietre. Se şterseră cu basmalele cu care îşi înfăşuraseră gîtul pînă acum, apoi veniră la noi şi ne sărutară mîinile pe rînd, murmurînd o formulă de devotament. Veniră toţi, cu toate că, după cum aflai mai tîrziu, unii dintre ei erau catolici.

Întunericul se îndesi şi noaptea aruncă asupra văii, codrilor, muntelui şi pădurilor pelerina sa ruptă pe alocuri de stele. Atunci observarăm mai încolo şi focul mare deasupra căruia

atîrna tingirea cu cina noastră comună. În jurul focului se formă un cerc de bărbați, fețele cărora semănau unele cu altele. Ne duserăm şi noi la un foc şi eu mă aşezai între padre Frano şi un muncitor pe nume Pieter. Avîndu-l atît de aproape, observai sub pielea arsă de soare şi ridată o sumedenie de puncte care-i dădeau feței lui o nuanță roşietică, aproape de culoarea pămîntului.

- Cum merge noua Albanie ? - îl întrebă pe padre Frano unul dintre bărbații din cealaltă parte a focului, căruia nu-i prea deosebeam fața.

După cum mă aşteptam, după ce înghiți şi oftă de cîteva ori, padre Frano dădu un răspuns optimist. Cu toate că pentru mine situația nu era atît de rază, simțeam că, la urma urmei, oricît m-ar fi iritat, spusele lui erau adevărate. Tînărul despot, Dumnezeu să-i sporească gloria, nu numai că nu avea de gînd să se predea, dovedind încă o dată că era un albanez adevărat, dar lua măsuri energice pentru a întări independența albaneză. Un specialist Anjou fusese chemat ca să bată monede cu chipul lui Erman. Un altul pentru a organiza armata.

- Dar Papa i-a dat binecuvîntarea ? - întrebă meşterul.

- Încă nu - răspunse Frano sec, fără a-i da ocazia să prelungească discuția în acea direcție. Dar nici muncitorii, după cum observasem încă mai dinainte, nu se arătaseră prea interesați de acel subiect.

- Nici n-avem nevoie de binecuvîntarea aceea - zise totuşi unul dintre pietrari - , cum am trăit înainte aşa vom trăi şi de aici încolo, fără acea binecuvîntare.

- Nu vorbi aşa, omul lui Dumnezeu - zise pe ton rece, aproape murmurat şi nu prea sigur, padre Frano, frecîndu-şi palmele una de alta.

- Poate că, dacă nu s-ar fi încurcat cu trădătorul acela de Măhil, acum am fi avut Sfînta binecuvîntare - continuă gînditor meşterul.

Simții cum sîngele îmi năvăli în obraji şi cred că mă făcusem roşu ca focul, dar lumina nu era atît de puternică şi cei prezenți nu aveau cum să observe asta.

- La fel ar fi fost - zise iar bărbatul de cealaltă parte a focului -, ei nici n-aveau de gînd să ne dea binecuvîntarea. Degeaba dau vina pe sărmanul Măhil. Nu fiți proşti ca oile! Cum o să anuleze bula Sfîntului Papă din cauza vorbelor unui om?

- Vorbeşti greşit, Marcule - îi atrase atenția unul dintre tovarăşi.

- Mai bine mi-ai spune, prietene, oare nu predică însuşi Isus Cristos supunerea ? - zise Marcu şi, după cum putui constata, lui îi era mai uşor să-şi argumenteze ideile în fața celorlalți, pentru că în vocea lui acum se simțeau tonuri noi, uneori agresive, ca şi o siguranță mai mare.

- Ce vrei să spui cu asta? - întrebă cel care-i spusese că vorbeşte greşit, căci nu înțelegea unde țintea cuvintele lui Marcu.

- Păi de ce să fi dat Papa binecuvîntarea? Ca recompensă pentru revoltă? Oare nu este revolta contrariul supunerii ?

- Nu uita că aici avem de-a face cu apărarea religiei celei adevărate, a religiei creştine. Duşmanul nostru este deci comun. Nu cumva greşesc, Sfinția-Ta? - se adresă celălalt, de această dată lui padre Frano. Întrebarea fu pusă cu oarece respect, dar un respect formal, care nu se potrivea nici cu discuția, nici cu focul, nici cu peisajul şi cred că nici cu padre Frano.

- S-a făcut tîrziu. Fi binecuvîntat, fiule ! - evită Frano răspunsul. - Este tîrziu şi voi sunteți obosiți. Ați muncit toată ziua...

- Aduceți-ne de mîncare - porunci meşterul care era foarte atent cu padre Frano. Mîncarea ne-o împărțiră în farfurii adînci de lemn. Pieter îşi slăbi puțin brîul şi scoase de sub el o piatră rotundă, mare cît doi pumni de bărbat, din cele pe care le poți găsi din belşug în pietrişul rîurilor. La fel făcură şi ceilalți bărbați din jurul focului.

- Aceasta este piatra care se numeşte Piatra Credinței ? - întrebă padre Frano.

- Este piatra credinței şi a foamei - zise Pieter.

- A foamei ?! - mă mirai eu.

Vorbind domol şi fără să întrerupă cinatul, Pieter îmi spuse că munca la carieră, după cum poate să-şi închipuie oricine, este obositoare, iar hrana, mai ales în ultimul timp, s-a împuținat, aşa că ei toți purtau sub brîu o astfel de piatră pentru a le apăsa stomacul. Strîngeau tare piatra cu brîul toată ziua, iar foamea murea. Datorită acelei pietre ei reuşeau să muncească şi să-şi păstreze mintea limpede.

- Să vă binecuvînteze Dumnezeu - zise padre Frano -, a sosit timpul să ne facem cruce cînd mîncăm ca adevărații creştini. Slavă Domnului ! Nu suntem necredincioşi ca barbarii ! Sfîntul Scaun apreciază vechea biserică albaneză.

Pieter nu-l contrazise, dar spuse că, spre deosebire de piatră, crucea n-o puteau purta la brîu.

O bucată de timp mestecarăm în tăcere lintea gătită prost şi pîinea uscată de secară. Pe neaşteptate un tînăr aşezat față în față cu Frano întrebă:

- Am auzit că în rîndurile oastei noastre s-a răspîndit o boală, ducă-se pe pustii! Cine vede sceptrul-toiag magnific în care se sprijină împăratul Teodor este vrăjit, înnebuneşte şi începe să facă nişte prostii de-ți stă mintea în loc. Asta se întîmplă îndeosebi dimineața, cînd razele soarelui cad pe acea bîtă şi ea (bîta), după ce le vrăjeşte, răsfrînge aceste raze prin ochii oamenilor drept în creier. Vreau să ştiu dacă chestia as-

ta e adevărată şi, dacă este, cum explică Sfinția-Ta acest lucru? Padre Frano zîmbi discret.

- N-are cum să fie adevărată.

- Dar nouă ne-au ajuns la ureche fel de fel de ciudățenii din astea care se întîmplă în oastea noastră. Sunt unii care, după ce văd acea bîtă blestemată, cred că nu mai sunt oameni, ci păsări şi se aruncă în hău; femei care plîng ca hienele prin noapte; copii care se prefac în şerpi, în broaşte țestoase, şoareci şi în cîte şi mai cîte; legături de dragoste între bărbați şi omoruri din cauza acestor legături; cai care tuşesc ca oamenii şi dorm pe spate cu picioarele în sus... Ne-a povestit un drumeț care trecu astăzi pe aici că, într-un ogor în care semănaseră grîu toamna, în primăvară răsăriseră şerpi care şedeau drept în coadă, priveau oamenii în ochi şi-şi băteau joc de tot ce făceau ei...

- Chiar dacă a fost vreun caz de nebunie cum sunt acestea despre care spui tu, cred că a fost pricinuit de căldură sau de extenuare, căci lupta este într-adevăr extenuantă - vorbi cu blîndețe, după o serie de oftaturi, padre Frano - Nu se poate ca bîta unui necredincios cum este bătrînul Teodor să aibă puteri magice. Aşa scrie şi în cărțile sfinte...

Se văzu clar că răspunsul clericului nu convinsese pe nici unul dintre cei prezenți, dar nimeni nu se opuse. Din partea cealaltă se auzi un început de contraargument, mai precis se auziră cuvintele: Dar cel cu coarne..., şi toți înțeleseră că acela se referea la Satana, dar meşterul tuşi tare şi omul tăcu. Continuarăm să mîncăm în tăcere, dar toți ne gîndeam la cele povestite de acel tînăr.

- Şi acum - zise meşterul înainte de a ne ridica de la masă - să-i dăm cuvîntul de onoare Excelenței Sale, arhiepiscopul nostru venerat, că-i vom duce toate pietrele cum trebuie la construirea mănăstiriii de la Cotrona, înainte de termenul

prevăzut în contract. Aceasta va fi contribuția noastră pentru război şi pentru Arbaria noastră.

- Ne vom îndeplini datoria înainte de începerea ploilor de toamnă - zise Marcu şi se ridică primul.

- Tu, Uan, astă seară vei dormi cu muncitorii - îmi zise pe şoptite meşterul. Aşa mi se cuvenea, căci astfel de rang aveam.

Frano dori să se împotrivească, dar eu îi făcui un semn şi el nu mai zise nimic. Se duse împreună cu şeful muncitorilor într-un cort, a cărui pînză se învechise şi parcă era roasă de rugină.

- Nu uitați să stabiliți cine e de pază! – strigă meşterul înainte să intre în deschizătura neagră a cortului.

- Ce pază? - îl întrebai pe Pieter.

- Facem de gardă în jurul şantierului, pentru că ni s-a întîmplat să fim atacați noaptea de către sîrbi, bătu-i-ar Dumnezeu!

- Sunt aproape ?

- Da, de cealaltă parte a muntelui. Într-o noapte au venit şi ne-au furat trei cai, pe cei mai buni.

Ridicai capul în direcția arătată de el, acolo unde s-ar fi putut să fie sîrbii. Peste capetele noastre, muntele, fără lumina pietrelor, parcă ne apăsa cu greutatea unei amenințări. Îmi amintii de povestirile lui Crest Palabarzi.

- Dar satul Palabarzilor pe aici este?

- A fost mai înainte - zise Pieter, acum nu mai este al familiei Palabarzi. Acum îl stăpînesc sîrbii. Vechii locuitori s-au strămutat în alt loc. Domnitorul nostru a pus străji de-a lungul întregii granițe cu sîrbii, dar, cu toate astea, nimeni nu poate fi liniştit. Aia sunt ca dracii, răsar unde nu te aştepți.

Intrarăm într-o colibă împletită din ramuri de fag. Frigul de la munte făcea să foşnească frunzele uscate. Ne întinserăm şi Pieter mă înveli cu jumătate din cuvertura lui.

- Înveleşte-te ! Noaptea e frig - zise el. - Asta e noapte de piatră.

- Mulțumesc.

Ne întoarserăm spate în spate şi, peste puțin timp, simții liniştindu-i-se respirația. Adormise.

Avînd grija să nu mă mişc, ba şi respirația să mi-o fac cît mai uşoară, ascultam zgomotele misterioase ale nopții şi mă străduiam să le explic. Atunci, pentru prima oară, m-am gîndit că explicațiile de tot felul nu sunt altceva decît interesele noastre momentane traduse în tot ce se întîmplă în jurul nostru.

Totdeauna am crezut că noaptea este mult mai adîncă şi mai generoasă decît ziua care te poate înşela uşor, deschizîndu-ți cu perfidie granițele orizontului. Oricît de depărtate ar fi fost, ele erau totuşi granițe. În timp ce noaptea, numai ea, îți putea oferi ca om libertate nemărginită, fără forme precise, fără munți, fără cîmpii, fără garduri, fără grăniceri, fără duşmani dincolo de granițe... Aşa, întins cum erai, puteai să te legi de pildă de cîntecul bulkthit sau de freamătul frunzişului şi să pleci fără să prindă de veste oamenii lîngă care ai stat ca într-o închisoare. Mai mult decît atît, pe nesimțite, puteai ieşi chiar din trupul tău şi puteai pleca acolo unde doreai. Puteai trece peste lanțuri de munți, peste mlaştini acoperite de cîntecul broscoilor, peste plaiuri acoperite de zăpezi veşnice. (Mi se spusese că în munți, acolo unde zăpada este veşnică, ea făcuse viermi. Viermi albi care se mişcau încet, viermi orbi.) Puteai ignora somnul înşelător al şerpilor, puteai trece peste ape pe care plutea amintirea nemuritoare a corăbiilor înecate. Puteai intra şi în imensa împărăție a morții şi, neatins de ea (de moarte), puteai să întîlneşti acolo pe cine voiai, pe muritori şi pe nemuritori, acum amestecați de-a valma. Ziua nu-ți permitea nici să ți-i închipui pe cei de pe lumea cealaltă. Puteai întîlni pe Procop din Cezareea, pe Se-

neca şi pe Neron, pe cei fermecați de bîta bătrînului Teodor care se aruncaseră în abis. Apoi, satisfăcut, puteai ieşi de acolo, neatins, cu sufletul şi gîndurile reînnoite.

Cu toate că gîndurile le aveam tulburi şi încîlcite, dormii bine şi fără vise. Cînd m-am sculat m-am simțit mai puternic, de parcă mă vindecasem de toate bolile şi de apatia din ultimele luni.

De pe coasta muntelui se auzeau loviturile de rangă şi schimburile de cuvinte cu voce tare ale muncitorilor. Un timp m-am străduit să-l zăresc pe Pieter printre ceilalți ca să-l salut ridicînd mîna, dar mi-a fost imposibil să-l deosebesc.

Însemnări incomplete care ar putea forma cartea a patra

Din turnul de observație, un vechi avanpost roman pe jumătate dărîmat, unde mă aflam de cîteva zile cu arhiepiscopul, puteam vedea orice se întîmpla în jurul mănăstirii Sfîntului Naum, deoarece locul pe care fusese construit era înclinat. În interiorul turnului de piatră se amenajase şi o odaie de dormit; adică aduseseră nişte paie şi le acoperiseră cu cîteva zdrențe. În jurul turnului, împreună cu trupele de grăniceri, erau şi peste o sută de călugări înarmați, fără să mai punem la socoteală asceții numeroşi care ni se alăturaseră pe parcursul drumului şi care acum trăiau prin peşteri hrănindu-se cu ciuperci uscate şi cu coji de pomi. Ei nu primeau cu nici un chip mîncare din cazanul comun.

Drumul îl făcurăm fără popasuri şi, mergînd, Frano îmi spuse că Biserica Răsăriteană întreprinsese o campanie extraordinară contra ereziei. În ultimul timp erezia numită „novacione" se răspîndise foarte mult. În afară de masacrarea publică a capilor ei, biserica îi strînsese la un loc pe eretici şi, aşa îngrămădiți în turme mari, însoțiți de oştire, îi împingea pînă în afara granițelor imperiului, de parcă ar fi fost purtători ai

unor epidemii groaznice. Niciodată nu procedaseră aşa, nici cu leproşii, nici cu sifiliticii şi nici cu cei bolnavi de ciumă sau de holeră. După informațiile pe care le avea biserica, una dintre aceste turme era împinsă spre granița sud-estică a despotatului nostru, poate cu scopul de a o alunga pe acolo. Dacă şi-ar fi atins scopul, atunci însuşi Papa (care de asemenea se exprimase în termeni aspri împotriva renaşterii acestei vechi erezii) avea să-şi scoată definitiv masca indiferenței şi avea să privească cu ochi răi despotatul nostru; avea să-l blesteme, să-l ostracizeze. S-ar putea să ajungă pînă la excomunicare. Şi chiar să trimită o cruciadă împotriva noastră. Din aceste motive am venit noi aici. Chiar dacă nu vom putea să întoarcem din drum turmele de eretici, cel puțin să ne dovedim bunăvoința față de Biserica Răsăriteană şi, în acelaşi timp, şi față de cea Apuseană.

Padre Frano îmi vorbise despre erezie, ca mai înainte. După dînsul, erezia era tot atît de veche ca şi biserica. În mod confidențial, îmi spunea că însăşi biserica nu poate fi înțeleasă fără erezie, după cum nu poate fi înțeles omul bun fără cel rău, îngerul fără diavol, noaptea fără zi şi aşa mai departe. Numai pe fondul negru al isprăvilor Necuratului se ridicau şi străluceau în lumina lor adevărată faptele sfinților din calendarul cel mare al bisericii. Arbaria, ca un ținut creştinat de timpuriu (să ne amintim cu acest prilej că, înainte de a trece marea ca să ducă şi dincolo cuvîntul şi opera luminatului nazaritean, Sfîntul Pavel a ținut slujbele sale aici, pe pămîntul nostru), a fost în acelaşi timp şi locul unde s-au cultivat pentru prima oară muştarul şi erezia. Totdeauna pe acest pămînt a crescut fructul amar al revoltei şi al nesupunerii față de orice putere centrală, fie ea putere administrativă, militară sau religioasă. Şi îmi enumera primele erezii de la începutul existenței bisericii pînă în anii zbuciumați ai iconoclastiei din Imperiul Bizantin. Avem şi alte cazuri, spunea el în mod ne-

definit, dar eu ştiam că se referea la ultima noastră răzvrătire sub Erman, numai că nu-i plăcea s-o pună şi pe aceasta în rîndul ereziilor, la urma urmei el însuşi fiind albanez. Discutaserăm îndelung despre raportul care trebuie să existe în societate între supunerea logică şi utilă şi răzvrătire. Amîndoi eram de părere că la noi exista o disproporție între răzvrătire şi supunere şi că eram un soi de oameni care cu greu pot fi guvernați. Ne prefacem că suntem supuşi, dar nu este aşa. Ne răzvrătim atunci cînd nimeni nu se aşteaptă. Nu va fi de mirare dacă lumea ne va lăsa aşa cum suntem, în mizeria şi singurătatea noastră de oameni încăpățînați.

Iar noua erezie „novacione", adăugă Frano, care în alte locuri se cheamă cu alte nume (bogomilism la slavi, pavlicanism la greci, masaliniane şi armene la alte popoare mai depărtate), are dimensiuni nemaiîntîlnite înainte. S-ar putea compara oarecum cu marea erezie a iconoclaştilor. Partizanii ei îi demască pe bogătaşi, îi urăsc pe regi şi pe guvernanți, îi ridiculizează pe superiorii lor; le interzic sclavilor şi şerbilor să execute ordinele stăpînilor lor, nu adoră Sfînta cruce, îndrăznesc s-o numească armă a Satanei care te orbeşte şi instrument de îmbogățire a celor pe care-i urăsc; nu cred în minunile sfinte; nu fac liturghii; nu se închină la icoane pe care le consideră idoli şi, în general, sunt împotriva oricărei idolatrii. Contra lor, acum cîteva luni s-a ținut un sinod antieretic la Nice, unde clericii cei mai înalți ai ambelor biserici, susținuți şi de regi şi împărați, au hotărît ca erezia să fie arsă, smulsă, să fie urmărită pînă la dispariția ei totală, să fie dezrădăcinată prin foc şi sabie de la Dunăre la Marea Roşie, de la Mediterană la Marea Neagră.

Îl ascultam pe padre Frano şi încercam un inexplicabil sentiment de teamă care prindea rădăcini în ființa mea. Într-un sens mai larg, oare nu eram şi eu un eretic? Nu gîndisem şi eu, într-un mod sau altul, toate cele predicate de eretici ?

Mergeam mai departe cu judecata : exista oare muritor de rînd care să fi intrat în biserică şi să fi ascultat slujba, să fi îngenuncheat, să se fi spovedit, să se fi rugat şi care în acelaşi timp muncea la bogătaşi, să nu se fi gîndit la aceste lucruri ? Şi chiar dacă nu se gîndise la toate acestea dintr-o dată, şi chiar dacă nu reuşise să construiască o teorie, negreşit le gîndise şi le încercase rînd pe rînd, negreşit se revoltase pentru fiecare dintre ele, fie şi numai pentru o clipă. Toate aceste chestiuni le gîndisem în pauzele dintre convorbirile mele cu Frano, uneori în timp ce călătoream, dar şi în acest avanpost de piatră unde ne aflam de trei zile.

Prima zi

Cu toate că vedeam mănăstirea Sfîntului Naum ca în palmă, ştiam că-mi trebuie pe puțin trei ore de drum ca să ajung pînă la ea, iar cu calul şi mai mult, fiindcă poteca era foarte povîrnită. Între noi era o vale adîncă ce semăna mai degrabă cu o prăpastie. Pînă sus la avanpost se auzea zgomotul rîului care curgea acolo jos, dar pe care nu-l vedeam din pricina malurilor prea abrupte.

Mănăstirea înconjurată de un zid nu prea înalt era tăcută. Călugării făceau treburile obişnuite mişcîndu-se agale. Clopotele băteau obosite şi sunetul lor se transmitea clar prin aerul înghețat, dar nouă nu ne comunicau nimic. Unul dintre monahi, cu un mers răscrăcănat, ducea o turmă de capre la păşunat. Vreo cinci sute de metri mai jos de mănăstire satul parcă-şi continua somnul de acum trei zile. Ulițele erau pustii şi noroiul necălcat. Văzui un alt călugăr, care ieşi din chilia lui în picioarele goale. Îşi aruncă privirea pierdută spre cerul plumburiu, îşi destinse corpul deschizînd brațele ca şi cum ar fi vrut să zboare şi intră din nou în odăiță, după ce vărsă în curte apa dintr-o cană mare cu toartă. Cana cu apă îi

servea probabil ca să se spele pe ochi, dar, cine ştie de ce, renunțase la treaba aceasta şi vărsase apa.

Îi spusei lui padre Frano că tăcerea aceea care dura de trei zile nu-mi spunea nimic. Probabil că ne mințiseră şi veniserăm aici degeaba, dar el îmi repetă că informația era foarte sigură. Cît despre sat, el este părăsit de mult. Acel sat şi această mănăstire fuseseră unul dintre centrele ereziei şi chiar aici se născuse Leca, unul dintre conducătorii mişcării. Acestea erau motivele pentru care, cu două luni înainte, printr-o operație inopinată, îi adunaseră pe locuitori şi, legați ca iezii unul după altul, îi deportaseră nu se ştie unde. Acum în acel lăcaş aduseseră de departe o nouă echipă, cu monahi de încredere care depuseseră jurămîntul din nou.

Pînă la prînz am aşteptat cu ochii ațintiți pe mănăstire fără să observăm nimic deosebit. Cerul cobora din ce în ce mai jos, cu un fel de ezitare. Departe, spre miazănoapte, pe vîrfurile munților învăluiți în nori, sclipeau fulgere roşii, surde, pe care pămîntul le înghițea înainte să se nască bine.

- Sunt fulgere de zăpadă - zicea, după fiecare fulger, şeful trupelor de grăniceri, care se ținea după noi; era un lungan osus căruia îi plăcea să pălăvrăgească. Spunea lucruri cunoscute de noi, care nu mai prezentau interes, sau lucruri care puteau fi văzute de oricine.

Tocmai ne ridicaserăm de la masa de prînz, cînd din cealaltă parte a văii se auzi scîrțîitul carelor. O dată cu zgomotul, dintr-o peşteră de deasupra mănăstirii, pe care n-o observaserăm mai înainte, ieşiră cinci oşteni îmbrăcați în tunici lungi de in, de culoare gri. Erau roşii la față, ceea ce dovedea că în peşteră era cald. Probabil că acolo aprinseseră focul, fapt pe care şeful graniței ni-l comentă pe larg. Printr-o portiță de dinapoia mănăstirii oştenii intrară în curtea pavată cu dale de piatră. Fiind ger, se zgribuliră şi începură să bată pămîntul cu picioarele ca să se încălzească. După puțin timp văzurăm şi

furgoanele care se iviră după o proeminență a povîrnişului, acolo unde se afla drumul lat spre mănăstire. Erau trei furgoane învelite în muşama neagră, trase de boi negri şi mînate de călugări tunşi scurt, cu fețe rotunde şi foarte asemănătoare între ele. Furgoanele mergeau încet. Ajunseră la poarta cea mare a mănăstirii şi intrară înăuntru în sunetul clopotelor. De ele se apropiară oştenii care ieşiseră din peşteră. Acum aceştia aveau fețele albe. Poalele tunicilor fîlfîiau, căci pe povîrniş sufla vîntul. Dezveliră carele în grabă, dînd la o parte muşamalele, şi dinăuntru, sub lovituri de bici, înjurați, scuipați şi îmbrînciți, coborîră nişte bărbați cu mîinile legate la spate. Îmbrăcămintea le era sfîşiată în multe locuri. Îi puseră în rînd, le atîrnară la spate cîte o cruce de lemn, iar împotrivirii lor îi răspunseră cu noi lovituri de bici. Porniră apoi spre peşteră, formînd o caravană jalnică. Înainte de a intra în gura grotei, fiecare dintre bărbați se întorcea o clipă şi-şi ridica privirea către cer, căutînd parcă printre nori o spărtură aducătoare de speranță.

Furgoanele se întoarseră şi începură să coboare versantul. Acum, uşurate de povara ereziei, ele scîrțîiau bucuros şi mergeau mai repede.

Ziua a doua

După ce, dis-de-dimineață, m-am suit în turnul de observație şi mi-am aruncat privirea spre mănăstire, nu-mi veni să cred ochilor că priveliştea care mi se oferea era reală. Curtea mănăstirii, bătăturile deşarte ale caselor din sat, marginile drumurilor (acum noroiul era înmuiat de picioarele care-l frămîntaseră), pînă şi un mic luminiş din pădurea alăturată erau pline de cruci mari de lemn care semănau cu nişte oameni slăbănogi cu mîinile ridicate în mod întrebător: Dar noi ce căutăm aici? Cum am nimerit în această pustietate ? De

ce ne țin aici ? În curte erau înălțate trei ruguri de lemn. Rugul din mijloc era mai înalt.

- Dar ce fac ei aici ? - îl întrebai pe padre Frano atunci cînd, suind încet scara îngustă cu trepte de piatră, ajunse şi el sus.

- Au pus cruci - vorbi şeful graniței în locul lui Frano - ia uită-te ce multe cruci! Toate de lemn! Una, două - începu să le numere şi el cu degetul - trei, patru... treizeci şi două.

- Sunt treizeci şi trei - îl corijă padre Frano. Vocea lui căuta să-şi păstreze liniştea pe care i-o impunea rangul, dar fără prea mare succes. - Sunt treizeci şi trei, atîtea cîți ani a trăit Isus Cristos, fie numele Lui lăudat!

- Da, ai dreptate, sunt treizeci şi trei - repetă şeful graniței - , n-o văzusem pe cea de lîngă puț. Dar unde au găsit atîta timp să le pună? Nici un zgomot n-am auzit azi noapte, nici sape, nici ciocane, nici ferăstraie... Parcă au ieşit din pămînt!

Înainte de a-şi termina cuvîntul, în curtea mănăstirii intrară încă două care, diferite de primele. Acestea aveau o construcție ciudată. Nu aveau loitre, semănau cu dricurile şi erau trase de cîte un cal. În ele se suiseră oştenii, care parcă erau înțepeniți. Mai tîrziu băgai de seamă că în cele patru colțuri ale fiecărui car erau montate nişte bîrne de lemn.

- Ce care ciudate ! - se miră şeful graniței. Adevărul este că şi eu, la rîndul meu, eram tot atît de mirat. Padre Frano nu.

- Nu sunt care - zise el rece şi ne lămuri cu răbdare că acelea sunt instrumente de tortură. Omul era întins deasupra dricului, cu membrele legate de cele patru bîrne de lemn. Învîrtind un fel de scripete montat pe marginea carului, începeau să se deschidă şi să se îndepărteze loitrele şi, împreună cu ele, în mod repetat, erau trase şi membrele omului, aşa că pînă la urmă trupul lui era rupt în bucăți. Era o tortură de lungă durată, cea mai lungă şi cea mai groaznică dintre torturi. Acest instrument de sfîrtecare a trupului omenesc, după cum ne spuse Frano, se numeşte garotă, nume pus de calabe-

ri, şi tot ei, calaberii, îl aduseseră aici din cealaltă parte a mării.

Dintr-un car coborîră şi trei cuşti mari de fier şi le lăsară într-un colț al curții. Poate le luaseră cu ei din porunca vreunui arhiepiscop sau bogătaş, ca să bage în ele urşi sau lupi care hălăduiesc pe aici în număr mare.

- Nu e semn că se va întîmpla ceva la graniță - zisei cînd mirarea şi groaza pricinuite de instrumentul acela de tortură îmi mai trecuseră -, dimpotrivă. Se pare că au venit să-şi termine treaba aici şi că se vor întoarce înapoi. Dacă ar fi fost altfel, ar fi luat mai multă oaste cu ei.

- Aşa se pare - murmură aprobator printre oftaturi Frano, dar se vedea că nu era prea sigur de afirmația lui.

În acest moment ieşi din chilia lui călugărul desculț; se destinse de parcă s-ar fi pregătit să zboare, privi cerul, vărsă apa din cană şi numai la urmă văzu crucile. Cu ochii holbați de mirare se uită de la o cruce la alta. Privi apoi rugurile, carela-garotă, cuştile enorme... Ridică mîna, poate pentru a se freca la ochi, îşi lovi nasul din greşeală cu cana goală - uitase că o avea în mînă - şi apoi, privind-o cu uimire - cu mai multă uimire decît ar fi fost normal chiar dacă ar fi văzut cea mai ciudată dintre minuni - o zvîrli cît colo; se luă cu mîinile de cap şi porni spre chilie, clătinîndu-se ca o pînză zdrențuită de corabie. Cana se rostogoli un timp prin curte, pînă îşi găsi locul lîngă unul dintre ruguri. Zdrîngăneala ei sfîşiase văzduhul şi ajunse pînă la urmă la noi. Eu îmi astupasem urechile.

- Viața pe care o duci acum ți-a obosit sufletul - îmi zise padre Frano, căruia nimic nu-i scăpa neobservat -, poate că n-am făcut bine luîndu-te cu mine.

- Acum nu mă mai întorc înapoi - zisei.

- N-am vrut să spun asta.

- După cum se vede, ei pregătesc un masacru, vorbi şeful graniței, spunînd ca totdeauna ceva deja constatat.

- Puteai să nu o fi spus - zisei eu cu un ton rece.
- Poftim ? - întrebă el cu o mirare insuportabilă pentru mine, insuportabilă ca şi siguranța cu care vorbea de obicei.

Nu mai adăugai nimic, iar Frano spuse cîteva vorbe împăciuitoare.

Din pricina gerului care se întețea, cerul se ridicase iar în sus. Arborii goi ai pădurii, pe care depărtarea cerului îi scuturase dintr-o dată, păreau mai sărmani şi parcă erau de curînd scoşi din cartea apocalipsei. Eram foarte mirat, aşa că luai hotărîrea ca, orice s-ar întîmpla, să nu mai vorbesc.

Furgoanele cu acoperiş de muşama sosiră mai devreme ca în prima zi. Pesemne că la locul lor de pornire acțiunea fusese organizată mai bine, îmi spusei în gînd. Din cînd în cînd coborîră femei. Înțelesei că nu organizarea, ci încărcătura grăbise treaba, rezistența femeilor fiind desigur mai mică. Numi fu greu să număr printre ele şi nouă călugărițe, care semănau cu nişte coțofene jumulite. Ele mă îndurerară cel mai mult. Ele poate nu încercaseră plăcerea cea mai mare a vieții, dedicîndu-şi ființa lui Cristos, iar acum, în mod absurd, trebuiau să fie condamnate tot în numele lui Cristos.

Şi pe femei, după ce le dădură să țină în mînă cîte o cruce, le duseră în grotă. Furgoanele se întorseseră şi coborîră coasta cu o uşurință de necrezut. Monahul răscrăcărat care plecase cu caprele la păşune încă nu se întorsese. Poate nici nu avea de gînd să se mai întoarcă. Cerul era nemişcat. Pe hornuri ieşea fum. Totul în jur amorțise. Chiar şi natura.

Ziua a treia

Primul lucru care-mi sări în ochi fu cana. Ea nu fusese mişcată din locul în care se rostogolise cînd o aruncase călugărul, cu o zi mai înainte. Uşa chiliei lui rămăsese închisă. Probabil că acel om însingurat continua să se roage, îngenunchiat în

fața lumînării. Poate că şi nasul i se va fi infectat. Dar poate că nu făcea ceea ce socoteam eu. Poate că dormea. Caprele nu le scoseseră din adăpostul lor. Sau poate că, într-adevăr, călugărul nu se mai întorsese deloc cu ele. Cerul era tot atît de înalt şi indiferent, de parcă ar fi fost dat cu cositor. Nu sufla vîntul. Gura peşterii din spatele mănăstirii se căsca plină de mistere.

Sosi şi şeful graniței. Toată noaptea controlase patrulele, zise, şi acum ochii îi erau înroşiți şi micşorați, cu urdori la colțuri.

- Nimic - spuse el - , nimic nu s-a mişcat. Parcă ar fi fumat cu toții haşiş.

- Dar eu am auzit azi noapte țipete - intervenii eu.

Strigătele fuseseră ca nişte fragmente de cîntece pe care vîntul le lua şi le ducea departe. Melodiile parcă erau purtate în nişte plase invizibile şi, prin ochiurile acestora, curgeau.

- Nu e ceva care să ne neliniştească - zise lunganul. - Erau doi pustnici beți. Cînd discuția viza serviciul lui, băgasem de seamă că şeful devenea zgîrcit la vorbă.

- Cum să nu ! Numai pustnici nu erau ! Şeful graniței ridică din umeri şi spuse că pleacă în cortul lui să doarmă puțin. Padre Frano plecă şi el ca să pregătească slujba de a doua zi. Eu rămăsei singur.

Pe la ora prînzului, la capătul drumului unde două zile la rînd apăruseră furgoanele şi carele se ivi, o, Doamne Dumnezeule ! - un şir lung de copii. Primul ținea în mînă o cruce mare pe care o clătina vîntul. Ceilalți îşi vîrîseră mîinile în mînecile cămăşilor subțiri şi păreau participanți la o procesiune religioasă. Oare unde îi duceau ? Cum de îndrăzniseră să se gîndească la o asemenea grozăvie ? Mi-am amintit că în cărțile bisericeşti scria despre un papă care emisese o bulă nemaipomenită: el cerea să se organizeze o nouă cruciadă, formată numai din copii. Numai copiii, neavînd păcate, erau

demni să ajungă la Sfîntul Mormînt şi să reprezinte, prin puritatea lor, puritatea scopului. Dar, cum şi trebuia, cruciada a eşuat. Mă aplecai peste zidul avanpostului, îmi făcui palmele pîlnie la gură si-l strigai pe padre Frano. Voiam să vină sus şi să privească şi el noua privelişte.

- După cum se pare - zise el gîfîind de oboseala pricinuită de suitul pe scări - masacrul pe care îl pregătesc va fi fără precedent.

- Atunci, ce aşteptăm? De ce nu plecăm?

- Nu - zise el, cu sinceră părere de rău, de data aceasta neoftînd şi neînghiţind - noi nu putem pleca. Poate toată această istorie a masacrului nu este decît o cursă, ca să arunce praf in ochi.

- Despre ce cursă vorbeşti, Frano ?! - ia, aşa, ca noi să ne înşelăm, să neglijăm frontiera şi ei să-i bage pe eretici în teritoriul nostru. Noi am primit un ordin precis: să nu-i lăsăm cu nici un chip să treacă graniţa. Mi se pare că ţi-am mai explicat o dată.

Nu mă mai împotrivii. Era inutil.

Cînd mi-am întors capul către mănăstire, ea era tăcută, de parcă moartea abia îşi terminase inventarul.

Noaptea a treia

Tocmai aţipisem cînd auzii pe cineva strigînd cît îl ţinea gura nişte vorbe printre care putui să desluşesc numele lui Frano şi al meu. Strigătul era mai degrabă un geamăt care, înainte de a ajunge la mine, străbătea peşteri cu ţurţuri ascuţiţi de gheaţă. O fi iar ermitul acela beat, îmi zisei şi mă întorsei pe partea cealaltă, dar nu mai putui să adorm. În jurul culei de piatră în care dormeam, se auziră paşi repezi care răsunau pe pămîntul îngheţat de parcă ar fi fost de bronz. După aceea se

auzi un amestec de murmure, tropăitul neregulat al unui cal care se apropia şovăielnic... Deci nu erau ermiții beți.

Perdeaua care ne servea drept uşă fu dată la o parte şi, împreună cu frigul nopții, intră înăuntru şeful graniței. Torța pe care o ținea în mînă era rece de parcă ar fi uns-o cu fosfor.

- Ce s-a întîmplat ? - l-am întrebat. Fără a catadicsi să-mi răspundă, ba chiar cu un fel de nemulțumire că m-a găsit treaz, începu să-l zgîlțîie de umeri pe padre Frano.

- Ce s-a întîmplat ? - repetă arhiepiscopul întrebarea pe care i-o pusesem şi eu.

- Sfinția-Voastră, să mă iertați că vă deranjez la această oră nepotrivită din noapte - se uită la mine cu o vădită neplăcere, pe care nu i-aş fi bănuit-o niciodată; după cum se părea, voia să spună că nu poate face comunicarea în prezența mea (... duceți-vă şi ascultați-l pe Sfinția-Sa, dați-l afară pe ăla, pe Uan... acum înțelegeam de ce-mi pomeniseră numele în mijlocul acelei zarve generale) şi adăugă: - Puteți veni pînă afară ? - Nefiind prea sigur de caracterul legăturilor mele cu arhiepiscopul, nu îndrăzni să-mi spună mie să ies.

- Vorbeşte, omule! - îi dădu curaj Frano. Lunganul mă privi din nou, apoi ridică din umeri de parcă ar fi vrut să spună: fă cum vrei, tu ştii ce trebuie şi ce nu trebuie făcut şi vorbi repede:

- Străjerii au prins pe unul din ei.

- Un eretic ?

- Da. O femeie. N-a opus rezistență, ba chiar bănuiesc că a venit de bună voie la noi.

- Este eretică?

Şeful dădu din cap în semn că „da".

- Cu toate acestea la fel este, la fel - zise Frano, de parcă s-ar fi împotrivit unui gînd neexprimat.

Se ridică, îşi puse pelerina groasă de lînă neagră pe umeri şi se îndreptă spre uşă.

- Să ieşim - îmi spuse -, ce mai aştepți ? Şeful străjilor şedea ca o statuie, de parcă împreună cu vestea scosese din trupul lui şi ultima picătură de vlagă care-i mai rămăsese.

Ieşiră. Padre Frano înainte, şeful graniței după el.

Mă debarasai de velințele învălmăşite, mă sculai şi pornii şi eu după ei. De fapt, sufletul meu plecase din odaie încă dinainte.

Afară aerul era încărcat de o lumină ciudată. Undeva sus, parcă se spărsese un candelabru minunat şi pe cer se răspîndiseră cristalele lui. Ele cădeau fără să-şi piardă strălucirea. Le văzui cum coborau amețite, se apropiau de pământul întunecat şi, în ultimul moment, se smuceau şi se ridicau din nou în sus speriate.

În cortul şefului grănicerilor era zarvă şi lumină. Intrai înăuntru ignorînd protestele străjii de la intrare.

Femeia şedea pe un scăunel de lemn, iar mîinile şi le îndreptase către focul din vatră. Avea mîinile albe, nespus de albe, de parcă nu ar fi avut sînge în ele, iar degetele erau prea drepte. Părul negru despletit îi cădea pe umerii rotunzi. (Cum de mai avea umerii atît de rotunzi cînd avusese de îndurat atîtea chinuri ?!, aveam să mă întreb mai tîrziu.) Ochii afundați în orbite şi încercuiți cu întunericul necunoscutului erau ca două puțuri în care te puteai îneca uşor. Buzele erau puțin umflate de plîns. Pe scurt: era întocmai asa cum o văzuse sufletul meu, care, după cum am mai spus, ajunsese aici înaintea mea.

Frano îi vorbi în albaneză, pe latineşte, greceşte şi bulgăreşte, dar ea nu dădu nici un semn că înțelesese. Ochii pustiiți nu şi-i desprindea de la fumul învălurat de deasupra focului. Arhiepiscopul dădu poruncă să fie chemați călugări care ştiau alte limbi, dar în momentul cînd şeful porni spre uşă ca să execute ordinul, femeia vorbi într-o albaneză a ținuturilor mărginaşe în care se puteau distinge uşor accente greceşti:

- Nu e nevoie, monsenior.

Vorbi, dar ochii nu şi-i luă de la fum.

- Dumnezeu să te aibă în pază! - zise padre Frano făcîndu-şi semnul crucii - , deci suntem de acelaşi sînge.

Ea înclină capul şi părul, alunecînd, redescoperi umerii rotunzi şi luminoşi. Țin minte bine cît m-am mirat de albeața şi rotunjimea lor şi m-am întrebat cum au putut să rămînă aşa din mulțimea de gheare care se întinseseră spre ea în timpul torturilor şi al marşului.

Vorbind cu glas domol, ea ne povesti în cuvinte uscate cum, cu o săptămînă înainte, oastea bisericească împresurase satul lor numit Grebene. Cei care opuseseră rezistență fuseseră omorîți pe loc. Cu ochii ei văzuse cum îi fuseseră trecuți prin sabie cei doi frați pentru vina de a fi fost presbiterieni. La fel procedaseră şi cu bătrînii, cu bolnavii şi cu copiii din leagăn. Multe femei au fost violate de oşteni, înainte de a fi omorîte. Pe cei care au rămas în viață i-au mînat prin ger, iar satului i-au dat foc şi continua să ardă. (Atunci am înțeles de ce nu-şi lua ochii de la fumul de deasupra focului.) Apoi îi împinseseră prin nişte noroaie groase, printr-o cîmpie cu un nume neguros, pînă ce ajunseseră la mănăstirea cea mare despre care nu era sigură dacă se chema Sfîntul Andrei sau Sfîntul Ghion. De la început ea îi înştiințase pe cei care o interogau că, pentru multe lucruri, nu era sigură. În drum către Sfîntul Naum, unde, după cum spuseseră însoțitorii înşişi, aveau să fie omorîți, ea făcuse ceea ce nu s-ar fi gîndit vreodată pînă atunci să facă; îl convinsese pe călugărul care mîna carul lor să coboare amîndoi şi, într-un loc ascuns sub drum, într-o claie de paie, să facă ce fac de obicei bărbatul şi femeia într-un asemenea loc. Călugărul primise. La urma urmei, în numele episcopului Simeon, tu eşti moartă şi nu cred să fie păcat să faci treaba aceea cu o moartă care nici numele nu-l mai are în registrele bisericii, zisese el în timp ce se dezbrăca.

Cînd călugărul era în culmea excitării şi se abandonase definitiv plăcerii trupului, uitînd orice altceva, ea se smulsese din braţele lui şi o apucase la goană. Călugărul se luase după ea, dar, după cățiva paşi, dîndu-şi seama că era aproape gol, renunțase la fugărire şi se întorsese.

Şi aşa, zgîriindu-se prin mărăcinişuri, zdrelindu-se prin pietre, împiedicîndu-se, căzînd şi ridicîndu-se, ea reuşise să evadeze.

- Astă seară, deci, am venit la voi, lăudat fie numele Domnului, fiindcă avem acelaşi sînge - încheie ea şi pentru prima oară ridică ochii, căutînd, după cum se părea, fața lui padre Frano.

- Mă ierți că te întreb, eşti eretică? - întrebă el fără s-o privească în ochi. M-am cutremurat cînd am auzit glasul lui, atît de impresionat era. Parcă era produs în nişte mecanisme de lemn. Cum era posibil să-l aibă aşa ?

- Aşa ne numesc din cauza bărbaților. Eu sunt femeie.

- Aşa, bine zici, fii binecuvîntată, tu eşti femeie. Cum te cheamă ?

- Evdoxia.

- Măritată ?

Ea nu răspunse. Toți văzurăm cum degetele ei lungi se crispară deasupra focului, de parcă avea un cîrcel.

- Ceilalți tot albanezi sunt ?

- Nu! Sunt şi greci. Sunt şi alți străini, dar nu ştiu ce sunt. Străini sunt vreo cinci şi nouă copii. Pe ăştia i-au adunat pe drum, nu sunt din satul nostru.

Se vedea clar că era cu mintea în altă parte şi că, pentru ea, astea nu aveau nici o importanță.

- Bine - zise Frano Ghiobarza după o scurtă pauză - , bine. Pe tine te-au urmărit cînd ai evadat ? Femeia îl privi mirată.

- Cine să mă urmărească?

- Aceia.

Evdoxia îşi înveli umerii rotunzi cu eşarfa neagră a părului.

- Se poate să mă fi urmărit. Nu ştiu. Nu i-am văzut. Nu m-am uitat înapoi.

- Ei ştiu în ce direcție ai apucat-o ? Surprinsă de acest lung şir de întrebări, pentru prima oară buzele începuseră să-i tremure în căutarea răspunsului.

- Sigur că ştiu. Unde puteam eu să mă duc în altă parte ?

- Fii binecuvîntată! - zise padre Frano. Se ridică şi ieşi afară, urmat de şeful grănicerilor. Imediat mă dusei şi eu după ei, pentru că presimțeam ceva rău.

La colțul de piatră al avanpostului roman, în bătaia vîntului străluminat de fulgi de nea, ei hotărîră s-o omoare.

Împotrivirea mea, deşi eretică, nu avea valoare, ca să nu spunem că era stînjenitoare şi periculoasă.

- La urma urmei - se justifica padre Frano, după cum se părea, pentru a-şi linişti conştiința - ea poate fi considerată moartă dacă a căzut în păcat şi s-a depărtat de calea cea dreaptă arătată de Dumnezeu. Aşa că noi nu facem altceva decît să îndeplinim voia Lui.

Lunganul, şeful, cu o promptitudine şi o sîrguință netulburate, chemă doi oşteni şi le transmise ordinul :

- Omorîți-o şi aruncați-i trupul în prăpastie, cît mai jos şi cît mai departe posibil.

Trăsei cîteva înjurături cu voce tare şi fugii unde văzui cu ochii. Mă trezii coborînd povîrnişul muntelui gol şi rece. În curînd mîinile şi genunchii mi se însîngeraseră de la căzături. Într-un loc mă lovii de un corp omenesc întins pe jos. Pentru moment am crezut că e vreun mort, dar cînd m-am aplecat şi mi-am pus urechea pe pieptul lui, constatai că respira. Era unul dintre pustnici, care, pentru a se apăra de vînt, dormea între doi bolovani. Ce cauți aici, omule ?, mă întrebă el cu privirea-i îmbătrînită. Îi spusei că printre ei erau doi ermiți care beau, nu cumva ştia el unde-i pot găsi ? Tot fără să vor-

bească, îmi arătă direcția în care puteam să-i găsesc, se înveli iarăşi cu velința ruptă şi se ghemui între cele două pietre.

După un timp de căutare, pe unul dintre ermiți îl găsii în scorbura mare a unui castan. Aprinsese focul la intrare, iar de jur împrejur mirosea a carne friptă. Trecui peste jăratic ca într-un delir şi mă aşezai lîngă el. Îmi dădu să beau din vinul pe care-l păstra într-un burduf vechi de piele. După ce băui două-trei înghițituri, refuzînd nişte rămăşițe de carne şi nişte oase de ros pe care mi le oferi, îi povestii ce se întîmplase numai cu puțin timp înainte în cort. Simțeam nevoia să-i povestesc, fiindcă nu mai puteam ține în mine toată groaza aceea.

- Soi de oameni mizerabili! Soi monstruos, demn de disprețuit! - zise el cînd terminai de vorbit. – Soi murdar care este în stare să-şi facă orice sieşi! Speța omenească nu mă merită pe mine. Mai bine trăiesc cu animalele ! - Mă privi stăruitor un timp, de parcă m-ar fi cîntărit, şi zise: - Nici pe tine nu te merită, frate ! Vino !

Băurăm vinul din burduf pînă la ultima picătură, blestemînd neamul omenesc. Umblînd prin munte, nu conteniram să înjurăm cu cele mai grele înjurături pe care le ştiam, apoi, obosiți, ne culcarăm printre pietre.

Ziua a patra

Zăpada măruntă şi pufoasă acoperise totul, ca şi cum ar fi vrut să ascundă sub ea ruşinea şi murdăria pămîntului şi a vieții omeneşti.

Mă silii să-mi aduc aminte ce se întîmplase noaptea trecută şi totul mi se părea ca un vis urît. Poate într-adevăr fusese numai un vis. Mă ridicai în capul oaselor şi-mi scuturai hainele şi părul de zăpadă. Lîngă mine nu era nici un pustnic.

Nici măcar urme pe stratul subțire de zăpadă. Nici scorbura de castan. Nici burduful vechi, de piele, gol. Nimic.

Desigur, voi fi băut prea mult şi am visat urît, îmi spusei în sinea mea aproape bucuros.

Privirea îmi alunecă pe întinderea albă şi apoi se opri asupra culei romane de piatră. Mă sculai în picioare, îmi destinsei oasele şi pornii spre turnul de observație. Aveam junghiuri în tot trupul. Eram din ce în ce mai convins că tot ce ştiam nu era decît o halucinație a creierului meu iritat.

- Unde ai fost ? - mă întrebă cam aspru lunganul - Sfinția-Sa, domnul arhiepiscop, te-a căutat prin toate părțile, toată noaptea. S-a neliniştit foarte mult şi numai spre dimineață s-a băgat în aşternut să se odihnească şi să doarmă puțin.

- Unde este Evdoxia ? - întrebai cu speranța ascunsă că el se va mira de întrebarea mea, va ridica din umeri, va holba ochii, mă va face scrîntit la cap, fantezist incorigibil, bețivan, visător... Speram să-mi spună că niciodată n-a cunoscut vreo femeie cu acest nume. Speranța, clipă de clipă, devenea mai slabă, mai palidă. Aş fi primit toate insultele, numai şi numai să nu fi fost adevărat nimic din ce gîndeam eu.

- Tot acolo îți stă mintea! Tu eşti mai slab decît femeile, bre, omule! - mai spuse el, cu un ton răutăcios pe care nu-l folosise mai înainte.

Deci nu fusese vis.

Cu genunchii înmuiați de parcă mi-ar fi smuls cineva muşchii picioarelor, mă suii încet în turnul de observație al avanpostului. Mănăstirea Sfîntul Naum şi împrejurimile ei erau şi ele acoperite cu cearşaful subțire de nea, încă necălcat. Frano Ghiobarza mă simți şi se mişcă prin somn, dar eu nu aveam nici un chef să discut cu el, aşa că nu-i vorbii.

Prin deschizătura din peretele turnului, îl văzui pe şef pornind în inspecție urmat de doi călugări. Mişcările tuturor erau foarte normale, obişnuite: scoaterea apei din puț, aprin-

derea focului în tinda-bucătărie... doi călugări băteau rufele puse pe pietrele din jurul fântânii cu un mai mare de lemn; un grup de călugări îşi mişcau braţele în aer şi tropăiau din picioare ca să se încălzească. Apoi unul dintre ei luă iniţiativa şi toţi începură să joace „bîzzz". Şeful gărzii de graniţă se întoarse după vreo două ore. Faţa-i lată exprima fericirea omului de carieră care a îndeplinit ordinul cu devotament. Le spuse ceva călugărilor însoţitori, îi bătu pe umeri ca pentru a-i felicita şi începu să suie energic scările de piatră.

- Încă nu s-a sculat Excelenţa-Sa ? - mă întrebă el cu glas scăzut, apropiindu-se de mine. În vocea lui se simţea nerăbdarea. Gura îi mirosea urît.

- După cum vezi şi tu, încă nu - răspunsei eu iritat.

- Am căutat pe toată lungimea văii - zise el, neputînd păstra secretul şi neobservînd neplăcerea mea -, dar nici urmă de trupul ei. Ăsta e un lucru ciudat...

- Ce tot spui, mă... - zisei înfrînîndu-mă cu greu să nu izbucnesc şi străduindu-mă să evit duhoarea gurii lui.

- Zic... trupul acelei femei... nu se mai află nicăieri. Ori s-a întîmplat vreo minune, ori au sfîşiat-o noaptea fiarele.

- Sau a luat-o Dumnezeu la sînul Lui, aşa cum face cu sfinţii - îi răspunsei eu, şi încercam o mulţumire sălbatică văzîndu-l cum se schimba la faţă, încet, dar ireparabil. Faţa-i lată şi plată se strîmbase ca o frunză căzută în flăcările focului. — Căci - continuai eu - aceea era o femeie Sfîntă. Cred că tu ştii ce pedeapsă a rezervat Dumnezeu acelor oameni care fac ce ai făcut tu. Pe ei îi aşteaptă flăcările iadului.

Lunganul, cu faţa complet descompusă, speriat de ameninţarea mea, îşi făcu de cîteva ori cruce murmurînd încurcat blesteme, jurăminte, frînturi de rugăciuni şi coborî scările zgomotos, aşa cum făcea toate treburile. Dincolo, crucile din curtea mănăstirii păreau negre. Printre gratiile cuştilor sufla vîntul. Cana nu se mai vedea. Zăpada o acoperise.

Ziua a cincea

(dimineața, amiaza, seara, noaptea şi zorile)

În timpul nopții ninsese neîncetat, aşa că totul acum se afla sub nea. De cîte ori călcam pe pîrtia deschisă, zăpada scîrțîia de parcă ar fi transmis un geamăt din adîncul pămîntului. De aceea mă sileam să fac paşi cît mai lungi şi mai uşori posibil.

Cît ne suirăm în cula de observație, în curtea mănăstirii începu mişcarea. Călugări mulți (se înmulțiseră de parcă ar fi căzut noaptea din cer împreună cu zăpada) se ocupau alene de cruci şi de ruguri. Cuştile nu le atinse nimeni. Îl văzui şi pe călugărul care acum două zile se lovise cu bărdaca. Îşi învelise nasul în ceva galben, probabil într-o frunză de plantă lecuitoare. Şedea în pragul chiliei lui, în picioarele goale, şi privea mişcările celorlalți cu gura căscată, ca un nătîng. Avea labele picioarelor mari, cu degetele răşchirate.

După ce terminară treaba cu crucile, monahii se retraseră cu toții în bisericuță însoțiți de dangătul clopotelor. Probabil că starețul sau vreun cleric de seamă venit din altă parte avea să le vorbească după regulile ştiute.

Cu cîteva ore înainte de prînz, clopotele bătură din nou, dar numai de trei ori. Parcă ar fi fost un semnal. Din gura neagră a peşterii începură să iasă unul după altul ereticii mînați de soldați cu platoşe şi pelerine gri. La început scoaseră copiii, după aceea femeile şi la urmă de tot bărbații. I-am numărat. Erau 32 de copii, 45 de femei şi 38 de bărbați. Într-o tăcere deplină, îi rînduiră în mijlocul curții.

Preotul ortodox, îmbrăcat în veşminte de ceremonie, se apropie de bărbați şi le întinse pe rînd crucea să o sărute, dar ei, toți, întoarseră capul cu scîrbă. Cîțiva o scuipară. După ce ajunse la capătul rîndului, cu o răbdare de fier, preotul luă cadelnița (fumul ei nu se vedea de la noi), şi o scutură în gra-

bă în fața fiecăruia. Tămîierea a fost ultimul gest al preotului, căci după aceea se apropiară soldații, îi luară pe bărbați şi-i legară pe fiecare de o cruce. Alți ostaşi şi alți călugări, cu ciocane şi cuie, începură răstignirea. Eu nu mai vedeam nimic, fiindcă îmi acoperisem ochii cu mîna, dar auzeam loviturile scurte şi aspre de ciocan, gemetele bărbaților, urletele femeilor şi ale copiilor. Țipetele de groază ajungeau pînă la noi prin aerul rece şi se duceau mai departe, pretutindeni, cu iuțeala vîntului şi cu o claritate nemiloasă.

La ora prînzului luase sfîrşit răstignirea a 33 de bărbați şi, cînd deschisei ochii pentru o clipă, văzui femeile care căzuseră în genunchi si plîngeau sfîşietor lîngă cruci, ținîndu-şi copiii îngroziți în brațe. Lîngă crucea cea mare de lîngă fîntînă se găsea numai un copil. Îmbrăcat cu o haină lungă pînă la călcîie şi ruptă, stătea în picioare, cu ochii pironiți asupra răstignitului, care nu mai mişca. Cu iuțeala fulgerului îmi trecu prin cap ideea că aceea ar putea fi mica familie a Evdoxiei. Deşi nu-mi aminteam ca Evdoxia să fi spus că a venit împreună cu familia, îmi veni să urlu. Mă stăpînii fără să fie nevoie, căci urletul meu s-ar fi pierdut fără urmă în vacarmul general, care continua să sape şi să adîncească prăpastia de la picioarele noastre.

După-amiază soldații îi luară pe bărbații care rămăseseră nerăstigniți. Pe trei dintre ei îi legară cu frînghii de stîlpii rugurilor, iar pe ceilalți doi îi întinseră cu fața către cer deasupra acelor instrumente care semănau cu dricurile carelor şi le legară membrele de bîrnele colțurilor. Doi monahi voinici îşi suflecară mînecile largi şi, postați la marginea carelor, începură să învîrtă scripeții într-un ritm lent. Vedeam îngrozit cum, după fiecare învîrtitură, colțurile se depărtau şi, împreună cu ele, se întindeau membrele ereticilor legați deasupra. La primele învîrtituri ei rezistară, dar, nu după mult timp, cînd mîinile şi picioarele li se lungiră peste măsură, scoaseră

primele urlete. După aceea călugării învîrtiră scripeții încă de două ori şi se opriră. Urletele bărbaților, iavaş-iavaş, se prefăceau în gemete. Aceeaşi doi călugări aduseră cuştile mari de care am pomenit mai înainte. Deschiseră canaturile şi, sub lovituri de gîrbaci, îi băgară înăuntru pe cei trei bărbați care erau şi cei mai bătrîni din turmă. Îi închiseră cu nişte chei uriaşe pe care apoi le aruncară în prăpastie, una mai încolo decît alta, de parcă s-ar fi luat la întrecere cine aruncă mai departe. Parcă auzii şi zdrăngănitul lor cînd se loveau de pietre. Ştiam ce vor face cu cuştile. Le vor duce prin piețele celor mai mari centre eretice. Le vor lăsa acolo şi, după un timp, cînd moartea avea să sfîrşească treaba cu carnea acelor sărmani, scheletele lor aveau să servească cîteva zeci de ani ca mijloc de a băga spaima şi teroarea în oasele oamenilor, spaima şi teroarea necesare pentru a-i obliga să se supună.

Spre seară dădură foc rugurilor, care luminară peisajul macabru pe care-l creaseră pe fondul alb al zăpezii. Şi, în lumina aceea, continuară să învîrtă scripeții, lungind şi mai mult membrele deja frînte ale celor doi bărbați.

Cînd flăcările rugurilor se ridicară şi începură să lingă trupurile celor legați de ele, unul dintre bărbați, cel de pe rugul mai mic, începu să înjure cu glas tare. Îi înjura pe clerici, de la cei mai mărunți la şefi, pe apostoli şi pe sfinți, iar la urmă de tot, pe însuşi Dumnezeu, pentru care folosi cele mai grele injurii.

- El huleşte cele sfinte, Dumnezeu să-l ierte - zise padre Frano, în timp ce-şi încălzea mîinile deasupra jarului pe care ni-l aduseseră sus.

N-am zis nimic şi bine am făcut, fiindcă vorbele din mintea mea erau atît de grele, încît, dacă le-aş fi pronunțat, mi l-aş fi făcut duşman pe padre Frano pentru toată viața, pierzîndu-l astfel pe singurul prieten care-mi mai rămăsese.

Trebuie să fi trecut miezul nopții cînd trupurile celor de pe ruguri, morți de multe ore, luară foc. Se aprinseră dintr-o dată şi arseră cu flacără vie, luminînd fără milă ochii lipsiți de speranță ai celor care rămăseseră în viață, crucile cu cei răstigniți, pe cei închişi în cuşti şi întreg dezastrul. Se auzeau încă gemetele unor răstigniți, vaierul femeilor şi al copiilor.

- Să mergem la culcare - zise padre Frano.

Eu tăcui.

- Doreşti să mai stai aici ? Dacă vrei ține şi pelerina mea - adăugă el, cînd văzu că eu nu aveam de gînd să mă mişc din loc - , la noapte se va lăsa ger.

Am stat pînă în zori, ghemuit lîngă cărbunii stinşi. Pîndeam gemetele care veneau din cealaltă parte a văii, rugîndu-l pe Dumnezeu să scurteze acea noapte.

Ziua a şasea şi ultima

În curtea mănăstirii trupurile fără viață ale răstigniților se înnegriseră. Mulți dintre cei vii leşinaseră sau poate muriseră, aşa, întinşi la picioarele celor bătuți în cuie. Se simțeau pretutindeni ultimele pregătiri de plecare. Datoria se considera făcută. Zăpada înroşită şi înnegrită de cărbunii rugurilor părea o pînză murdară întinsă pe jos. În timp ce se depărtau, unii înfigeau cruci de-a lungul drumului, iar alții răstigneau femeile. Poate mai jos, în vale, unde erau mai mulți oameni, acelaşi lucru aveau să-l facă şi cu copiii. În mers, nu uitau să mai învîrtească şi scripeții, deşi membrele celor supuşi acestei torturi se lungiseră peste măsură. Cuştile se legănau legate de care. Ele aveau să fie groaza ambulantă, proba crimei care tocmai se săvîrşise în acest ținut pierdut al imperiului.

Pe la amiază, într-o tăcere adîncă, mortuară, ne pregătirăm şi noi de plecare. Lunganul, îmbrobodit cu un şal de lînă, ne conduse o bucată de drum, apoi, cerîndu-ne iertare cu multe

cuvinte de prisos şi rugîndu-ne să-l convingem pe despotul Erman de fidelitatea lui pe care noi am avut ocazia s-o constatăm, se întoarse trecînd chiar prin mijlocul grupului nostru de însoțitori format din călugări şi ermiți taciturni. Caii noştri, al meu şi al lui padre Frano, mergeau în fruntea grupului unul lîngă altul.

- A fost un măcel teribil, nemaipomenit. Nu mi-am închipuit că voi vedea vreodată aşa ceva - zise la un moment dat Frano, cu vocea lui adevărată şi omenească. Mi se păru că-l aud pentru prima oară în viață. Îl privii mirat.

- Numai să nu uiți, stimate episcop, masacrul l-am început noi - zisei eu plin de ciudă şi pronunțîndu-i titlul bisericesc cu un ton apăsat.

- Nu te înțeleg, dragă Măhil - îmi zise el mustrător, folosind pentru prima oară în această săptămînă numele meu adevărat.

- Nimic, nimic - îi răspunsei eu pe acelaşi ton apăsat, dar, făcîndu-mi curaj de la faptul că mi se adresase pe nume, continuai -, însă nu cred că ai putut-o uita pe Evdoxia.

- Cine ți-a spus că am uitat-o ?! - ripostă el cu acel glas pe care-l cunoşteam din trecut, cînd încă nu se făcuse preot şi cînd beam împreună la Hanul Trimalei, discutînd despre femei şi despre cărți.

- Dar ce sunt eu, animal ?! - aşa zise şi, lovind calul în burtă cu pintenii ascunşi sub veşmîntul lung de lînă, o luă înainte.

Eu, dimpotrivă, încetinii pasul şi aşteptai să se apropie ceilalți călugări. Deşi nu mai țineam minte cum arăta la față, îl căutai din ochi prin mulțimea de anahoreți pe cel cu care băusem în munte înjurînd speța omenească. Îmi păru rău că nu-l zării. Poate că rămăsese acolo printre stînci şi nu voise să ni se alăture. Simțeam din nou nevoia de a înjura, dar de data aceasta cu înjurături noi, neauzite pînă atunci, toate adresate speței umane.

Restul drumului l-am făcut împreună cu grupul inform al călugărilor şi sihaştrilor. Sub paşii noştri zăpada scîrţîia de parcă transmitea gemetele omeneşti dincolo, în împărăţia lui Hades.

După cele întîmplate, de aici încolo avea să-mi fie greu sau imposibil să mai merg prin zăpadă.

Cartea a cincea

Nu ne întîlneam pentru prima oară în şura aceea. Continuam să ţin ochii închişi, simţind mai pătrunzător mirosul fînului şi al sudorii de cal şi, mai ales, amurgul străvechi învăluitor şi ocrotitor. Retrăiam scene de dragoste pe care, cu uşurinţă, le crezusem moarte de mult, dar care sălăşluiseră adînc în mine. Da ! Ele fuseseră acolo, ducînd o viaţă independentă sub pelerina groasă şi prăfuită a treburilor şi impresiilor cotidiene. Fusese de ajuns această nouă întîlnire ca ele să iasă la suprafaţă din ascunzişul lor. Reînviau fragmente de conversaţii purtate în surdină, contururi de buze şi de pometi, promisiuni, sărutări lungi care-ţi tăiau răsuflarea, degete tremurătoare străbătînd drumuri necunoscute ale trupului ei atît de catifelat şi de femeiesc.

Aşa, pîndiş, tot cu ochii închişi, urmăream pulsaţiile acelui trup care şedea întins lîngă mine. Încet se domoleau şi se stingeau fremătarea şi ultimele suspine ale plăcerii.

- Ţi-a fost dor de mine ? - mă întrebă ea fără să-şi întoarcă faţa către mine.

Nu-i răspunsei, fiindcă nu doream să discut presupunerile ei care nu-mi plăceau deloc si, în afară de aceasta, întrebarea fusese pusă prea direct.

- Săraca de mine ! - zise ea alintîndu-se într-un fel pe care nu îl cunoşteam - te-am aşteptat atîţia ani ! Cum de nu ai dat nici un semn de viaţă?

I-am răspuns că am fost tare prins.

După ritmul respirației ei am înțeles că nu era de acord cu mine. Cam acelaşi ritm îl avea şi Ghielina cînd eu îi spuneam că nu mă leagă nimic de Iolantia. Şi fiindcă îmi amintii de ea, firesc se născu şi întrebarea: dar Ghielina pe unde o mai fi?

- În orice caz, puteai să vii cel puțin o noapte. Nu-ți puteai lăsa treburile nici o singură noapte ? Ia, unde este Giugea, la o fugă de cal! Mi se făcuse tare dor de tine! Cîți ani au trecut ? - tot vorbea ea, cu ochii pironiți în întunericul de sub acoperişul de paie peste care ploaia cădea liniştit şi fără întrerupere de parcă uitase să mai înceteze. Ploaia era tot atît de veche ca şi întunericul de sub acoperişul fînăriei.

Am deschis ochii şi, urmărindu-i privirea, îmi îndreptai şi eu ochii în direcția aceea.

Îmi aduc aminte de un fapt: ziua, de cîte ori aveam prilejul să deschid uşa magaziei cu fîn, observam că întunericul, împins de dungile de lumină, se apropia de pereți, se lipea de ei, se tîra în sus şi se refugia sub culmea acoperişului. Cînd uşa se închidea în spatele meu, uşurat, întunericul cobora domol şi se aşeza iar pe vechiul lui loc. Se schimbau maldărele de fîn, în timpul iernii plecau unele, iar vara şi toamna veneau altele; se schimbau părul cailor, cozile de lemn ale unor unelte, dar întunericul era totdeauna acelaşi, neatins de anotimpuri sau de schimbul zi-noapte.

Deşi în acel moment eram preocupat de tenebre, îi spusei că m-am gîndit des la ea, că o văzusem în vis (un vis l-am născocit pe loc şi constatai că era uşor să creezi pe întuneric), că noaptea nu puteam să adorm amintindu-mi-o pe ea, dar mi-a fost imposibil să vin. În afară de asta, ea trebuia să înțeleagă că nu e uşor să faci un guvern din nimic, să faci legi, să stabileşti ranguri, titluri, să asiguri granițele. I-am povestit pe scurt şi despre masacrul de la Sfîntul Naum, despre tratativele încurcate cu trimişii regilor, prinților, suveranilor, despre

eroismul oştenilor cărora nu le păsa nici de împăratul Teodor.

- Ştiu că eşti obosit - mă întrerupse ea - , dar tu erai cel mai nimerit să te ocupi de toate astea, fiind ruda cea mai apropiată a lui Erman. Fără tine lui i-ar fi fost greu sau imposibil să facă față acestor treburi. Ce, parcă nu ştim noi cîte parale face el şi cît îi poate capul?

Iolantia îmi repeta cuvintele pe care i le spusesem eu acum opt ani. După asasinarea lui Ian VI, chiar în noaptea măcelului, o dusesem pe Iolantia sus, într-una din odăile de la Hanul Trimalei. Vei pleca şi tu cu ei ?, mă întrebase ea atunci. Desigur, îi răspunsesem. Eu sunt omul cel mai apropiat al lui Erman. E de datoria mea să-l ajut. Fără mine i-ar fi greu sau imposibil să izbîndească. E fapt cunoscut că Erman nu e prea inteligent. Nu ştie să scrie şi să citească bine. Acum, după opt ani, Iolantia avea grijă să nu-mi repete chiar toate cele spuse de mine atunci. Sau poate le uitase... sau poate nu voia să mă pună într-o situație dificilă... În noaptea aceea îi promisesem că mă voi întoarce foarte curînd ca să o iau cu mine. Nici această promisiune nu mi-o aminti şi nu pomeni nimic despre un fapt ştiut de toți, şi anume că relațiile mele cu Erman nu erau aşa cum pretindeam eu, ci, mai ales în ultimul timp, se răciseră mult. Eram mai mult decît sigur că fratele ei, Mati, o pusese la curent cu această problemă.

- A venit vreodată Mati? - o întrebai eu.

- A venit de cîteva ori. Şi el e ocupat. Nu ca tine, dar totuşi...

- El ce mai spune ? - nu-mi putui ascunde curiozitatea.

Ea mişcă puțin umerii şi fînul foşni sub pelerina cu care ne înveliserăm.

- Ce să spună? Pare mulțumit de noul post. Cinuri... titluri înalte... Recepții, femei... Cu mine nici nu se prea întîlneşte.

- Mai are necaz pe tine?

- Da.
- Din cauza mea?
- Da, şi din cauza ta.
- Dar ce, are şi un alt motiv?
- Tu mai locuieşti la han?
- Aşa... - răspunse ea în doi peri - pe acasă nu mă mai duc.

Un timp tăcurăm amîndoi ascultînd ploaia, care acum avea un ritm mai vioi, făcea un zgomot mai ascuțit ca înainte. Îmi înghiții limba ca să nu mai continuu cu întrebările.

- Într-o noapte a poposit la han tînăra soție a lui Erman - zise Iolantia. - Mara s-a purtat ca o doamnă, s-a prefăcut că nu ştie nimic şi i-a pregătit odaia cea mai bună.
- Ştiu - zisei eu.
- Totuşi, tu nu le ştii pe toate - replică ea cu o bucurie sălbatică -, nu ai de unde să le ştii. Mara l-a băgat în aceeaşi odaie şi pe bărbatul acela care o însoțea.
- Pierre Sans Nom ?! - întrebai eu mirat.
- Numele nu i-l ştim. E vorba de străinul acela frumuşel care o însoțeşte pretutindeni.
- Păi acela este eunuc !!!
- Pe dracu, eunuc ! Am văzut prin tavan ce fel de eunuc este!

Era clar. Aceste manevre făceau parte din răzbunarea Marei, pe care eu o prevăzusem mai de mult. Nu că m-aş fi îndoit de legăturile Mariusei cu Pierre, dar, nu ştiu de ce, simțeam o gelozie de neînțeles şi nu aş fi dorit să aud ceva precis despre ele. - Mai ales sub forma aceasta.

Ațipisem, cînd auzii foşnetul fînului. Iolantia se ridicase în capul oaselor şi îşi îndepărtă firele de iarbă uscată de pe sîn şi din păr. Mă întorsei spre ea şi începui s-o privesc. Pieptul îi era uscat, micşorat. Oare o fi adevărat că n-a făcut dragoste cu alți bărbați în aceşti ani ?, se întregi în mine întrebarea care pînă acum era fărîmițată în carnea mea. Se ridică în pi-

cioare fără acel simțământ de ruşine pe care-l avusese în trecut şi care o făcea mai atrăgătoare. Era înaltă, picioarele le avea subțiri, iar şoldurile îşi pierduseră rotunjimea. Îşi scutură rochia de in şi, mai înainte s-o îmbrace, mă întrebă :

- Poate mai vrei încă o dată ?

Nu mai aveam nici o plăcere şi mă prefăcui că n-am auzit întrebarea. Ce mult se schimbase! Cu patru-cinci ore înainte, cînd am întîlnit-o, mi se păruse neschimbată, ba chiar frumoasă.

- Ce mult plouă! - zisei.

- Suntem în sezonul ploilor. E iarnă. Se îmbrăca în tăcere, cu mişcări încete. Părea un păianjen alb, care treptat devenea negru. Asta din cauza straielor pe care le tot adăuga. Apoi, fără să se mai uite la mine, porni spre uşă cu un fel de profesionalism. Simții o strîngere de inimă. Era mîhnirea masculului.

- Iolantia - o strigai - aşteaptă !

- E tîrziu. Tonul vocii ei era rece.

- Ce înseamnă asta? Ce, ne despărțim?

- Cum?

Ea se oprise la uşă. Mai degrabă o simțeam decît o vedeam. Afară continua să plouă. Era aceeaşi ploaie a anilor trecuți. Din pămînt se auzeau aceleaşi zgomote surde şi misterioase.

- Ar fi fost mai bine să nu fi venit deloc - zise. Acum şi glasul, ca şi trupul, îl avea schimbat. Un mic animal pe care-l simțeam trăind în mine şi despre care citisem prin cărți că se numea instinct îmi spunea că ar trebui să mă simt vinovat, dar eu nu mă simțeain astfel.

- Tu nu ştii ce spui ! - ripostai eu fără rost, în timp ce animalul acela, crescînd, îi dădea dreptate ei.

- Ştiu foarte bine ce spun.

Deschise uşa, se pregăti să facă primul pas, care avea s-o topească definitiv în întunericul umed, dar se răzgîndi, se întoarse cu paşi siguri şi se apropie de mine.

- Stai jos - îi spusei.

- Nu. Ai face bine să te îmbraci. Nu pot să te văd aşa. Ai slăbit prea mult. Ar fi trebuit să te hrăneşti mai bine.

- Şi tu ai slăbit.

- Ştiu, ştiu. Am fost şi mai slabă ca acum.

- Ce spui?

În loc să răspundă izbucni în plîns.

- Ce naiba ai tu astă seară ? - o întrebai în timp ce mă-mbrăcam în grabă.

- N-am nimic. Lasă-mă !

Plîngea cu suspine şi tremura. Şi din ce în ce suspinele deveneau mai adînci şi mai dureroase.

- Tu ai avut alte femei ? - mă întrebă ea la un moment dat.

Mă luase prin surprindere şi eram nepregătit.

- Nu - răspunsei.

- Îmi pare rău de tine.

- De mine ?! - nu înțelegeam unde voia să ajungă. Am apucat-o de mîini şi am scuturat-o ca să-şi vină în fire. - De ce îți pare rău de mine?

- Dacă într-adevăr n-ai avut alte femei...

- N-am avut.

- Şi timp de opt ani te-ai ocupat numai cu şedințe, cărți, încercuiri, mănăstire, despotat şi lupte?

- Da. M-am ocupat şi de religie - adăugai.

- De aia îmi pare rău.

- Nu te înțeleg! Ce vrei să spui cu asta ? Nu văd de ce m-ai compătimi?! Nu cumva vrei să spui că tu...

- Eu nu ți-am rămas credincioasă.

Nu trebuia să fi insistat atît de mult. Trebuia să fi înțeles singur.

Fără să se mai aşeze jos, ea îmi destăinui relaţiile ei cu bărbaţii, relaţii începute acum cinci-şase ani, cînd Mara, arătîndu-i uşa bucătăriei, îi spusese să nu-şi mai scoată nasul de acolo. De ce ?, o întrebase Iolantia. Fiindcă ţi s-au fleşcăit cărnurile şi ne îndepărtezi clienţii, îi răspunsese aspru Mara. Dacă te vei ţine bine, vei putea să te culci cu vreun bărbat. Acum parcă eşti un pui de gîscă. De cîtva timp Mara pusese pe roate la han slujirea cu femei pentru plăcerile bărbaţilor care treceau pe acolo. Mai ales cînd veneau cruciaţii cu droaia, femeile aveau mult de lucru. Creşteau şi veniturile. Din acest motiv reconstruiseră şi hanul, înmulţind numărul odăilor şi serviciile. Rîzînd din cînd în cînd, îmi povesti despre petrecerile degenerate de la mănăstirile din împrejurimi, unde erau invitate chiar de abate. (Nu mă întreba ce fîceam acolo.) Multe fete din sat intraseră în serviciu la han. Iolantia se culca cu bărbaţi mai bătrîni, fiindcă crescuse concurenţa. Cîştigurile erau mai mici, aşa încît era nevoită să muncească şi la bucătărie.

- Pînă aici ai ajuns tu ?! - îi spusei atunci cînd observai că nu mai avea poftă de povestit. Ea ridică încet capul şi mă privi insistent.

- Dar ce, parcă mai are vreo importanţă asta !? Cine se va însura cu mine ? Cel puţin nu mi-am pierdut timpul degeaba.

Fără să mă mai stăpînesc, îi dădui un dos de palmă peste faţă.

- Putoare ! - o apostrofai -, asta eşti: o putoare. Ea rîse sălbatic, fapt la care nu mă aşteptam. O lovii din nou şi auzii trosnindu-i zgîrciul nasului.

- Eu am crezut că ai să-mi spui ceva inteligent; tu ai citit multe cărţi, biblioteci întregi, te-ai întîlnit cu oameni de ştiinţă...

O lovii din nou, dar fără patimă.

- De ce îmi spui toate astea, putoare?
- Degeaba. Aşa, degeaba. De necaz.
- Ai mințit? - o întrebai, sperînd într-o minune.
- Nu, slavă Domnului, acum nu mai am de ce să mint.
Am înjurat-o din nou, dar acum nu-mi mai venea s-o bat.
- Îmi pare rău de tine - repetă ea după o tăcere care mi se păru lungă.
- Destul! - strigai eu, dar fără mînie.
- Îmi pare rău, sincer îți spun. Mi te-am imaginat altfel. Castele, îmi spuse, titluri de noblețe, femei tinere, vin, prînzuri şi cine copioase, distracții... În timp ce tu n-ai făcut altceva decît să îmbătrîneşti. Fruntea ți s-a înălțat fiindcă ți-a căzut părul, ți s-au strîmbat picioarele de la călăritul îndelungat şi... şi nu mai eşti atît de în stare nici pentru treaba aceea...
- Ce, parcă tu mai eşti cea care ai fost?
- Ştiu prea bine cum sunt, dar eu îmi trăiesc viața. Pe cînd tu, sărmanul de tine, cuc prin mănăstiri.
Îmi luai pelerina în grabă, trîntii uşa după mine şi, în timp ce puneam şaua pe cal, o auzeam strigîndu-mi din şură că, dacă mai vin pe acolo, s-o caut în tavernă.
- Şi oricît de mînios vei fi, ține minte vorbele mele : mai treci pe aici uneori. Am să-ți găsesc o fată tînără. Oricît te-ai preface, şi tu eşti om şi ai o viață...
Dădui pinteni calului, scuipai furios în lături şi mă pierdui în noaptea umedă, pe sub ramurile somnoroase din care picau încă stropi de ploaie.
Pe drum mă cuprinse o furie oarbă, care creştea şi punea stăpînire pe întreaga mea ființă. Nu eram în stare s-o domin. Cuvintele Iolantiei mă torturau cu adevărul lor. Nu că n-aş fi simțit şi eu acest adevăr, dar nu reuşisem niciodată să pun un nume visurilor tulburi pe care, în ultimul timp, le vedeam şi cu ochii deschişi. Nişte codri verzi cu o vegetație fantastică

parcă intrau încetişor unii în alții, o prună mare, galbenă, cu o adîncitură întunecată la mijloc... După aceste viziuni urma o apatie, o uitare, o scufundare ca într-un abis... Acestea erau stări care mă nelinişteau mult în ultimul timp. Citeam cărți una după alta, dar nimic din ele nu mai înregistram în minte. În schimb, îmi reveneau în memorie cu mare precizie episoade trăite de multă vreme sau chiar netrăite, ci doar închipuite. Acum şi repetarea lor devenise ceva mecanic, imaginile se răciseră şi-şi pierduseră farmecul, cu toate că nu conteneau să-şi refacă insistent cercul lor, de parcă ar fi căzut pe o suprafață înghețată de un ger neaşteptat. Ce se întîmpla cu mine ? Această deviere o simțeam şi cînd discutam cu cineva. Nervii mi se zdruncinaseră şi aproape că le simțeam cozile zgîndărindu-mi coastele, pielea, rădăcinile părului şi ale unghiilor. Un cutremur în mine făcea ca după-amiezile să-mi tremure genunchii. Parcă-mi fugea pămîntul de sub picioare.

Ce-am făcut în ultimii opt ani ? Am stat retras şi am pîndit noi numiri în posturi, destituiri zgomotoase, omoruri, otrăviri cu otravă pusă în cupa de argint, trădări, obiective, schimburi de vizite, destinderi şi încordări de relații, lupte... Toate acestea le simțeam cu durere în carnea mea. Trăind intens toate cele întîmplate, imediat după nume şi după post îmi pierdusem şi viața, ca şi cum ar fi fost cel mai uşor de sacrificat. Adevărul descoperit în noaptea aceea era că viața pierdută pînă acum umplea partea cea mai dureroasă a ființei mele. Cea ireversibilă.

Calul se oprise pe marginea cărării şi smulgea liniştit firele ude de iarbă. Îl lovii uşor şi pornii înainte în pas de înmormîntare, dar mortul se afla în mine. Asasinul fusesem eu. Mă omorîsem cu sînge rece, fără să mă gîndesc prea mult. Mai puteam repara ceva pentru restul vieții ? Poate, dar monstruoasa strădanie din aceşti ani pentru a reabilita cîtuşi de puțin numele meu blocase toate căile, conturîndu-mi astfel viito-

rul, cum se întîmplă totdeauna cu trecutul care ne deschide calea viitoare fără să ne întrebe pe noi. Nu, Doamne, nu ! Ce importanță aveau părerile şefilor despre un oarecare Măhil Ucă Gropa ? Ce importanță aveau vorbele spuse despre el prin taverne, saloane sau şedințele Consiliului de Război ?

De ce să mă gîndesc prea mult la ce vorbesc despre mine Mariusa şi Pierre Sans Nom cînd se odihnesc după ce fac dragoste sau la ce zic Erman şi roabele lui pe care, după cum spunea padre Frano, acum le ține fără sfială în odăile sale?

Mi-am scuturat capul de parcă voiam să îndepărtez o pînză nevăzută de păianjen. Atunci îmi dădui seama că s-a făcut dimineață. Era o dimineață deosebită, tulbure ca un ou stricat. Nu pot spune că nu mai văzuscm dimineți tulburi, dar, ca niciodată, tulburarea acelei dimineți îmi intra direct în sînge. Brusc, luai o hotărîre: cu orice preț, trebuia să-mi reiau numele meu adevărat, să-mi reîncep viața, să arunc cît colo pelerina decolorată de soare a lui Uan, să reintru în cetate. Trebuia să-mi reîncep viața indiferent de rang sau de titlu. Cu orice preț. Trebuia.

Însemnări

Am constatat încă o dată pe pielea mea argăsită că omul este rob al hazardului. Acesta înfăşoară viața fiecăruia ca pe o vîrtelniță de mărăcini, de care, oricît te-ai strădui, nu poți să scapi. Fără îndoială că de ceva trebuie să te agăți. Te vei zdreli, te vei însîngera, dar mai tîrziu rănile se vor vindeca. După părerea mea, lucrul cel mai important este acea vîrtelniță de mărăcini a hazardului, care, nemilos, fără să-i pese de dorințele tale, îți arată un drum îngust cît pentru picioarele tale însîngerate, pe care tu eşti obligat să mergi sau să te faci că mergi.

M-am reîntors la mănăstirea Vretona ca bătrîna barză necoaptă la minte care venind iar la vechiul ei cuib îl găseşte prea mic sau stricat de furtuni. Mă simțeam inutil şi cu sufletul pustiit. Cărțile pe care le citeam nu mă mai mulțumeau, iar peisajele din jur mă plictiseau cînd le priveam. Atunci, pentru prima oară, am observat ce monotoni sunt munții care înconjurau mănăstirea. Erau nişte jumătăți de munți, cu plante atît de pitice încît puteai crede că o mînă nevăzută de sub pămînt le scurta rădăcinile. Dar, după cum veți vedea, despre asta voi scrie în cărțile viitoare. Dacă mai înainte mă comparam cu o bute umplută cu veşti şi cu tot ce se întîmpla în jur, acum tot cu o bute mă asemuiam, dar de astă dată era goală, uscată de secete şi de vînturi, iar doagele ei se depărtau din ce în ce mai mult unele de altele. Acum veştile intrau în bute ca apa şi ieşeau afară prin crăpături fără a ajunge să sature doagele. Adeseori padre Ştiefan mă găsea însingurat şi se întrista. Cînd cercetam tinerețea lui, îmi era milă de mine însumi, mă durea viața. Atunci mi-a trecut prin minte pentru prima oară că oglinzile noastre sunt oamenii, nu plăcile de bronz lustruite, nici luciul apei. În perioada aceasta am slăbit mult şi-mi era scîrbă de mîncăruri cînd le vedeam.

În toiul iernii, într-o zi cu vînt uscat, cînd peisajul părea deosebit de urît, veni la mănăstire Frano Ghiobarza. De la primele cuvinte am înțeles că Ştiefan, care de altfel avea şi sarcina de a se îngriji de mine, îl informase în amănunt de starea mea gravă. După cum mă aşteptam, el se purtă cu mare atenție față de mine şi nu-mi redeschise vechile răni. Îmi spuse că în ultimul timp vorbise des despre mine cu Erman şi, fără să devină sîcîitor, fapt care mai degrabă mi-ar fi dăunat în loc să-mi facă bine, îi propusese aceluia să mă ierte şi să mă primească la curtea lui. Îl convinsese pe despot şi obținuse promisiunea că mă va primi şi chiar îmi va acorda un

rang. Pentru asta eu trebuia să scriu o scrisoare în care ceream în mod public iertare. În realitate, zise padre Frano, Erman ştia că sunt nevinovat, dar nu ştia cum să justifice iertarea şi reîntoarcerea mea în ochii membrilor Consiliului de Război. Aceştia, ca toți ceilalți, credeau în calomnia politică înfiorătoare care apăsa asupra mea. E de la sine înțeles că în scrisoare nu trebuia să pretind vreun titlu înalt, deoarece, zise Frano, la urma urmei titlul şi cinurile nu ar fi avut nici o valoare reală dacă te gîndeai că eu eram singura rudă de sînge a despotului şi că, la toate curțile, legătura de sînge cîntărea mai mult decît orice titlu sau cin de boierie. Să fiu sincer, propunerea lui m-a bucurat şi-i spusei lui Frano că voi scrie scrisoarea imediat, în albaneză şi în latină, dacă e nevoie şi în limba greacă, şi că i-o voi da s-o ducă, astfel ca treaba să nu mai întîrzie.

Oricît de atent s-a purtat Frano, eu am înțeles că el îmi ascundea ceva; mîinile pe care de obicei le ținea împreunate pe piept, de data aceasta le freca una de alta şi ele (mîinile) parcă ar fi vrut să se liniştească reciproc sau să se ia cu binele una pe lîngă alta. Totuşi, eram bucuros că mi se dăduse posibilitatea visată şi nu am luat în serios acea frecare a mîinilor.

Mai tîrziu, cînd m-am aflat din nou la castel, aveam să mă lămuresc asupra acelei frecări a mîinilor: adevărul este că nu avuseseră vreun rol nici intervenția lui Frano şi nici scrisoarea mea, ci Erman era cel care avea nevoie de mintea şi de sprijinul meu; Tihomir Vretai era convins, poate pe bună dreptate, că lui i se cuvenea primul loc în despotat şi formase un grup fracționist în conducere. Pentru a-şi ajunge acest scop, într-o noapte fără lună, folosind un preparat al unei vrăjitoare, reuşise să adoarmă gărzile lui Erman şi să le taie capetele. Bine, dar în ultimul moment, unul din gardă asupra căruia preparatul nu avusese efect, acela fiind mare consumator de alcool, dăduse alarma şi complotul eşuase. Urmărit,

Tihomir Vretai ademenise şi luase cu sine o parte din armată, cu care se stabilise în nordul țării. Acolo, familia şi întregul lui neam îl susțineau, aşa că, din cînd în cînd, unit şi cu alți adversari ai lui Erman, întreprindea incursiuni nu prea distrugătoare, dar care angajau serios forțe militare în nord. Între timp se descoperise că, în cadrul complotului, fuseseră confecționate şi țepile necesare în care aveau să fie înfipte capetele colaboratorilor lui Erman, iar pentru acesta din urmă se proiectase un spectacol special: capul avea să fie trecut prin țeapă cu ochii scoşi şi fără urechi, apoi avea să fie expus la fereastra principală a castelului trei luni de zile, luminat noaptea de două făclii. Scopul era ca nimeni să nu uite că acest sfîrşit infernal putea să îl aibă oricine ar îndrăzni să nu se supună. Complotul fusese descoperit şi Tihomir, blestemat în toate bisericile şi mănăstirile, fugise, după cum am spus, în ținutul lui de baştină, la nord. La prima vedere se părea că acest eveniment întărise unitatea celor care rămăseseră, dar nu după mult timp începu să se înțeleagă că acest complot trezise şi la alții pasiunea revoltei, care acum nu se mărginea numai la blesteme. Baza nemulțumirii era convingerea că rangurile fuseseră împărțite în mod neegal, fapt care ducea la venituri şi taxe diferențiate. Şi, de parcă n-ar fi fost de ajuns toate acestea, şi legăturile lui Erman cu Mariusa se răciseră definitiv, mai ales după naşterea băiatului. Se spunea că acum ei nu mai dormeau împreună şi Erman, dacă nu s-ar fi temut de anexarea despotatului de către Anjou, asta în numele băiatului în vinele căruia curgea sînge pe jumătate de Anjou, ar fi alungat-o pe Mariusa.

Dar să ne întoarcem la istoria mea: scrisoarea am scris-o chiar în după-amiaza acelei zile, fără să bănuiesc nimic din ceea ce aveam să aflu mai tîrziu. Nu trecuse nici o săptămînă, cînd un cavaler cu pelerină roşie din suita despotului îmi aduse documentul în baza căruia aveam dreptul să mă reîn-

torc şi să trăiesc în cetatea Giugei şi prin care mi se înapoiau toate atributele pe care le avusesem înainte de a pleca. De fapt eu nu aveam nici un rang sau titlu care să mi se întoarcă, ci eram unul dintre simplii colaboratori ai despotului, acum destul de numeroşi.

În curtea vechii cetăți, în care între timp se construiseră multe odăi, am intrat cu paşi şovăitori. Unul dintre oamenii de serviciu mă conduse într-o încăpere depărtată de clădirea principală şi-mi spuse că de aici încolo voi locui într-însa. Aceasta era o odaie mai mică decît cele două pe care le avusesem înainte, dar mai comodă decît chilia călugărului Uan, de la mănăstirea Vretona. Fețele oamenilor de serviciu îmi erau necunoscute şi faptul acesta îmi întărea impresia că aici nimic nu mai era ca odinioară, cu toate că aveam dreptul să port vechiul meu nume, Măhil, şi cu toate că prenumele meu era acelaşi cu al despotului, Gropa.

Am aşteptat multe zile să fiu chemat la Erman, după cum este obiceiul în asemenea cazuri, dar numai după a cincea săptămînă, cînd începusem să cred că totul fusese minciună, mi se ivi prilejul să dau ochii cu el. În cetate sosise o delegație străină şi mie îmi dăduseră însărcinarea să o însoțesc. Pe Erman îl văzui cînd a intrat pe uşa mare a sălii. Ceva se răsuci în mine şi fui cuprins de o emoție şi de o anxietate neîncercate pînă atunci. Momentul întîlnirii noastre mi-l imaginasem cu totul altfel. Stăpînit de necaz, hotărîsem să mă port arogant, aşa cum i se cuvine unui om căruia i s-au făcut atîtea nedreptăți, dar m-am trezit deodată în picioare şi, aproape fără să-mi dau seama, împins de emoție, m-am plecat adînc în fața lui, am pus un genunchi în pămînt şi nu m-am ridicat decît atunci cînd el făcu un semn care-mi permitea să mă ridic. Erman se îngrăşase puțin şi pielea o avea netedă; mişcările lente şi distanța pe care o păstra față de cei prezenți îi dădeau un aer de om grav, impozant şi copt la minte.

Avea o ținută de împărat şi se prefăcea că se gîndeşte adînc la mai multe lucruri deodată. Convorbirea am tradus-o automat, cu mecanismul rece al limbilor, în timp ce sufletul îmi tremura ca frunza bătută de vînt. Simula că nu mă vede şi, numai la sfîrşit, în timp ce mă plecam în fața lui la rînd cu ceilalți, îmi întinse şi mie mîna. Nici nu mi-am dat seama cînd, urmînd exemplul membrilor delegației, mi-am apropiat buzele şi i-am sărutat-o. El nu şi-o retrase. Era o mînă moale, cu totul diferită de cea pe care i-o ştiam cu şase ani înainte. Mie nu-mi scăpă un uşor tremur care-i trecu pe sub piele.

În orice caz, el nu şi-a retras mîna, şi prin asta voia să-mi arate că se gîndise la vreo demnitate pentru mine. Cel puțin aşa am interpretat eu gestul.

- Ce mai faci, Măhil ? - mă întrebă. Spre deosebire de vîna nevăzută a mîinii, glasul şi semnul vechii răni nu-i tremurau.

- Mulțumesc, bine, Măria-Ta, pronunțai emoționat, aproape bîlbîit, formula pe care şi ceilalți o rostiseră înaintea mea, fără să-mi controlez cuvintele, ca şi cum continuam să traduc.

Instinctiv am înțeles că tocmai cu glasul meu tremurat şi cu nimic altceva cîştigasem definitiv rangul inferior pe care el, sau altcineva împreună cu el, se gîndise să mi-l ofere.

Cartea a şasea

I

Pustnicul mergea aplecat într-o parte, de parcă cineva i-ar fi scos ochiul drept. Din timp în timp întorcea capul înapoi şi cerceta pe furiş urmele ca şi cum ar fi pîndit o vulpe. Intră în pîrîiaş fără să-şi scoată sandalele. Ținea cu mîna poalele rasei decolorate de soare şi ploi. Zbuciumul lui părea şi mai tragic pe fondul acelui munte cu stejari scunzi, izolați unul de altul

de parcă ar fi fost crescuți sub clopote de sticlă. În timp ce-l priveam cu compătimire pe pustnic, bătrînul geograf Efrem, tot plimbîndu-şi degetul arătător prin firele rare de barbă, zise cu viclenie că drumul pustnicului, după tot ce-a pățit, nu va fi lung. Se va prăbuşi în vreo rîpă şi nu vor rămîne din el decît cîteva bucăți zdrențuite din larga lui rasă neagră. Băgai de seamă că, în timp ce vorbea aşa, o ceață lucioasă îi acoperise ochii închişi drăceşte pe jumătate. După cele trei săptămîni de preumblare împreună, de-abia acum osebeam acea ceață care ascundea vicleşuguri şi blestemății.

Îmi era teamă să nu stîrnesc vreo ceartă între noi, de aceea îmi ținui gura şi, aplecîndu-mă, începui să adun foile răspîndite pe jos. Pe aceste foi erau desenate părți ale trupului femeiesc, unele mari, altele mici, şi dacă te străduiai să le uneşti se închega un trup monstruos, nedimensionat. Sărmanul pustnic era înspăimîntat de această viziune.

Îl întîlnisem pe bietul om la periferia Vetonei şi ne ceruse cu umilință favoarea de a ne călăuzi pînă la Trimala. I-am spus că eu însumi sunt din acea parte şi nu am nevoie de călăuză, dar el, făcîndu-şi cruce, ne explică de ce ne cerea cu insistență această favoare. Pentru el acest serviciu era necesar, întrucît numai aşa Dumnezeu avea să-i ierte păcatele făcute. Primirăm. Pe drum ne povesti şi scurta istorie a vieții lui. Oameni necunoscuți îi răpiseră nevasta, iar copiii îi muriseră unul după altul, unii de foame, alții de boală. Toate acestea se întîmplaseră într-o primăvară. Atunci, sub influența unui călugăr pribeag, se făcuse sihastru cu speranța că astfel îşi va putea linişti sufletul rănit. De opt ani rătăcea din loc în loc şi se străduia să ajute călătorii, mai ales pe vreme rea şi pe întuneric. La început, după cum mă aşteptam, geograful Efrem, om cu o vastă cultură, se purtase cu multă bunăvoință față de pribeagul nostru, dar brusc această bunăvoință se prefăcu într-o dorință sălbatică, agresivă, de a-l tortura. Şe-

deam pe malul rîuleţului cînd Efrem, după ce-mi făcu cu ochiul şmechereşte, aşa cum facem cînd vrem să compromitem pe cineva ca să devină complicele nostru, îi spuse pribeagului că o văzuse pe soţia lui la un han, unde le servea clienţilor. Se înţelege că ea îi desfăta şi cu acele puţine farmece pe care Dumnezeu le-a dăruit femeilor. Hanul se afla pe un plai la care se ajungea după ce străbăteai aceste cîmpii. Văzui ochii sihastrului holbîndu-se de groază. Credeam că jocul aţîţîtor al lui Efrem va lua sfîrşit, dar el, cu o plăcere răutăcioasă şi nebunească, desfăcu traista, scoase din ea un pergament şi cu iuţeală desenă părţi ale trupului de femeie. La început desenă doi ochi. Ia vezi, aşa avea ea ochii, nu-i aşa ?, îl întrebă pe pribeagul uluit de cele auzite. Fără să aştepte răspunsul sărmanului om, pe altă foaie schiţă cu mare dexteritate un sîn enorm, pe care ochii sihastrului îl sorbiră voluptuos în adîncurile fiinţei lui. De cîteva ori se linse pe buze şi le şterse apoi cu mîneca murdară a veamîntului. Prefăcîndu-se că nu vede în ce stare jalnică se afla bietul om, geograful desenă cu aceeaşi dibăcie toate părţile trupului femeiesc şi, cînd ajunse în josul pîntecului, la zona sexului, fără să termine încă, pribeagul întinse mîna şi cu greu scoase din gîtul uscat cuvîntul „nu". Îşi acoperi apoi ochii cu braţul şi se depărtă aplecat dureros într-o parte, de parcă cineva i-ar fi scos ochiul drept. Eu, ca să nu mai văd atîta suferinţă şi ca să numi arăt necazul, mă aplecai să adun foile de pe jos. Mă simţeam ca omul care adună cuţitele însîngerate cu care tocmai a fost săvîrşit un omor.

De peste trei săptămîni, din porunca lui Erman, îl însoţeam pe cunoscutul geograf Efrem prin despotat şi pînă atunci avusesem impresia că nu era un om rău. Dimpotrivă: era un tip temperat, respecta normele cele mai înalte ale bunei cuviinţe şi, în general, făcuse o impresie excelentă celor care avuseseră ocazia să-l întîlnească, mai ales clericilor şi demni-

tarilor. Cînd Efrem îşi făcuse apariția în despotat, Erman nu voise să-i dea permis ca să-şi exercite misiunea, bănuind pur şi simplu că este spion; ba chiar, după cum ni se spusese, voise să-l execute şi capul să i-l pună în țeapă. Şi-ar fi pus gîndul în aplicare dacă geograful, alarmat, n-ar fi scos în grabă toate adeverințele semnate de cele mai înalte personalități ale țărilor din jur, inclusiv adeverința de la Carlo Anjou. După ce Efrem îi mai spusese că, datorită cărții pe care el o va scrie, Erman va rămîne nemuritor nu numai pentru oamenii neciopliți din această parte a lumii, ci pentru întreaga omenire; cînd îi explicase că opera lui, Cronografia, care va reda istoria mondială, va avea în frunte pe vitejii albanezi, despotul îl primise. Şi fusei însărcinat cu însoțirea omului de ştiință şi cu spionarea lui. Trebuia să cercetez dacă, în afara scopului declarat, geograful Efrem mai avea şi vreo misiune secretă de îndeplinit, cum ar fi de pildă culegerea de informații despre numărul oştenilor, locurile unde erau cantonați, armele de care dispuneau, rezervele alimentare, moralul locuitorilor şi alte lucruri de acest fel. Dar geograful nu se uita la cantonamentele militare nici cu coada ochiului şi, în general, evita discuțiile considerate secrete. Acest comportament dovedea că aveam de-a face cu un călător experimentat în asemenea chestiuni. Împreună intraserăm prin vechile mănăstiri, unde el citise şi copiase cu o răbdare de fier cronici străvechi în limbi felurite. Unele cronici le cumpărase fără să economisească banii, ascultase cu aceeaşi răbdare fel de fel de istorioare povestite de călugări, iar noaptea, la lumina slabă a lumînărilor, completa cartea lui de istorie. Eu şedeam mereu lîngă el. Mînat de o veche pasiune, scria în versuri, dar eu am constatat că această pasiune îl supunea la un mare efort şi, desigur, i-ar fi fost mult mai uşor să scrie simplu, în proză, aşa cum au început să fie scrise în ultimul timp cărțile de istorie. Mă uimise bogata lui cultură. Toate cunoştințele mele

ciuntite şi nesistematizate deveneau, pe zi ce trecea, mai palide ca frunzele de viță de vie care, desprinse de vrej, se uscau în praf sub soarele arzător. De aceea mai mult tăceam, mă sileam să învăț de la el şi să pun puțină ordine printre cunoştințele mele însuşite anterior. Dar impresia cea mai puternică mi-a făcut-o aptitudinea lui de a găsi un grai comun cu toți cei pe care-i întîlneam; cu bătrînii abați ai mănăstirilor, cu văduvele, cu tinerii curteni care, în afară de o megalomanie insuportabilă, manifestau în continuu suspiciuni la adresa bătrînului, ba chiar şi la adresa mea. Acestea sunt motivele pentru care, în acea după-amiază, am rămas uimit la culme văzînd cinismul cu care l-a tratat pe nenorocitul de sihastru. Mi se dezvăluise o ramură întunecată a caracterului său, chiar dacă fusese vorba de un reflex al unei tinereți destrăbălate. Dar ceea ce mă cutremurase mai mult fusese plăcerea pe care o descoperii în ochii lui după semileşinul sihastrului. Era o plăcere sălbatică, aproape identică cu plăcerea dată de o perversiune. Şi pe cînd îl priveam pe bietul pustnic apărînd şi dispărînd după arborii pitici ai povîrnişului de munte ars de soare, mereu aplecat într-o parte, nu reuşeam să găsesc cuvinte pentru a-mi exprima nemulțumirea.

Spre deosebire de mine, Efrem părea foarte liniştit, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Îşi încălță sandalele, le lăsă pe mal şi îşi băgă picioarele în apa de cristal a pîrîului.

- E mai bine aşa - murmură el mişcîndu-şi degetele picioarelor în apă -, acum se va trezi şi va înțelege prostia pe care o face sau va muri de-a binelea.

Se referea la pustnic. Cu toate că vocea o avea gravă şi se observa în ea o umbră de milă, ochii continuau să rămînă învăluiți în acel praf lucios al plăcerilor josnice.

M-am întors şi am legat caii de arbuşti, vîrînd adînc în traistă desenele cu care îl torturase pe pustnic. Cînd m-am apropiat iar de mal, el era sprijinit de digul de pămînt, iar picioa-

rele i se albiseră de la răceala apei. Avea picioare scheletice cu tălpi plate, nenaturale, parcă bătute cu maiul. Încet culoarea albastră a vinelor se decolora, ca şi cînd înăuntrul trupului său o forță nevăzută îi schimba sîngele.

- La urma urmei - zise gînditor, nu cu glasul pe care-l folosise cînd îşi bătuse joc de pustnic - şi lui o singură viață i-a dat Dumnezeu şi nu are dreptul să şi-o irosească aşa.

Aş fi vrut să-l cert, să-i spun vorbe grele, dar din gîtlej îmi ieşi numai un mormăit surd, pe care îl puteam interpreta cum voiam. Şedeam în picioare privindu-i capul chel. Puteam să-l omor foarte uşor, fie şi numai strîngîndu-i ceafa subțire cu mîinile, dar cred că n-aş fi putut suporta tremurăturile acelui trup bătrîn cînd avea să-şi dea sufletul în mîinile mele. Altfel ar fi fost dacă-l înjunghiam cu cuțitul, dacă-l tăiam cu sabia, dacă-l loveam cu un lemn gros, dacă foloseam lancea sau satîrul. Mă mai gîndii că acest om va crea o operă remarcabilă, care va face cunoscut despotatul nostru în întreaga lume, şi acest motiv se ridica deasupra tuturor simțămintelor, chiar şi deasupra mîniei mele în care era şi un dram de invidie. Aşa că mă reținui şi păstrai tăcerea.

- Şi acum tu ai datoria să mă duci într-o casă de toleranță - zise el la un moment dat. Ai să vezi cu ochii tăi că nu sunt atît de bătrîn după cum par.

Acestea fiind zise, se ridică vioi, de parcă apa curată a pîrîului îi limpezise definitiv sîngele vechi. Îşi scutură pelerina pe care şezuse pînă atunci, încălță sandalele, îşi răcori fața cu doi pumni de apă şi-mi porunci să pun şeile pe cai.

Fără să stau pe gînduri, îl dusei drept la Hanul Trimalei. În timp ce Efrem, cu ochii închişi pe jumătate, dădea pe gît una după alta bărdacele cu vin, eu vorbii cu Mara, care ne pregăti repede cîte o odaie la catul de sus contra unei sume grase de bani. Fata care veni în odaia mea părea hîrşită bine în mese-

rie. Albaneza o vorbea stricat, dar eu n-am întrebat-o de unde venise.

II

Nebuniile bătrînului geograf la han se prelungiră trei zile, timp în care el nu ieşi din odaia lui. Din cînd în cînd, fata pe care i-o dăduseră ca să-i potolească poftele cobora şi lua cîte ceva. Părea obosită, iar pe piele avea pete vineții, urme ale amorului dezlănțuit. De sus bătrînul striga nemulțumit cu glas spart ca de coțofană, iar fata se reîntorcea la el surîzînd.

În zorii celei de-a patra zile, cu privirea stinsă şi cu trupul moleşit, înfăşurat pînă la gît în mantaua întunecată, se ivi în capul scărilor de lemn şi coborî încet, ținîndu-se de balustradă.

Era din nou acel Efrem pe care-l cunoscusem, atent, moderat, înțelept, demn să fie proclamat Sfînt. Se străduia să bată cît mai puțin la ochi celor prezenți, iar cîtorva persoane pe care nu avea cum să le ocolească le făcu plecăciuni cu mare respect. În prag, ținîndu-şi capul într-o parte, o plăti pe Mara încă o dată cu mare dărnicie, de parcă ar fi avut de plătit o veche datorie, şi tot atît de mărinimos se arătă şi față de băiatul care ne înşeua caii şi care pesemne că servea la han chiar pentru treaba asta.

În drum spre Cotrona, Efrem moțăi pe cal tot timpul. Capul mic i se legăna ca o pară coaptă şi parcă sta să cadă la pămînt dintr-un moment în altul. Pe mine mă muncea un gînd şi mă obseda un fapt: într-una din nopțile de la han, cînd coborîsem jos să iau nişte vin, o văzusem după perdeaua murdară care despărțea sala cea mare de altă încăpere, pe Iolantia. Imagine fugitivă, indiferentă, străină. Mi se păruse că se îngrăşase puțin. Cînd privirile noastre se întîlniseră, ea nici nu clipise. Nu ne-am vorbit unul altuia. În acel moment nu am dat nici o importanță întîlnirii noastre întîmplătoare, dar, cu trecerea vremii, simțeam că sensibilitatea mi se ascuțea şi

un necaz mă măcina pe dinăuntru. După cum băgasem de seamă şi în alte dăți, bănuiala era mai chinuitoare decît adevărul amar. Ar fi fost mult mai bine, îmi spuneam pe cînd mă hurducam pe cal, dacă aş fi dat perdeaua la o parte, ca să fi văzut cu ochii mei ce făcea ea, cu cine era, s-o fi întrebat cum îşi petrecea timpul şi, la urmă de tot, să-i fi pus şi întrebarea care mă tortura: era adevărat că şi ea făcea parte dintre femeile care se culcau cu bărbați străini pe bani, adică era curvă ? Cînd am făcut dragoste împreună în şura de paie, ea însăşi îmi spusese verde că se făcuse curvă ordinară, dar de atunci reuşisem să mă conving pe mine însumi că mă mințise ca să-mi facă în necaz. Degeaba spusese Platon că dragostea se poate confunda cu libertatea. Ceva adevăr putea conține partea a doua a raționamentului său, în care spune că, o dată cu îngustarea cercului dragostei, omul se simte bolnav. Dar raționamentul asupra dragostei nu era totul. M-am întors la vechiul meu raționament: omul este hărăzit să sufere consecințele relațiilor lui chiar şi atunci cînd aceste relații nu există. De exemplu: oricît m-aş fi străduit eu, n-aş fi reuşit niciodată să rup legătura cu peisajul înconjurător, cu Erman, cu padre Frano Ghiobarza, ba chiar cu bătrînul Efrem, care continua să picotească în şaua calului. Atît îți trebuie ca toate acestea să intre în viața ta. Cu greu le mai poți smulge de acolo.

Dorind să scap de aceste gînduri, băgai mîna în traistă şi scosei foile scrise de Efrem în ultimul timp. Hurducat monoton în mersul calului, începui să citesc aceste rînduri:

...Aşa i s-a întîmplat lui Efrem,
După cum a scris mai sus
Şi după cum va scrie în continuare.
În despotat exista Sfînta unitate a fraților
Pecetluită de țelul comun
Al oamenilor şi al nobililor însufleți ți de visul

De a crea un nou principat albanez,
Deosebit de cel dinainte,
Independent, nelegat de nici un alt imperiu.
Erman, Uicaş, Mur Spata,
Faimosul şi frumosul cîntăreț
Care, în timp ce dormea în Munții Fulgerului,
A fost înjunghiat mişeleşte de un bărbat,
De un trecător necunoscut pe nume Romero,
Numai şi numai pentru că era prea frumos;
Şi toți ceilalți frați ai consiliului,
Adunați de un singur gînd şi de o singură speranță,
Şedeau în jurul meselor cu hărți
Cînd eu, Efrem, am venit pe aceste meleaguri
Ale Iliriei...
În mijlocul lor strălucea Erman,
Nobil bărbat, comandant viteaz,
Gigant, cu mîinile ca ale lui Briar, năvalnic în lupte.
Se bătuse cu Ian VI, bizantinul,
Învinsese tigrii înfometați ai Saracenilor,
Colindase întreaga lume şi fusese cîntat de poeți,
Şi, în plus, ginere în familia d'Anjou era,
Bărbat al frumoasei Mariusa, socru îl avea pe Carlo,
Iar între sprîncene Domnul îi făcuse semnul
Unei morți neobişnuite...
Se proclamase deci despot autocrat
Al ținuturilor peste care domnea
Fusese încununat cu diadema împărătească
De către Franț, episcop al latinilor;
Poate în interesul lui
Albanezilor le-a lăsat libertatea
De a se înrola omeneşte
În oastea lui uşoară şi încă neînvinsă.
Între timp providența l-a onorat

Cum rar poate fi onorat un luptător
Trimițîndu-i ca adversar chiar
Pe împăratul care,
După ce înfrînase pe Asen, pe Ivan I,
După ce împodobise zidurile Constantinopolului
Cu capete de rebeli înfipte în țepi,
De cîteva ori împresură sălbatic pe sprintenul despot.
Trupele imperiale sosiră în Epir,
Invadară şi jefuiră oraşele pe rînd:
Bolero, Ksanti şi Serezi,
Prespa, Devoli şi Orhida,
Provincia sălbatică şi atee a Pelagoniei
Şi întregul Epir,
Prădară ținuturile vecine ale Vlahiei,
Încercuiră cu cerc de foc Epidamnus,
După aceea atacară şi încercuiră şi noul despotat.
Cîteva dintre cetățile cucerite în drum
Le dărui comandanților şi vitejilor nobili,
Iar pe celelalte le distruse
Şi le făcu praf şi scrum.
Aşa deci şedeau lucrurile în despotatul albanez
Cînd pe drumurile lui de piatră, într-o vară secetoasă,
Se ivi ca o umbră a lui Constantin Porfirogenetul,
Împărat şi autor de istorii minunate,
Coîmpărat la fel ca primul roman Lecapen,
(Amîndoi acelaşi sînge în vine avînd
De la nepoata aceluia, Efigenia),
Scribul umil şi fără nici un rang, Efrem...
Şi el află că încercuiții
Aproape nimic nu ştiau despre ce se întîmpla afară,
Nu ştiau că cuțitul armatei bulgare
Ruginise în trupul zvelt al imperiului
Şi se rupsese în mii de fărîme;

Nu ştiau că alți împărați jinduiau să-l cumpere
Pe arhiepiscop şi binecuvîntarea lui prețioasă,
Ca să îmbrace astfel veşmîntul scurt şi roşu
Al călugărului şi ca să se suie pe tronul înalt;
Nu ştiau că lupta dintre cele două biserici
Din nou se domolise ca marea în zori
Şi în ziua Preacuratei Sfintei Maria se va ține
Un sinod comun al lor
Tocmai pentru a exprima această iubire...
Între timp,
Străbătu tot despotatul
Albanez, înzestrat cu merinde şi însoțit
De către respectatul Măhil, şi acesta cu sînge de nobil,
Din aceeaşi familie cu despotul.
După ce intră în ținutul numit Kaqi Petra,
Se duse la Kotora Nouă, văzu de departe cetatea
Petralba, albă, albă...
Armamentul încercuiților era uşor,
La fel ca şi armata lor. Pe strategi
Îi cumpăraseră dincolo de mare
Şi îi plăteau bine.
Cît priveşte
Ierarhia noului stat, ea era îngreunată,
Căci, precum bulgărele de zăpadă
Tot rostogolindu-se creşte,
Tot aşa şi ierarhia, cu trecerea timpului,
Se încărca. După o lege nescrisă,
Se înmulțiseră rangurile, titlurile...
Şi persoanele aveau cinuri cînd din cele de la Răsărit,
Cînd din cele de la Apus, creînd astfel o dedublare amețitoare...

În timp ce citeam, nu băgasem de seamă că bătrînul geograf se trezise de-a binelea şi, ținîndu-se cu ambele mîini de capă-

tul şeii, mă privea stăruitor. Îi cerui iertare că citisem fără permisiune însemnările lui şi-i explicai printr-un potop de cuvinte că făcusem acest gest din vechea şi bine cunoscuta dorință nestăpînită a ciracului de a fura într-un mod sau altul meşteşugul maestrului său. El zîmbi şi-mi spuse că nu vedea nimic rău în faptul că eu citisem acele note, dar regreta că nu-i lăsasem timp să prelucreze materialul. Astfel eu pierdusem mult din încîntarea pe care mi-ar fi procurat-o materialul stilizat, desigur, dacă el ar fi reuşit să realizeze, aşa cum dorea, o operă de valoare.

Ne aşezarăm la marginea drumului ca să îmbucăm ceva. Bătrînul lua bucatele cu degetele-i subțiri şi delicate şi înghițea încet, iar gîndul îi era aiurea.

- Eu voi avea prilejul să fac şi prima hartă adevărată a statului vostru, zise, ținînd cu buricele degetelor bucățica de pîine cu urdă, şi dacă veți avea noroc, această hartă va dăinui mai mult chiar decît statul vostru.

Îmi luai inima în dinți şi-i spusei, nu fără o umbră de ezitare.

- Cu toate acestea, stimate maestre, cred că, pe ici pe colo, trebuie modificat cîte ceva în materialul citit de mine.

El mă privi întrebător.

- Mă refer mai ales la toponime. De exemplu, de ce să se spună Kotora Nouă, cînd se ştie că se numeşte Cotrona şi că s-a format din unirea cuvintelor KOT şi RRON, deci „degeaba trăieşti"; numele adevărat al cetății pe care o numiți Petralba este „Guri i bardhe" (Piatra Albă), schimbat în forma Petralba cu multe secole inainte; Kaqi Petra nu este decît o schimonosire a formei albaneze „Guri i Kaq" (Piatra Rea), şi acesta amestecat cu cine ştie ce altă limbă străină, în afară de latină, bineînțeles. Trebuie să ştiți că şi sîrbii cînd au venit au pus fel de fel de nume...

- Şi totuşi, voi ați primit noile denumiri - zise el.

- Nu este vorba că le-am primit. În multe cazuri noi nu am avut nume de locuri, pentru că noi eram, suntem şi vom fi aici. Cel care este stăpînul unui lucru nu prea se interesează să-i pună un nume. Străinii da. Şi cu harta e la fel. Ea le trebuie călătorilor care vin de departe, nu localnicilor. Dacă vrei să ştii, noi avem pentru orice numele noastre, dar nu le-am dat...

- Ce importanță au toate astea ? - îmi tăie el, nepăsător, vorba, fără să bage de seamă patima mea care creştea.

L-am privit uimit. Nici nu m-a ascultat, îmi zisei eu îndurerat. Acestea erau chestiuni pe care eu le gîndisem şi le discutasem îndelung cu cei mai buni alchimişti ai cuvîntului pe care avusesem prilejul să-i întîlnesc.

El o ținea pe-a lui.

- Eu voi face o hartă completă a micii voastre țări şi voi scrie istoria noii Arbarii. Are vreo importanță forma, cum am să scriu eu toponimele? Nu are nici o importanță. Important este ca întunericul să nu acopere istoria voastră. Şi dacă le scriu aşa, un motiv tot am. În acest fel numele vor fi inteligibile pentru oricine. Cine le-ar înțelege dacă le-aş scrie în albaneza voastră barbară? Dacă aş face ce-mi spui tu, aş îndepărta cititorii şi aş prezenta o țară străină, în afara lumii.

Eu îi răspunsei că nu este adevărat. Erau preoți şi călugări care nu numai că scriseseră cărți întregi în albaneză, dar şi slujbele religioase le făceau în această limbă.

- Asta nu spune nimic - zise el neînduplecat -, eu vorbesc despre limbă ca element de cultură.

Am revenit încă o dată asupra argumentului meu în legătură cu toponimele şi i-am spus că, din modul cum se scriu şi cum se pronunță, se înțelege şi proveniența lor.

- Fiindcă – adăugai -, după denumirile pe care le veți folosi în hartă şi în istorie, mai tîrziu oricine va avea dreptul să aibă pretenții asupra acestei țări, asupra pămînturilor, văilor,

munților, păşunilor şi aşa mai departe. Noi vrem ca aceste locuri să rămînă în veci ale noastre, pentru că sunt ale noastre.

El îşi trecu lungile-i degete printre firele de barbă, se jucă cu ele după cum avea obiceiul şi spuse, nu fără părere de rău:

- Vezi, asta e boala infantilă a țărilor mici şi a statelor noi. Toți cer acelaşi lucru: toponimie în limba lor. În copilărie capriciile sunt frecvente. Ascultă-mă pe mine: nu vor fi numele şi limba în care se va scrie cele care vor stabili cui îi aparțin aceste teritorii, ci armamentul, oştirile, aliațele, comploturile politice, înrudirile, epidemiile fatale, blestemele Domnului Dumnezeului nostru. Cine este omul care ştie ce viitor ne-a pregătit Dumnezeu ? Nimeni nu ştie ! Nici împăratul, nici arhiepiscopul, nici chiar Papa. Poți tu să-mi spui unde sunt zecile şi zecile de țări care au avut limbile lor şi cărțile lor ? S-au stins din porunca Domnului, ca şi cum n-ar fi existat niciodată. E în van să ne frămîntăm mintea cu lucruri din astea. Mai bine să ne ridicăm şi să ne continuăm drumul, că se lasă noaptea.

III

Şedeam întins la soare cu fața în sus. În dreapta mea erau vreo zece pietre de mormînt văruite. Pe alocuri varul se îngălbenise de vreme. Deasupra lor umbra subțire a platanilor se mişca uşor ca o batistă fină de mătase. Poate pentru că bătea vîntul, poate pentru că marea era aproape şi căldura nu avea prea mare putere, nu puteai să-ți dai seama în ce anotimp te aflai. Veşnicia, îmi spuneam, se prezintă în modurile cele mai felurite. De pildă: stai lîngă morminte fără nume şi simți marea, vîntul, prezența platanilor, simți soarele, dar şi umbra, şi nu-ți mai dai seama unde te afli. Eşti viu sau poate ai murit. Sau poate eşti trăznit între viață şi moarte, între două anotimpuri, între două timpuri.

Aveam impresia că şi Efrem, care şedea întins lîngă mine, trăia aceeaşi stare, dar nu eram sigur pe deplin de asta. Dacă se gîndea la nopțile petrecute la Hanul Trimalei sau la alte lucruri cu totul banale? Important era faptul că şi el tăcea.

Slujba botezului începu cu puțin înainte de amiază. Bărbații din sat sosiră în grupuri mici. Cei mai mulți dintre ei erau schilozi; unuia îi lipsea un picior, altuia o mînă, altuia un ochi... Mai tîrziu, în timpul slujbei, i-am numărat. Nu erau mai mult de paisprezece bărbați. Femeile veniră mai tîrziu, şi sub fustele lor largi se bănuia carnea pietroasă. Femeile erau de vreo trei ori mai numeroase decî. bărbații, iar pe copii nici nu-i puteai număra. Ei se învîrteau printre picioarele bărbaților, printre lespezile de mormînt, printre trunchiurile pomilor şi pe lîngă fustele femeilor, ignorînd cu totul solemnitatea momentului şi jucîndu-se nemilos cu un cîine mare, probabil fără stăpîn.

- Uite în ce hal am ajuns din cauza războiului - îi spusei lui Efrem, fără să fi fost necesar -, majoritatea femeilor au rămas văduve, iar bărbații sunt mutilați, după cum îi vezi.

- Îi văd - zise el. Astea sunt rezultatele războaielor oriunde.

Veniserăm aici, pe malul mării, ca să participăm la ceremonia botezului copiilor, căci doream ca în istoria lui Efrem noi să nu fim descrişi ca barbari şi ca atei care ignoră acest act creştin. De aceea, alesesem acest sătuc pierdut, unde nu se construise nici o biserică şi unde preotul venea dintr-un sat vecin să slujească numai duminicile. Venea călare pe o mîrțoagă de catîr căreia îi puteai număra toate coastele şi care era proprietatea bisericii din acel sat.

După ce străbătuserăm o pădure năpădită de mărăcini, a trebuit să înfruntăm o adevărată furtună de lăcuste şi Efrem îmi spuse că pagubele produse de aceste insecte sunt imense. Uite, sunt mici, dar nimicitoare. Tu nici nu poți să-ți închipui ce dezastre aduc! Şi-mi povesti cum, în timpul unei lun-

gi şi obositoare călătorii prin Egipt, călătorie făcută împreună cu împăratul Deşertului Oriental şi cu Şeful Caravanelor, lăcustele distruseseră şi uscaseră în răstimp de o zi împărăției întregi, mari cît zece despotate de-ale noastre. În timpul acestei călătorii, regele Deşertului Oriental îi spusese un lucru aproape incredibil. El nu numai că nu ura lăcustele, ci, din contră, le adora. Într-un anumit sens, lăcustele formează oastea mea, spusese regele, pentru că ele lărgesc teritoriile mele, şi astfel, se înțelege de la sine, îmi măresc puterea. Dacă pentru şeful Oazelor Centrale ele sunt duşmanii cei mai aprigi, pentru mine, regele deşertului, sunt aliați de neînlocuit. Abia atunci înțelesese Efrem ce simboliza acea piatră mare prețioasă, de culoare verde, pe care regele pustiului o prinsese în turbanul său, chiar în dreptul mijlocului frunții. Cînd o văzuse în timpul primei cine, crezuse că ea era simbolul rangului său, deşi forma nestematei era deosebit de ciudată : lunguiață şi subțire, montată într-o plasă de argint cu fire încurcate. Numai în timpul călătoriei prin pustiu observase că, de fapt, podoaba semăna cu o lăcustă.

Eu bănuiam că toate cele povestite despre lăcuste erau roade ale fanteziei sale, fantezie deseori bolnavă, ca a oricărui călător profesionist, şi aşteptai ca el să rîdă. Dar, în loc să rîdă, el se întunecă la față. Lăcustele au ceva comun cu hoardele de năvălitori, au ceva din forța lor distrugătoare, zisei eu, nesigur de felul în care avea să reacționeze. Efrem îşi clătină capul fără să dea de înțeles nimic, iar eu, din nou, m-am convins că nu mă auzise.

Cînd începu ceremonia, ne ridicarăm în picioare, după cum cereau regulile, dar văzînd că ceilalți nu făcuseră acelaşi lucru, ne aşezarăm la loc. Catîrul preotului păştea printre morminte, iar clinchetul clopoțelului atîrnat de gîtul lui nu putea înlocui dangătul clopotului care lipsea. Efrem se dovedi cu totul indiferent față de tot ce se petrecea în jur, fapt la care

nu mă aşteptasem. Mai mult decît atît. Cînd, puțin înainte de slujbă, preotul îi spuse că acest loc nu fusese ales întîmplător, fiindcă aici, pe acest mal răsăritean al Adriaticei, odinioară fusese o biserică foarte veche, una dintre cele mai vechi biserici ale creştinismului din bazinul Adriatic, în care trebuie să fi slujit chiar Sfîntul Pavel, lăcaş distrus de rătăcitori atei cu mult timp înainte, lui Efrem nu i se mişcă nici un muşchi al feței. Atunci eu am înțeles că el nu va scrie în cartea lui nimic despre istoria acelei biserici şi despre ceremonia botezului care se desfăşura aub ochii lui.

Cuvîntul de deschidere al preotului fu scurt. Parafrazînd Biblia, zise că, aşa după cum înainte de construirea bisericilor trebuiesc pregătite pietrele, tot aşa, înainte de întemeierea unei societăți trebuiesc oameni, de aceea se simțea mîndru că va boteza aceşti copii. Ei, mai zise el, sunt pietrele bisericii celei mari, unde Domnul Dumnezeu îşi are casa lui veşnică. Deci, în numele Domnului, al Fiului şi al Sfîntului Duh, eu vă botez pe voi. Între timp copiii continuau să se joace cu cîinele de pripas.

- Vorbeşte bine, îi murmurai lui Efrem, cu gîndul de a-i trezi interesul pentru ritualul botezului.

El îşi clătină din nou capul în mod nelămurit. Cînd l-am atras aici, pe malul mării, am crezut că tot ce va vedea îl va emoționa. Am crezut că nu va rămîne indiferent în fața renaşterii generale a unui popor. Dar cine ştie ? Poate că în sinea lui era emoționat şi bănuielile mele erau neîntemeiate.

La un moment dat, îşi deschise traista, scoase din ea hărțile pe care le terminase noaptea trecută şi mi le întinse.

- Numai un lucru te rog. Nu vreau să faci nici un comentariu - îmi zise el cu glas aspru.

Cu mîna tremurîndă luai hărțile, în timp ce el privea oamenii care se depărtau discutînd între ei. Nouă nu ne vorbi nimeni, ca şi cum am fi fost nevăzuți. Preotul căzu de două ori

mai înainte de a reuşi să încalece pe mîrțoagă. N-aş fi crezut că gloaba aceea putea fi atît de năzăvaşă.

Adăugire la cartea a şasea

Recitesc acum pentru a doua oară paginile cu toate cele întîmplate mie cît timp l-am însoțit pe Efrem. Trebuie să recunosc că geograful era cu adevarat un om umblat şi erudit, dar aceste calități nu exclud posibilitatea ca el să fi fost în slujba străinilor, deci împotriva noastră. Mai tîrziu, serviciile secrete ale lui Erman s-au străduit să adeverească aceasta ipoteză. În ceea ce mă priveşte, pot spune că, şi atunci cînd relațiile mele cu Erman erau proaste, aşteptam să sufăr fără să ştiu de ce. Eram fermecat de ideea supremă a noului stat pe care-l întemeiasem. Despotul îmi dăduse cele mai umile si mai ridicole ranguri din ierarhia lui, mă subapreciase şi-şi bătuse joc de mine dar şi aşa, disprețuit, căutam să-mi aduc contribuția la realizarea acelei idei. Consideram că era de datoria mea să trec peste toate adversitățile dureroase, peste toate privațiunile şi înjosirile de care aveam parte. Încercam să uit viciile oamenilor şi mă prefăceam că sunt mîndru. Dar ce spun eu ? Nu mă prefăceam. Eram într-adevăr mîndru. Un mecanism invizibil, creat în mod misterios, în împrejurări iraționale, mă antrena, mă făcea să apăr cu toate puterile mele această țară care acum, o, Doamne a degenerat. Numai prin acest autentic sentiment de mîndrie pot să explic şi să justific faptul ca am ascuns pînă acum o discuție foarte încordată pe care am avut-o cu Efrem cînd ne întorceam de la Cotrona. Discuția fusese deosebit de vie şi de arzătoare, de aceea, din fericire, mi-o amintesc în toate amănuntele ei, dezbrăcată acum de acel simțămînt de mîndrie vană. Simt că este de datoria mea în fața lui Dumnezeu şi a Judecății de Apoi să reproduc dialogul aşa cum s-a desfăşurat.

La Cotrona şezusem fix o săptămînă. Orăşelul, dar şi satele din jur, era plin de oşteni cu feţele nespălate. Predomina mirosul de slănină de porc prăjită, iar cîrciumile puteau a usturoi. Scria peste tot sex. Numeroşi erau şarlatanii ambulanţi (ghicitori, iluzionişti, gerahi, călugări ai unor secte religioase inexistente, falşi traducători, îndrăgostiţi de vin, codoşi sau arlechini înfometaţi) care, după ce îşi terminau spectacolele în micile pieţe, pîndeau prin colţuri întunecate doar or putea fura ceva. Nespus de mare era numărul văduvelor care tocmai înfiinţaseră primele lor societăţi. Cu toate că societăţile aveau denumiri răsunătoare („Ajutaţi-i pe fiii voştri, pe oşteni !", ,,Ajutor pentru orfani!", „Ţara vulturilor", „Societatea văduvioarelor", „Bărbaţii noştri au murit pentru Arbaria", etc...), nu era greu să înţelegi că, în cele mai multe dintre cazuri, sub numele lor se ascundeau case de toleranţă, unde, pe un anumit preţ, puteai să faci dragoste cu cine voiai. Nici vizita pe care o făcusem la statul major al cetăţii nu a reuşit să ne înlăture mîhnirea pe care ne-o pricinuia oraşul. Preoţii bătrîni erau de asemenea întristaţi. Dezastrul se simţea chiar în şerveţelele pe care ni le puseseră înainte la prînzul abundent din cetate, singura care mai păstra încă vechea etichetă. Comandantul cetăţii, care era în acelaşi timp şi comandant al întregii regiuni de frontieră, un bărbat între două vîrste, plin la corp şi impulsiv, obişnuit cu mesele îmbelşugate şi cu chefurile, ne-a primit aşa cum îi porunciseră de la centru: zîmbitor şi cu mese îmbelşugate, dar, cu toate astea, se simţea în toată fiinţa lui un fel de nerăbdare. Poate de abia aştepta să plecăm, ca el să se reîntoarcă la viaţa lui obişnuită, adică la petreceri şi orgii, poate şi la furtunile atat de mult comentate chiar şi dincolo de graniţe. Nerăbdarea lui putea proveni şi din neputinţa sa de a face faţă discuţiilor noastre savante.

În general, în timpul şederii la Cotrona, am discutat puţin, cu Efrem. El lucrase la schiţele pentru Cronografie, şezuse

îndelung la taifas cu episcopul zonei şi se întîlnise cu oameni din diverse straturi ale societăţii. Cum am pomenit mai sus, după o săptămînă, călare pe caii noştri odihniţi şi bine hrăniţi în grajdurile cetăţii, am pornit iar la drum.

Ne opriserăm la un han care mi se pare că se numea „Apa Rece", ca multe alte hanuri din despotatul nostru. Ne odihneam în curte sub o pergolă cu cîte o bărdacă de vin înainte. Tăceam amîndoi.

- Acum va începe prăbuşirea - rupse brusc tăcerea Efrem, uitîndu-se nu la mine, ci la nişte găini golaşe care ciuguleau pietricele.

Mă luase prin surprindere şi nu eram pregătit să-i răspund.

- Cum ? - făcui eu. Cred că în acel moment i-am părut nătîng.

- Se simte pretutindeni că hambarele entuziasmului s-au golit - zise gînditor Efrem -, poporul a obosit...

- Lucrurile nu pot fi privite aşa - m-am împotrivit eu energic -, nici gînd de aşa ceva ! Atîta timp cît oamenii aleargă încă să se înroleze în oaste ca să-l servească pe Erman, atîta timp cît ei îşi dau viaţa pentru această ţară numită Albania, atîta timp cît avem şi aliaţi care s-au dat de partea noastră în mod hotărît, cred că dumneata te pripeşti în aprecieri. Fără îndoială că, deocamdată, noi trecem printr-o perioadă grea. Este explicabil. Asta vine de la încercuirea prea îndelungată a împăratului Teodor. Comerţul s-a întrerupt. Sărăcia e mare, şi oamenii, mai ales cei din zona de graniţă unde se poate vedea şi deosebirea dintre situaţia noastră şi cea a vecinilor, precum la Cotrona, nu prea mai au răbdare, dar nu uită că oastea şi amicii lui Erman se află pretutindeni şi controlează ţara cu pricepere. Specialiştii străini, cei care pun pe picioare oastea şi statul, maeştrii aleşi chiar de Erman, nu par răi. Şi încă ceva: nu uita că, atîta timp cît însuşi Teodor nu mai îndrăzneşte să întreprindă atacuri împotriva noastră, avem o

probă incontestabilă că şi el este informat de forța acestui nou stat. Şi, ascultă bine !, forța acestui stat nu constă în numărul oştenilor şi nici în cantitatea de arme, ci în motivarea luptei lor, în țelul oamenilor. Ei luptă pentru pămîntul lor moştenit din străbuni. Ei fac istoria.

Țin minte că am vorbit mult în acest fel, iar acum, cînd îl reproduc, să fiu sincer, mi-e ruşine. Efrem m-a lăsat să-mi termin discursul, mirat şi el de patosul cu care peroram, după aceea, ca să nu mă rănească, cu un ton de ai fi spus că nici nu a fost acolo pînă în acea clipă, fără să-şi dezlipească privirile de la găinile golaşe, zise:

- Oamenii în general sunt ilogici. Îl privii întrebător.

- Vorbesc în general - zise, dar de fapt nu vorbea în general, şi asta am înțeles-o ceva mai tîrziu. Se referea la noi. Cînd statele sunt în faza de plămădire, iar aceste state, indiferent de nume, sunt dictaturi, ei (oamenii) nu-şi dau seama că o dictatură este ceva de groază, ceva care cuprinde şi distruge tot ce-i iese în cale. Nu-şi dau seama, pentru că ea este motivată după cum ai spus şi tu. Chiar în acel timp oamenii strîmbă din nas, dar nu-şi dau seama că dictatura deja s-a instalat. Se opun cum pot, se exprimă împotriva ei, devin opozanți şi vor s-o corecteze; cu alte cuvinte, fac tocmai ce nu ar trebui să facă. Mai tîrziu, cînd dictatura, după ce s-a hrănit bine cu carnea şi viața lor, după ce i-a umilit şi i-a supus, taman atunci, deci, cînd dictatura a decăzut şi nu e nevoie decît de un brînci ca s-o dobori la pămînt şi s-o faci praf şi scrum, s-o nimiceşti, taman atunci oamenii se străduiesc să se convingă că dictatura trebuie ajutată. Mai mult decît atît: deseori, fără să fie nevoie, se identifică cu ea. Acum te-ai lămurit că oamenii, în orice timp, fac tocmai ce nu trebuie să facă ? Acum vreo douăzeci şi cinci de ani, în timpul unei călătorii la Samarkand, am întîlnit un bătrîn pe care tot oraşul

îl lua drept nebun. Fără să mă sinchisesc de zeflemelele lumii, m-am dus la el. Am stat două zile si două nopți cu el...

Astfel, îmi povesti o istorie pe care o uitai chiar atunci. Cu acest scop mi-o spusese, ca s-o uit imediat. Efrem născocise întîmplarea numai ca să-mi dea prilejul să-i spun că raționamentul lui de pînă atunci mi se adresase mie. Şi într-adevăr, pentru mine fusese.

Acum, cînd scriu această completare, îmi vine în minte şi partea a doua a raționamentului lui, pe care o voi expune pe scurt, ca să nu-i răpesc prea mult timp cititorului.

După ce luasem masa tot la hanul „Apa Rece", în timp ce aşteptam ca băiatul însărcinat cu îngrijirea cailor noştri să-şi facă treaba, eu, puțin amețit de băutură, îmi deschisei inima față de Efrem. Îi destăinuii legăturile mele cu Iolantia; cum m-am depărtat de ea, cum am petrecut o noapte cu ea în şură; i-am mărturisit că nu am relații trupeşti cu nimeni; i-am vorbit despre dorința mea timpurie de a scrie cărți şi de a mă îmbogăți; despre serviciul meu la Constantinopol; am ajuns pînă acolo încît să-i dezvălui taina papirusurilor prețioase pe care le folosisem ca să-l ațîț pe Erman şi care papirusuri şedeau la temelia statului nostru arbar; am continuat cu numele despotatului pe care eu îl găsisem în cărțile vechi unde noi şi ținuturile noastre eram numiți Albanoni, Albanum, Arbarum, Arbena, iar înțelesul acestor nume era: om care lucrează pămîntul. Pe scurt: după-amiaza aceea a fost o după-amiază intimă, liniştită, în umbra pergolei.

Din tot amalgamul de confidențe, Efrem se legă numai de un fir; de raportul dintre viața personală şi viața publică sau a statului. Discuția canalizată în această direcție a durat mult, adică a continuat şi pe drum. Argumentele şi contraargumentele erau uşoare, vaporoase, deşi pretindeau a fi filozofice. Au abundat citatele. Amîndoi aveam grijă să nu ne ofen-

săm unul pe altul, eu în sentimentul lui de cosmopolit şi el în sentimentul meu înflăcărat de patriot.

Trecuseră cam vreo două ore de cînd călătoream, cînd, pe fondul unei coaste de deal mîngîiate de soarele apusului, se ivi cetatea Malplac. După o scurtă tăcere Efrem spuse :

- Independența țărilor sau ceea ce numim noi cu acest cuvînt se plăteşte scump. Adesea o dată cu pierderea independenței se pierde şi independența oamenilor. După cum se pare, nu merg împreună noțiunile de stat independent şi persoană independentă.

Atunci nu eram predispus să meditez asupra spuselor lui, cu atît mai mult cu cît în fața noastră se contura silueta castelului ce parcă ne chema spre petreceri în parohia Sfîntului Ştefan. Dar acum nu pot să mă rețin şi simt că e de datoria mea să scriu aici, cu toată durerea ascuțită din lobii urechilor, durere neperceptibilă de către străini.

Cartea a şaptea

Lămurire asupra cărții a şaptea

I

După plecarea lui Efrem, viața mea apucă iarăşi pe un drum neprevăzut, din motive de asemenea neprevăzute. Ca să fiu sincer pînă la sfîrşit, trebuie să spun că vizita mea la Erman am dorit s-o exploatez pentru a-mi consolida cît mai mult poziția în societate, neclară pînă acum. De asemenea, doream să recîştig încrederea pierdută a lui Erman şi a Mariusei. Mînat de aceste țeluri, la numai trei zile după plecarea lui Efrem care fusese condus cu ceremonie zgomotoasă şi primise un rang special pregătit pentru el, îi prezentai lui Erman în scris un raport amănunțit asupra vizitei geografului. La sfîrşitul raportului, aşa după cum ştiam că se procedează, am tre-

cut şi considerațiile mele despre această călătorie, despre oamenii pe care-i întîlniserăm şi mai ales despre Efrem, considerații care, cum aveam să constat mai tîrziu, aveau să se întoarcă împotriva mea.

Imediat ce am terminat de scris raportul, prin intermediul noului şef al cancelariei, am cerut o întrevedere cu Erman. El m-a primit imediat. Şedea la capătul sălii celei mari de primire, ținînd-o de braț pe frumoasa Mariusa, acum puțin îmbătrînită, dar tot atît de ispititoare ca înainte. De departe se vedea că de fapt legăturile lor erau moarte. În timp ce vorbeam, aveam impresia că nu mă aflam în fața unei perechi de căsătoriți, ci a doi spectatori care se nimeriseră să stea unul lîngă altul. Le-am descris în cuvinte alese importanța vizitei lui Efrem şi mai ales importanța pe care o va avea pentru viitorul despotatului nostru (am avut grijă să spun: Despotatul Vostru Luminat şi Glorios !) publicarea cărții lui numite Cronografia. Am explicat că şi în raportul meu, pe lîngă aprecierile mele despre această carte care avea să introducă definitiv în istoria mondială nobila lor operă, dorind să-mi exprim considerația pe care o aveam pentru ei, adică pentru Excelențele lor prea Luminate, ca şi fidelitatea mea, îndrăznisem să-mi dau cu părerea şi în legătură cu bunul mers al treburilor prin acele locuri ale despotatului pe care am avut ocazia să le vizitez. Ei îmi mulțumiră. Ca să nu vă mint, Mariusa fu cea care îmi mulțumi. Cu ochii galeşi ațintiți asupra mea mai spuse că nu înțelegea de ce nu ne mai întîlniserăm de atîta timp. Indiferent de rangurile din noua administrație a despotatului, adăugă ea, eu rămîneam omul lor cel mai apropiat, căci eram ruda lor. Se ştie: sîngele apă nu se face. Erman parcă ar fi aşteptat acel semnal. Cu un fel de gelozie, dar şi eliberat de o obligație, se ridică din scaunul lui sculptat, se apropie de mine şi îmi strînse mîinile. De aici încolo, îmi zise el, privindu-mă adînc în ochi cu o naivitate pe care

i-o cunoşteam prea bine, vei ocupa din nou odaia pe care ai avut-o aici în castelul Giugei, vei fi omul nostru la bine şi la rău.

M-am bucurat ca un copil. Cuvîntarea mea şi schimbarea tonului funcționaseră ? Se pare că tot ce se întîmplase între noi ani şi ani de-a rîndul s-a şters ca sub mişcarea unei baghete magice. Bazîndu-se pe datele din raportul meu, fără nici o altă verificare, de altfel necesară, Erman dădu ordin să fie duşi la spînzurătoare doi responsabili ai gărzii de frontieră. Vreo şapte sau opt persoane fură întemnițate şi zeci de oameni fură degradați. Proba credinței mele fusese făcută şi primită. Mă reîntorsei în cetate. Îmi aduseră sumedenie de cărți de la biblioteca mult îmbogățită a capelei. Am început să tratez totul cu uşurință. Nu lipseam de la mesele copioase cu băuturi alese pe care Erman le dădea în fiecare noapte. Nu era greu să-ți dai seama că multe lucruri despre care se vorbea în afara castelului erau adevărate. Era adevărat că legăturile conjugale ale lui Erman cu Mariusa erau de ochii lumii. Dormeau în paturi separate şi preocupările lor erau diferite. După cum se auzea, şi proprietățile lor erau despărțite. Despoteasa avea cercul ei de adoratori, dar primul favorit fusese Pierre Sans Nom. În fiecare noapte la acel castel aveau loc petreceri desfrînate cu femei aduse nu se ştie de unde. Erman devenise un beţivan ordinar şi nu ar fi fost de mirare să fie şi homosexual. Deosebit de dubioasă mi s-a părut legătura cu Martin Spata, bărbat tot atît de frumos ca şi fratele său Mur Spata, cel înjunghiat. Spun asta pentru că, nu o singură dată, după beții sau în toiul chefurilor, i-am văzut furişîndu-se împreună prin coridoarele adînci şi întunecate, aproape îmbrățişați. Desigur, de urmărit nu i-am urmărit.

Aşa cum iarba se regenerează după primul cosit, tot aşa şi prietenia noastră intra într-o nouă fază de împrospătare şi înflorire. Erman mă ținea pe lîngă el, mă lua cu el la toate in-

specțiile, nu lipseam de la întîlnirile cu ambasadori şi cu trimişi speciali străini. Mergeam cu el la vînătoare. Pentru nimeni nu mai eram Hila cel care şi-a pierdut numele, oropsitul de acum cîțiva ani, ci eram Măhil, vărul primar şi mîna dreaptă a lui Erman, omul care, prin scrierile sale, trimisese oameni la spînzurătoare şi la închisoare. În această perioadă am ajuns eu la concluzia că, în acest soi de viață, poți cîştiga puterea rîvnită numai dacă faci rău altora. Nici prieteniile, nici munca cinstită, nici devotamentul nu pot realiza ceea ce poate realiza ticăloşia. Eu cred că această apropiere, în afară de motivele sus amintite, mai avea un motiv, dar acesta era secret: niciodată nu-i pomenisem lui Erman de papirusurile care-l făcuseră despot, de proprietățile, moştenirea sau raporturile lui cu Mariusa şi cu Martin Spata.

Din această perioadă de prietenie încă păstrez proaspătă amintirea unei vizite la cetatea de graniță, Zahlumi. Această vizită nu era altceva decît o orgie ambulantă pe care Erman şi Statul lui Major, îmbătați de atîta putere, o numeau fără ruşine inspecție. În afară de suita despotului, luaseră cu ei bucătari, slujitori şi femei. Se aprovizionaseră cu tot felul de merinde şi băuturi. După ce băuseră toată noaptea la castelul Zahlumi, a doua zi de dimineață pe la ora zece începuserăm inspecția pe un povîrniş care ne despărțea de tabăra duşmană. Trecuseră mulți ani de cînd nu mai fusesem pe acolo, mai precis din noaptea în care Prec, fratele Ghielinei voise să mă omoare. Locurile se schimbaseră. Corturile oştirii imperiale erau tot acelea din anii trecuți, numai că pînza lor era complet decolorată de soare şi de ploi; pe cărări nu mai creştea iarba, iar mişcările oamenilor şi ale animalelor, ca şi cea a prafului, erau încetinite. Pe drum îmi povestiseră că de trei ori pe săptămînă, la ora două, înconjurat de gardă, împăratul Teodor ieşea la plimbare. Plimbarea aceasta era un fel de inspecție, însă fără un motiv precis, pentru că atacurile nu nu-

mai că se răriseră mult, dar erau si ineficace. Ba chiar de cîteva luni, mai precis de la ultima ploaie de primăvară, n-au mai întreprins nici o acțiune ofensivă.

Gărzile noastre, ca şi în celelalte puncte, le găsirăm tolănite printre tufişuri. Se ridicară în grabă, vădit stingherite de apropierea noastră. În jurul orei două, de la cortul cu pînza spălăcită al împăratului, porni întîi suita. Nici aceasta nu mai era cea pe care o cunoscusem în anii trecuți, căci era rărită, fără strălucire, fără ritm. Între două rînduri de demnitari şi militari care se mişcau greoi, mergea împăratul. Numai el nu se schimbase. Cei prezenți în jurul lui cădeau în genunchi, se tîrau cu adîncă venerație, dar tot lenevoşi. Bondocul Teodor şedea nemişcat şi nu catadicsea să-şi întoarcă privirea nici la dreapta, nici la stînga. Cîțiva soldați aşezați pe iarbă şi care în acel moment jucau un joc cu pietre, plictisiți de monotonia ceremoniei, întrerupseră jocul cu neplăcere, se ridicară, intrară în rînd aranjîndu-şi uniformele de mîntuială şi, după ce alaiul trecu, îşi reluară jocul întrerupt.

- Să plecăm - îmi zise Erman. - Atîta a fost. S-a terminat!

Eu eram cu mintea în altă parte. Privirea mi se pierduse în reflexele orbitoare ale sceptrului pe care eu l-am numit totdeauna bîtă.

Împăratul, aproape lipit de cei pe care îi avea în jur, reintră în cortul lui enorm. Nu scosese nici un cuvînt, nu făcuse nici un gest, fie şi pentru a ne blestema, cum făcea înainte. Spectacolul se terminase. Nu se apropiaseră de versantul nostru mai mult ca în celelalte dăți. Nu erau semne că vor ataca, şi noi ne-am întors la chefurile noastre. Cu siguranță că grănicerii se reîntorseseră şi ei la chefurile cu care erau obişnuiți de cîțiva ani.

Prietenia noastră înflorea ca niciodată în trecut. Între timp eu reuşisem să înțeleg că în interiorul ierarhiei despotatului se creaseră două straturi de putere. Una era cea vizibilă, adi-

că ierarhia demnitarilor cu titluri pe care Erman le împărțea în cadrul unor ceremonii speciale. Aceste ranguri erau împărțite în funcție de fidelitatea şi de abnegația indivizilor, dar şi după sumele de bani pe care le vărsau la centru. Aceşti înalți funcționari veneau la Giugea numai în cazuri speciale şi cea mai mare parte a timpului şi-o petreceau prin ținuturile lor. Probabil că acolo, în afară de îndatoririle pe care pretindeau că le îndeplinesc, făceau şi fel de fel de alişverişuri, de abuzuri de putere, şi poate că fiecare crease o copie ceva mai palidă a dezmățului pe care noi, în frunte cu Erman, îl gustam la Giugea. Oricum, membrii acestei pături sociale nu erau nimic în comparație cu cei de la curte, în rîndurile cărora mă aflam şi eu. Curtenii erau înzestrați cu o putere într-adevăr reală, cu toate că nu aveau titluri şi cinuri înalte. Între aceste două puteri exista un fir nevăzut, care le lega. De fapt, între ele exista o plasă nesfîrşită de spioni despre care eu, ca un prost, am crezut că nu aveau dreptul să penetreze în primul cerc al puterii pentru a-i spiona pe demnitarii legali.

Nu trecuseră nici doi ani de la această perioadă de miere cînd, într-una din zile, mă cheamă la el tînărul şef al cancelariei. Acesta nu avea mai mult de patru ani de cînd era în serviciul lui Erman, dar, după toate aparențele, în biroul lui se încrucişau toate firele văzute şi nevăzute ale puterilor de asemenea văzute şi nevăzute. El organizase şi prima mea întîlnire cu Erman după atîta vreme. Din momentul anunțului, am avut presimțirea că s-a întîmplat cea grav. Asta se văzu şi din puterea tînărului care veni să mă cheme, un funcționar de serviciu. El intră în odaia mea fără să ciocănească la uşă, aproape brutal, în timp ce eu încă dormeam şi capul îmi era amorțit de la băuta din noaptea trecută. Îmi puse mîna pe umăr şi-mi spuse că şeful cancelariei mă aşteaptă pentru o chestiune urgentă. Eu i-am răspuns că vreau să dorm şi să mă lase în pace; l-am şi mustrat cît am putut, dar tînărul rămase

neclintit la căpătîiul patului meu, neluînd în seamă amenințările mele. El te aşteaptă, îmi zise scurt şi se vedea că primise poruncă să fie categoric cu mine.

Primul secretar al cancelariei era un tînăr de vreo treizeci de ani, subțirel şi cu privirea ageră. Se întîmplase să ne întîlnim pe coridoare, dar nu-i dădusem importanță. Unii mă informaseră că studiase la Veneția prin şcoli înalte şi venise să lucreze pentru Erman, nu pentru salariu, ci pentru că aparținea unui grup de conjurați recent înființat, foarte răspîndit în Occident şi care avea o misiune specială: stabilirea regulilor occidentale în această parte a lumii. Era foarte devotat misiunii sale, îmi spuseseră, şi nimeni nu putea spune nimic rău despre el. Toată ziua şedea cu nasul în cărți, în dosare, studia rapoarte... Nu lua parte la agapele noastre şi ale despotului, nu se preocupa de familia lui, ba chiar circula zvonul că s-ar fi autocastrat, ca toți ceilalți conjurați ai cercului său, numai pentru a demonstra dedicarea lui totală cauzei.

Cînd şi-a ridicat capul, nu i-a trebuit nici un minut ca să se desprindă de activitatea anterioară şi să treacă la problema mea. Cu un ton uscat, de parcă am fi conversat de cîteva ore, îmi spuse:

- Domnule Măhil, în numele despotului, stăpînul meu şi al vieții arbarilor, în numele prosperității acestui despotat şi al intereselor lui eterne, declar că: de azi încolo, pentru totdeauna, sunteți declarat persoană nedorită în această cetate şi în acest mediu în care ați penetrat prin şmecherii şi trucuri bizantine.

- Ce spui mă, tafandache ?! - mă răstii eu la el, cu brutalitatea deprinsă în ultimii doi ani, nepricepînd încă seriozitatea momentului.

- Spun ceea ce trebuie să spun - răspunse el, fără să-i tremure glasul. Iar eu observam, printre perii rari din barba de care nu se îngrijea deloc, ce piele fină avea. Palidă şi subțire. -

Judecînd acțiunile voastre în contradicție deplină cu interesele acestui despotat, sunt autorizat de stăpînul meu şi de Dumnezeul tuturor sufletelor din despotat să vă declar persona non grata, să vă calific drept colaborator al întunericului şi necredinței, bastard al cine ştie căror coapse murdare şi îmbălate de Satana însuşi.

- Mă, dar tu... - nu reuşeam să-mi vin în fire. Ce înseamnă toate aceste glume ?! Cui îi spui tu astea ?!

- Aici nu este loc de glume, eu vă lămuresc, şi asta înseamnă că de azi încolo nu mai aveți dreptul să călcați în nici una din proprietățile Seniorului meu ; vi se neagă orice legătură de sînge pe care ați avut-o cu el, vi se neagă şi dreptul de a pronunța Numele Lui cu gura voastră murdară. Pentru totdeauna ! În acelaşi timp vă anunț că trebuie să fiți recunoscător bunătății lui binecunoscute că nu vă spînzurăm în mijlocul curții, că nu vă tragem în țeapă şi nu vă punem în fiare, după cum meritați pentru tot ce ați făcut. Totodată sunt însărcinat să vă pun la curent şi cu faptul că biserica a primit cererea corespunzătoare pentru a vă anatemiza şi pentru a vă retrage dreptul de înmormîntare în pămînturile sale şi, după toate probabilitățile, va respecta această cerere mai mult decît logică a Seniorului meu.

Mă trezisem de-a binelea şi aveam impresia, nu greşită, că mă deşteptam după un somn greu de doi ani. Şeful cancelariei îmi mai aminti că pînă atunci avusesem un cin fix ierarhic şi o muncă legată de el. Avusesem rangul al treisprezecelea la curtea despotului şi fusesem numit ghid al străinilor cu importanță secundară (un titlu care părea creat special pentru mine şi pe care, desigur, îl uitasem). Din acel moment le pierdusem pe toate.

După cîteva minute, mă aflam dincolo de zidurile cetății Giugei. Cineva avu grijă să arunce după mine acele puține veşminte care-mi aparțineau. Întrebării mele „Dar cărțile ?"

nu-i răspunse nimeni. Uşa masivă de lemn se închise greoi în spatele meu şi tăcu.

Mai tîrziu, descifrînd treptat bîrfele care circulau, aveam să aflu că motivul a tot ce mi s-a întîmplat a fost publicarea cărții lui Efrem şi comentariul tînărului castrat într-o comisie specială, făcut cu pasiunea şi devotamentul lui caracteristice. Se ajunsese la concluzia că: în acea carte nu ieşea suficient în evidență figura despotului Herman Bue Gropa, că nu se scrisese destul despre spiritul de sacrificiu al vitejilor arbari, că deseori lucrurile erau prezentate răuvoitor, în negru, şi că în centrul tuturor acestor rele era nici mai mult nici mai puțin decît răutatea mea, poate chiar şi intrarea mea în slujba demnitarilor Arbariei; dar, mai presus de toate, era cunoscuta mea gelozie față de succesele gloriosului meu văr. Nu există ceva mai grav decît gelozia în familie, murmurau oamenii. Erman luase de bune toate acestea şi poruncise, după propunerile care i se făcuseră, să mi se comunice punct cu punct toate cele de mai sus, iar preasupusul, instruitul autocastrat îndeplinise porunca.

Astfel începu pentru mine o nouă perioadă de rătăciri şi nebunii din cele mai felurite, după cum veți vedea în cele ce urmează.

În comparație cu prima perioadă a izolării mele, cînd am fost obligat să iau numele sărmanului Uan şi să îmbrac rasa lui, această perioadă era mai uşoară, şi asta din cîteva motive. În primul rînd pentru că de acuma mă obişnuisem cu acest joc orb al soartei şi eram convins deja pentru totdeauna că omul nu este mai mult decît o bobiță în mîna ei. În al doilea rînd, fiindcă acum ura oamenilor față de mine nu mai era atît de acerbă ca în anii trecuți, fapt care dovedea că nici încrederea lor în Erman nu mai era cea dinainte. În al treilea rînd, fiindcă acum eram înaintat în vîrstă, trecusem prin atîtea furtuni, pielea mi se argăsise şi deziluziile nu mai aveau greuta-

tea şi dramatismul anilor tinereții. Dar să ne aruncăm puțin ochii pe însemnările mele din perioada aceea.

Fumul hanului ne înfăşura ca într-o manta unsuroasă şi mirosea a carne de porc friptă şi a untură rîncedă; duhnea a urină de cal şi a vărsăturile acrite ale beţivilor. Aveam ameţeli şi mi se părea că tot ce vedeam înaintea ochilor se dezvolta în interiorul craniului meu. Cu toate acestea, aşa aiurea, nu pentru că îmi plăcea, ci mai mult din obişnuință, dădeam pe gît bărdacele cu vin una după alta şi totdeauna le aveam umplute ochi înainte. Cavalerul necunoscut, fără un ochi, care şedea în fața mea, începuse să cînte un cîntec ale cărui cuvinte, oricît mă străduiam să le înțeleg, nu reuşeam.

- Ce cîntec e ăsta ? - îl întrebai, gîndind că pricina neînțelegerii textului era beția lui, nu a mea.

- Nu te priveşte pe tine ! - îmi răspunse el aspru, ca şi cum i-ar fi vorbit unui necunoscut, nu mie pe care mă cunoştea de trei zile, timp în care băuserăm şi ne plimbaserăm împreună. Nu trecură nici două minute şi îşi schimbă cu totul purtarea. Subit, parcă se transformase în alt om şi, cu o voce de asemenea schimbată, îmi explică ce cîntec era acela. Era un cîntec vechi de pe meleagurile lui, textul era în dialect, iar el îl ştia din copilărie. Nici el nu ştia ce înseamnă cuvintele (cu cîteva excepții), dar îşi făcuse obiceiul să-l cînte de cîte ori bea.

- Cînd beau şi cînd fac dragoste în pat - adăugă el şi rîse, descoperindu-şi dinții înnegriți şi sparți. Gura îi duhnea, dar duhoarea răspîndită era acceptabilă, fiindcă deschizînd gura şi rîzînd găvanul murdar al ochiului se acoperea cu sprînceana-i groasă care cobora pînă la pometii obrajilor.

Într-o zi l-am sfătuit să-şi acopere orbita goală cu o bucată de pînză sau de piele, cum făceau toți care pățiseră această nenorocire, dar el îmi spuse că vrea s-o țină aşa, descoperită, numai şi numai ca să tortureze lumea. Lumea mi-a făcut

acest rău şi eu îi plătesc cu aceeaşi monedă. Lasă să se chinuie lumea! Chinuie-te şi tu, că şi tu eşti o parte din această lume murdară. În zadar te prefaci că eşti altfel, că citeşti cărți sfinte, istorie, documente şi cîte altele. Eu nu mă prefac, am ripostat eu energic, eu sunt aşa cum mă vezi. Şi să ştii că eu, Măhil Ucă Gropa, am suferit mult, foarte mult, numai ca să rămîn aşa cum sunt, adică fără să mă amestec cu murdăriile celor de la putere şi cu cele ale vieții scîrboase care ne înconjoară. Greşeşti, prietene, nimeni nu este aşa cum îl vezi, mă contrazise el spre mirarea mea, cu un ton liniştit de parcă ar fi fost alt om. Toți suntem în acelaşi timp mai mulți oameni. Se spune că atunci cînd moare un om sufletul său împreună cu viciile şi virtuțile zboară ca o umbră şi intră pe furiş în alte suflete. Unuia îi lasă un viciu, altuia o virtute. Cine ştie ce suflete trăiesc acum în sufletul nostru! Cine ştie ce hoți ne controlează pe dinăuntru ! Cine ştie ce avari ne duc de nas, cine ştie ce curve se desfată destrăbălîndu-se în carnea noastră ! Cine ştie ce oameni avem înăuntrul nostru, care nu fac altceva decît să-şi bată joc de noi, făcîndu-ne să credem că suntem noi înşine ! În timp ce eu aşteptam să-şi ducă mai departe raționamentul lui cu totul surprinzător pentru mine, fiindcă era adînc şi de o altă natură decît cea pe care mi-o imaginasem, el dădu pe gît ulcica de vin, îşi şterse cu dosul palmei găvanul ud al ochiului şi repetă de astă dată în mod rezumativ: Nimeni nu este un singur om. Fiecare dintre noi este un amestec încurcat de sperme.

Nici nu ştiam cum să-mi explic de ce, după ce ascultasem părerile chiorului care la început mi se păruseră naive, îmi plăcea din ce în ce mai mult să mă însoțesc cu fel de fel de trecători, în cea mai mare parte hoți ambulanți, traficanți de orice, escroci profesionişti şi asasini cu plată, după cum părea şi omul despre care v-am vorbit. Începusem să cred că în ființa mea se plămădise acum un alt om şi fusese chiar el

(chiorul) cel care pusese definitiv stăpînire pe mine, iar eu mă dăruisem lui cu toată plăcerea. Femeile nu le puteam suferi, nu le puteam vedea în ochi. Beam oriunde puteam şi cu cine puteam. La fiecare întîlnire mă prezentam cu alt nume şi născoceam noi istorii despre viața mea de pînă atunci. Acceptam să iau parte la furturi, răpiri şi omoruri. Țin minte că, într-o noapte, împreună cu alți patru bețivi de care mă lega bărdaca de vin, furarăm cufărul unui scamator ambulant, iar pe el îl aruncarăm în pîrîu, gol, cum îl făcuse maică-sa. După această ispravă merserăm la un alt han, sparserăm balamalele cufărului şi amestecarăm băuturile clienților cu fel de fel de lichide şi prafuri pe care le găsiserăm în acel sunduc. Ceea ce se întîmplă mai tîrziu fu o porcărie nemaipomenită. După primele înghițituri, toți începură să vomite, iar a doua zi aflarăm că şapte sau opt dintre ei muriseră intoxicați cu otrăvurile pe care noi le puseserăm în căni. Cu toate acestea, nu am fost foarte încîntați cînd luarăm şi împărțirăm între noi, în pădurea din apropierea hanului, tot ce găsiserăm prin traistele şi buzunarele celor otrăviți, acum țepeni.

Pozne precum cea descrisă mai sus făceam la fiecare trei-patru zile, ori de cîte ori pe drum întîlneam diferite bande.

Atît de mare fusese influența raționamentului acelui chior asupra mea, încît eram convins că aşa cum mințeam eu vorbind despre viața mea, aşa mă mințeau şi alții pe mine cînd vorbeau despre viața lor. Nu credeam pe nimeni. Nu fiindcă devenisem neîncrezător, ci pentru că aveam convingerea migrării sufletelor şi caracterelor în alte trupuri. De aceea numi băteam capul cu problema dacă interlocutorii mei trebuie crezuți sau nu. Cînd discuțiile mă oboseau, încălecam pe cal şi colindam aiurea unde mă ducea drumul, pentru a întîlni alte suflete necunoscute prin teritoriul îngust şi muntos al acelei țări care se numea, după propria mea propunere, Arbaria.

Cam astfel gîndeam, cînd chiorul mă întrebă cu glas tărăgănat:

- Ai tu în căpățâna aia cu părul rărit vreun plan pentru astă seară ? - eu ştiam că de fapt întrebarea era formală şi că el însuşi făcuse planul.

Îl privii cu mirare şi ridicai din umeri în semn că nu-mi făcusem nici un plan şi că eram gata pentru orice. Şi gestul meu era inutil, pentru că chiorul îl prevăzuse.

- Eu propun să atacăm cetatea Giugei - şi, mişcîndu-şi şezutul gros pe scaun, se apropie mai mult de mine. Bărdaca se mişcă şi ea împreună cu trupul lui, ca şi cum un ger năprasnic i-ar fi înghețat-o în mînă, unindu-i astfel pentru totdeauna.

- Ce spui ?! Noi amîndoi ?! Eşti în fire ? - zisei eu surprins de propunerea lui.

- Una din persoanele din mine este în fire. După cum se vede, cea mai bună - zise chiorul şi rîse cu poftă. Muşcă din firul de usturoi pe care-l avea înainte, fără să întindă în urdă sau în sare, şi-mi şuieră cuvintele următoare: - Toți ştiu că Erman este foarte ocupat. Cu curvele, în fiecare noapte la castel se țin orgii. Sunt unii care spun că acum face şi în şezut - şi iarăşi rîse chiorul -, în sfîrşit, şezutul este al lui şi poate să facă ce vrea cu el. Bine, dar noi cu toții ştim că, atunci cînd începe să facă în fund, i-a sosit sfîrşitul. Nu-i aşa ? Mi-a spus că aşa s-a terminat şi cu cruciadele. După cîte ştiu eu, aşa a luat sfîrşit şi mărețul imperiu al Romei. Aşa că treaba noastră este simplă: să mergem şi să dăm ultimul brînci acelei ruine.

Eu mă uitam la el mirat, fără să pricep prea bine unde voia să ajungă. Dar o turbare arzătoare, ca un fel de gelozie, îmi străbătu pieptul. Şi nu aveam motive să fiu turbat şi gelos, gîndea ființa mea rațională, fiindcă eu nu mai aveam nici o legătură cu Erman. Trebuia să-mi fie necaz pe el după toate

cele pe care le făcuse. Atîta îmi pasă mie dacă el o face în şezut sau în altă parte, dacă pe nevastă-sa o fac hoarde întregi de ostaşi; bine, dar fiinţa cealaltă din mine, cea iraţională, o ţinea pe a ei, împungîndu-mă tot mai adînc în piept cu acea suliţă arzătoare.

- Am crezut că eşti mai deştept - continuă chiorul şi, coborînd glasul de parcă ar fi vrut să-mi spună un secret, adăugă: - Ştii tu istoria papirusurilor preţioase pe care el le păstrează sub zece lacăte ?

Eu m-am prefăcut că nu ştiu. Undeva, în străfundurile pîntecului, mi se răsuci ceva vechi despre care crezusem că a murit. Acest ceva se amesteca cu arsura de dinainte şi astfel se instală acolo.

- Cum de nu ştii ? - se miră chiorul. Atunci degeaba mai mănînci pîine ! Toată lumea vorbeşte despre ele ! Cum de nu ştii că şi Carlo d'Anjou i-a dat fata de dorul acelor documente - şi chiorul rîse din nou grosolan. Se spune că ăl care pune mîna pe acele papirusuri se îmbogăţeşte o dată pentru totdeauna şi le spune: Căraţi-vă ! sărăciei, umbletului prin noapte, hoţiilor primejdioase, omorurilor pentru o pîine şi aşa mai departe; se face stăpîn al Egiptului şi al Samarkandului, ia Iberia şi Anglia, mine de aur, de sulf şi de sare, ia corăbii pline de arme, haremuri şi Dardanelele cu apusuri de soare fermecătoare... Eu nu pot să le ţin minte pe toate, săracul de mine! Tu mi-ai spus că eşti Măhil, faimosul Hila, văr cu Erman - şi zîmbi. - Cel puţin cu acest nume ai ieşit din testiculele lui taică-tău; altceva este ce s-a întîmplat pe drum cu maică-ta. Aşa, deci, voi amîndoi aţi pus la cale şi răscoala şi aţi crescut împreună în aceeaşi casă. Nu ? - Eu aprobai cu capul fără să vorbesc. Aveam impresia că gîtul meu nu mai putea reţine focul care, împreună cu cuvintele, avea să iasă din adîncurile pîntecului. - Atunci, dacă într-adevăr tu eşti acela

care spui că eşti, trebuie să ştii în ce bortă a ascuns Erman acele acte şi trebuie să le fi văzut pe undeva.

Voiam să-i spun că văzusem actele şi le cunoşteam prea bine conținutul, dar că nimic din ce spunea el nu era adevărat sau era adevărat doar parțial. Bine, dar imediat mi-am făcut socoteala că dacă i-aş spune adevărul, chiar dacă nu m-aş pomeni cu un cuțit în spate împlîntat de vreun spion de după uşă, în cazul cel mai fericit chiorul tot avea să mă facă de două parale: fraier, tont, cîrpă sau nu m-ar fi crezut deloc.

Imediat ce căzurăm de acord ca eu să conduc acțiunea furtului prețioaselor papirusuri, chiorul băgă două degete în gură şi scoase un fluierat scurt şi strident. Într-o clipă furăm înconjurați de nişte figuri nebărbierite care mă priveau de parcă aş fi venit dintr-o altă lume. Erau în total cinci bărbați trupeşi şi ciolănoşi. Se vedea dintr-o dată că erau nişte mişei buni de dus la spînzurătoare şi că se strînseseră în banda condusă de chior. Care va să zică, mi-am spus, ei ne-au urmărit pas cu pas tot timpul ca umbrele şi, chiar din prima zi a întîlnirii noastre, chiorul se apropiase de mine cu acest țel: să mă convingă să-i îndrum spre marele furt, spre vechiul lor vis.

Îşi scoaseră bundele din lînă de capră ude de ploaie şi cerură alte ulcele de vin, multe ulcele. Să sărbătorim înțelegerea, ziseră ei. S-o sărbătorim, răspunsei eu. Noroc şi reuşită !, ziseră ciocnind bărdacele zgomotos. Să avem parte de mai bine ! Să-i spunem adio acestui căcat de viață de pînă acum ! Dumnezeu să ne ajute ! Şi dracul de asemenea, adăugă chiorul rîzînd. Sărea în ochi că el era şeful şi sufletul bandei. Toți îl priveau drept în singurul ochi pe care-l avea, de parcă n-ar fi fost ochi, ci fereastra minunilor. Culoarea feței acestor oameni era diferită, şi asta putea fi o mărturie că nu toți aveau aceeaşi obîrşie. Tot golind paharele, am aflat că ei formaseră această bandă aşa, pe neştiute, în timp ce vagabondau şi omorau. Mai înainte făcuseră parte din gărzile mai multor

nobili europeni, dar acestea fiind distruse, ei rămăseseră pe drumuri. Doi-trei dintre ei ziseră că erau normanzi, unul calaber, iar ceilalți doi nu ştiau de unde vin, pentru că fuseseră născuți şi crescuți pe drum. Tot aşa şi comandantul, chiorul. El îşi striga ortacii cu un ton mîngîietor „băieții mei, fii de curve" ! Văzuseră multe în viață şi suferiseră mult pînă să ajungă aici, în Arbaria, acum cîteva luni. La început banda era mai mare, număra cincisprezece oameni, dar treptat se micşorase: unul fusese omorît, altul plecase cu o curvă, trei formaseră altă bandă, independentă, altul, avînd mustrări de conştiință, se călugărise, şi aşa, pe rînd, pînă ce rămăseseră numai aceşti şase pe care-i aveam acum în jur.

În mijlocul gălăgiei din han ei discutau tăindu-şi vorba unul altuia şi foloseau o limbă cu o gramatică schingiuită sau din care aceasta dispăruse cu totul, dar cu toate astea se înțelegeau uşor între ei. Înainte de a-mi retrage trupul în colțul meu, trimisesem acolo sufletul, zbuciumat de întrebarea: Trebuia să-i ajut, de fapt să-i conduc, în acțiunea pe care o inițiaseră cu atîta fermitate şi prin care puteam făptui şi propriul meu vis pentru o altă Arbarie ?

II

N-am făcut-o. Nu de altceva, dar mă temeam de o nouă dezamăgire. Pentru mine n-ar fi fost greu să-i conduc. Cunoşteam căile şi marafeturile pentru a ne introduce în cetate, locul unde se păstrau papirusurile, ca şi locul unde erau atîrnate cheile grele. Aş fi putut şi eu să-mi sting necazul, dar... dacă totul s-ar fi terminat printr-o nouă decepție ?

Cînd ei fură morți de beți, m-am înfăşurat în pelerină, am intrat în grajd, mi-am luat calul şi am dispărut în noapte. Numai după ce am făcut vreo două sau trei mii de stadii, mi-am dat seama că nu am unde să mă duc. Rămăsesem fără rude şi fără prieteni; familia mea se stinsese (dacă nu-l puneam pe Erman la socoteală, desigur), un om drag nu aveam. Sin-

gurul loc unde mă puteam adăposti erau mănăstirile, care în ultimii ani se înmulțiseră peste măsură. Unele din ele se prefăcuseră în adevărate azile. Erau preoți care fuseseră prezenți la majoritatea isprăvilor mele, aveau încă încredere în mine şi puteau să-mi ofere de aşternut şi de mîncare. Un grup de clerici reconstruiseră mănăstirea de pe coaste, Malplac, de unde se vedea marea. Era aceeaşi mănăstire care acum zece ani fusese întemeiată de către calaberii pocăiți şi pe care abatele Frano Ghiobarza începuse s-o repare, dar nu reuşise din lipsă de bani. Abatele Frano murise de mult, dar ajutoarele lui, cu toții albanezi, reparaseră mănăstirea mai degrabă ca să-i împlinească porunca. Ba chiar, lipită de mănăstirea veche care era pentru bărbați, avuseseră grijă să construiască şi o mănăstire pentru călugărițe, aşa cum era noul obicei. În cea mai mare parte călugărițele erau văduve sau fete fără noroc.

Cu toate că biblioteca mănăstirii era bogată, pe mine nu mă mai atrăgea prea mult. Îmi dispăruse vechea dorință de a citi cărți, ca să nu mai vorbim că şi vederea îmi slăbise destul de mult. Doi ani de orgii la cetatea Giugei, dar şi ceilalți ani de hoinăreli pe coclauri lăsaseră urme în sufletul meu şi mi-l pustiiseră. Aşa că partea cea mai mare a timpului mi-o petreceam stînd întins, ocupîndu-mă de grădinile de flori sau, din cînd în cînd, pe timp frumos, fîcînd plimbări călare prin satele din jur. Prin aceste sate mi-am făcut mulți prieteni, care, spre osebire de prima dată cînd mă ascunsesem sub numele călugărului Uan, acum nu mai arătau nici frică, nici chiar stinghereală față de mine, deşi eu le spuneam adevărul, adică le mărturiseam că sunt vărul despotului Erman, dar că am stricat legăturile cu el pentru totdeauna.

De cîte ori îmi judecam viața, ajungeam la concluzia că m-am aflat, poate de cînd m-am născut, şi continuam să mă aflu, într-un smîrc. Acesta mă trăgea la fund şi nu mă lăsa să-mi ridic capul. Cred că asta şi este ceea ce se numeşte soartă.

Deseori mă duceam în satul numit Palabarza, întemeiat şi numit astfel de către familia Palabarzilor, singura care-l populă. Satul se afla în mijlocul munților, după primul lanț numit al Munților Bătrîni, de cealaltă parte a carierei de piatră, acum părăsită, căci nimeni nu mai construia nimic. La marginea satului curgea un rîuleț firav pe care localnicii îl botezaseră Besazi, fiindcă îşi schimba albia. Bărbații se ocupau de creşterea vitelor, iar femeile, se vedea cît de colo, erau curajoase şi le plăcea să facă dragoste, dar şi să muncească.

În timpul plimbărilor mele prin acel sat, m-am împrietenit cu fratele lui Crest Palabarzi, pe care îl strigau, nu ştiu de ce, Tami. De la el am aflat încă o dată că ei veniseră în această parte a muntelui dintr-un alt sat, care se numea tot Palabarza, din partea cealaltă a muntelui, şi asta se întîmplase nu de mult.

Din istorisirile celor doi frați reiese istoria de mai jos:

Acum cincizeci de ani s-a întîmplat ca unuia dintre veri să i se nască un copil anormal, căruia i-au pus numele de Ghin, dar fiindcă metehnele i le-au observat numai cînd băiatul s-a făcut mare, începură să-l numească între ei Keqota. Nefiind Ghin capabil nici să are pămîntul şi nici să crească vite, căci acestea trebuie duse la pas, trebuie castrate, oile trebuie tunse etc... etc..., angajă ca argați doi slavi, numiți şi rabana. Argații - Spas şi Ivan se numeau - erau cuminți şi supuşi, munceau pe o leafă mică şi dormeau cu animalele la parterul culei. Sătenii ceilalți, văzîndu-l pe Keqota slobozit de griji şi avînd timp berechet pentru jocuri şi femei, luară şi ei argați rabani, oameni săraci, fără pămînt, care colindau ținuturile în căutare de muncă şi hrană. Aşa se întîmplă, iar în Palabarza se înmulțiră jocurile şi cursele de cai, sărbătorile începură să se țină lanț, încît satului i se duse vestea în toți munții din jur. Copiii creşteau în acest duh. Zînele munților prevestiră prin naşterea a doi copii negri (după ce tot ele le băgaseră în

cap femeilor să se culce cu rabani negricioşi şi scunzi) că au apucat pe un drum greşit. Dar cînd văzură că bărbaţii, orbiţi de jocuri, nu le-au înţeles semnele, răutăcioase cum sunt ele, se retrăseseră dincolo de Pasul Soarelui, acolo unde zăpada nu se topeşte niciodată, şi-i lăsaseră pe sătenii noştri în voia soartei. An cu an, rabanii se înmulţiră şi, într-o noapte cînd, obosiţi de jocuri, de vin şi de miei fripţi în proţap, bărbaţii dormeau, de la parterul culelor, ieşiră rabanii ca nişte pigmei din împărăţia neagră a umbrelor, se suiră şi-i măcelăriră pe toţi bărbaţii. Şi era o noapte atît de neagră încît nici Domnul atotvăzător n-ar fi putut băga de seamă mişcarea neaşteptată a rabanilor. După acest măcel, femeile albe fură tratate în mod barbar de către uzurpatorii nerecunoscători şi fură vîndute în ţinuturile friguroase de la nord, o, Doamne, cum se vînd iepele fătate.

Noaptea aceea scăpară neucişi numai patru bărbaţi, care trecură muntele şi întemeiară satul Palabarza cel nou, cu speranţa că într-o zi zînele munţilor se vor îmbuna şi se vor purta blînd cu ei, ca odinioară.

Această istorie era întreaga lor viaţă din trecut. Amintirea ei explică şi marea neîncredere a tuturor în orice şi oricine. În aparenţă se purtau frumos, dar erau foarte atenţi ca niciodată să nu rămîi singur mai ales cu femeile şi cu copiii lor. Munceau mult şi se înmulţiseră. Aveau şi ceva avere. Nu fuseseră de acord să se înroleze în oastea lui Erman (cu excepţia lui Crest, se-nţelege) şi, pentru a scăpa de această obligaţie, fuseseră constrînşi să plătească sume mari de bani. Nu mai voiau să-şi părăsească avutul şi să se risipească tot ce agonisiseră. Continuau să creadă în zînele bune care vor veni să-i ocrotească.

Cele mai multe seri le-am petrecut în cula lui Tami Palabarzi. Acolo am auzit zeci şi zeci de istorii precum cea de mai sus, variante noi ale cîntecelor despre Halili şi Muisi. În

toate variantele erau prezenți rabanii şi „Besa", legămîntul solemn care trebuie respectat. Versurile cîntecelor, cu drama lor interioară, îmi intrau în suflet, poate şi pentru că se potriveau cu drama mea şi cu situația în care mă aflam. Mă trezeam uneori recitînd acele versuri cu glas tare.

Cînd mă spălam pe ochi dimineața pe veranda cu dale de piatră din fața chiliei, cînd călăream aiurea sau cînd şedeam întins pe iarbă privind cerul gol, mă trezeam recitînd cu voce tare acele versuri. Să nu ai nici un om în care să te poți încrede, să nu ai nici un prieten pe care să ți-l faci fîrtat, iar în singurătatea înnebunitoare să-i faci în necaz lumii perfide, sorbind sînge de la calul tău, făcîndu-ți-l pe el frate de cruce.

III

Încercuirea dura de douăzeci şi trei de ani, iar după ştirile care ajungeau pînă la mănăstirea singuratică şi săracă de la Malplac, împăratul Teodor nu avea de gînd să se mişte din campamentul de la Zahlumi. Încercuirea se prefăcuse într-o luptă a nervilor, atacurile fiind acum foarte rare şi întrerupte numai de cîte o ceartă între oşteni. De cîteva ori, şi mai ales în cazurile cînd în tabără bîntuia ciuma, se răspîndise vorba că Teodor murise. Nu numai o dată prin garnizoane şi chiar în cetatea Giugei se organizaseră sărbătoriri zgomotoase cu prilejul acestei morți, care ar fi însemnat o nouă viață pentru noi, fără încercuiri, cu posibilitatea schimburilor comerciale cu alte despotate, cu libertatea de a pleca în străinătate. Dar nu treceau nici două zile şi sosea vestea cea rea: Teodor, Bondocul, era încă viu şi fusese văzut făcînd obişnuita inspecție. L-a uitat moartea, murmurau oamenii dezamăgiți. S-au încurcat registrele Sfîntului Măhil, acolo, sub pămînt, şi s-a pierdut numele lui Teodor sau poate chiar a fost şters din zapis. Cîți ani o mai avea ? Optzeci şi cinci ? Nouăzeci şi doi ? Numai Dumnezeu ştie ! O, Doamne, despre ce Dumnezeu îmi vorbeşti, mă? Nu vezi că şi Dumnezeu ține cu el ? Acum

îi avem pe toți împotrivă. Nu vorbi aşa ! Dumnezeu e cu noi, cu arbarii, pentru că el ține cu dreptatea.

Viața devenea din ce în ce mai grea. Pe lîngă sărăcie se înmulțiseră şi bandele de hoți, de şarlatani şi de bandiți, şi dacă n-ar fi existat încă credința că oamenii făceau istoria, indiferent dacă sufereau în numele viitorului, cu siguranță că s-ar fi întîmplat şi alte lucruri rele.

IV

Am pornit cu noaptea în cap, cu gîndul ca zorile să ne găsească la graniță. Trei călugări înarmați şi cu mine patru. Eu singur cerusem să fac parte din grupul care pleca la Dyrrah. Un bogătaş ne lăsase o moştenire şi cu banii lui mergeam să cumpărăm hrană de la Dyrrah ca să umplem cămările şi hambarele, căci anul acela recolta fusese slabă. Nu plouase şi grîul nu se făcuse. Luaserăm cu noi şi trei catîri viguroşi pe care-i împrumutasem de la sătenii din Palabarza. Cerul era senin şi ziua avea să fie călduroasă. Tovarăşii mei de drum nu erau prea limbuți, aşa că aveam să călătorim fără să vorbim, fapt care nu-mi displăcea, ba dimpotrivă. De mult nu mai aveam chef să dialoghez.

Ca să ieşim din despotat trebuia să luăm permis de la birourile lui Erman, şi asta dura trei săptămîni. Mai mult timp a durat pînă ne-a venit şi permisul de la asediatori, adică de la oamenii lui Teodor. Bisericile căzuseră la învoială ca, pentru serviciile divine şi pentru scopurile lor înalte, să se ajute reciproc, să-şi deschidă drumul una alteia intervenind, dacă era nevoie, şi la autoritățile militare, cărora le cereau sprijinul. Această convenție fusese respectată şi în cazul nostru. La punctul de graniță, aşa cum avusesem ocazia să văd şi în anii trecuți de pe rîpa de deasupra Zahlumului, nu erau funcționari şi ostaşi nici de o parte, nici de alta. Aceştia erau obosiți şi se delăsaseră de tot. Deşi nu ne creară dificultăți, avînd noi vizele în regulă, formalitățile durară mult. De partea cealaltă

a graniței, ostaşii erau tot albanezi. Poate şi mercenari. Dar nedorind să complic lucrurile, nu i-am întrebat.

Merserăm cu paşi repezi spre apus unde trebuia să fie Dyrrahul, cam la vreo trei ore depărtare. Deşi era încă dimineața, soarele ardea, iar rasa mea neagră mă făcea să suport şi mai greu căldura.

Iată deci că după atîția ani mă aflam iar dincolo de granița pe care, la urma urmei, o pusesem chiar eu. Ca să fiu sincer, trei nopți nu dormisem tot gîndindu-mă la această călătorie, dar cînd m-am aflat dincolo de graniță n-am simțit nici o emoție. Acelaşi peisaj, aceleaşi mărăcinişuri, acelaşi praf care-ți intră în gură şi-ți scîrțîie în dinți de parcă ai mesteca sticlă. Tovarăşii mei de drum blestemau nemulțumiți la tot pasul, ca şi cum n-ar fi fost călugări, ci atei. Dar poate într-adevăr erau atei.

Cînd soarele apunea, ajunserăm la porțile oraşului Dyrrah, după ce făcuserăm un lung popas la o mănăstire foarte mare şi bogată care se numea mănăstirea Sfintei Iuna. În centrul oraşului se afla biserica şi lîngă ea mănăstirea de la care noi aveam să cumpărăm cele trebuincioase, unde aveam să mîncăm şi să dormim. Şi biserica şi mănăstirea se numeau Sfîntul Ioan Botezătorul.

Cît se înseră bine, îmi scosei straiele de călugăr şi mă îmbrăcai cu haine de orăşean, pe care le luasem cu mine la plecare. Unul dintre visurile noastre din perioada întemeierii despotatului fusese şi cucerirea oraşului Dyrrah, pe care aveam de gînd să-l proclam centru al principatului, dar fuseserăm încercuiți repede şi visul nostru se spulberase. Acum aproape că nu mai recunoşteam orasul visat. Ultima oară îl văzusem acum douăzeci şi cinci de ani, cînd mă întorceam din Italia, de la Puglia. Între timp se lărgise, iar clădirile numeroase aproape că îl sufocau. După părerea mea clădirile vechi fuseseră mai frumoase, dar o parte din ele erau acum dărîmate.

La fiecare pas era o cîrciumă. Era curat şi se menținea ordinea. Gărzile venețiene îmbrăcate ca arlechinii le puteai vedea la fiecare colț de stradă. După ce am intrat în vreo două-trei localuri şi am băut nişte băuturi necunoscute, m-am dus să văd amfiteatrul antic. La intrare am plătit doi taleri. Un grup necunoscut dădea un concert cîntînd la nişte instrumente necunoscute, care mi s-au părut cam dezacordate. Cîntau în timp ce publicul pe jumătate beat striga aiurea cît îl ținea gura. Muzicanții nu reuşeau să le trezească euforia. Între două cîntece, un măscărici pitic se străduia într-o limbă necunoscută să-i facă pe oameni să rîdă. Singurul ins care reuşea să atragă oarecum atenția spectatorilor era scamatorul. Din timp în timp unii spectatori mai aruncau cu pietricele şi cu fructe spre cîntăreți şi instrumentişti, dar aceştia nici nu se gîndeau să întrerupă concertul.

Era ceva cu totul neplăcut. Am ieşit şi mi-am continuat plimbarea.

Mîine voi pleca, mă gîndeam, mîine voi pleca şi mă voi întoarce în principatul meu. Acolo nu sunt nici concerte, nici străzi precum acestea, nici birturi curate şi nici vînzători ambulanți de cărți. Fetelor care-mi făceau cu ochiul din pragul localelor şi mă pofteau înăuntru nu le-am răspuns. Mîine voi pleca. N-am de ce să-mi pierd timpul cu nebuniile de pe aici. Mai bine să mă duc să mă culc, ca să fiu mîine odihnit pe drum. Pentru că mîine voi pleca. Mă voi întoarce înapoi. Dar nu ne-a fost scris să putem dormi cît trebuia. Cred că dormisem vreo două ore, cînd se auzi un fel de hăuială. Era un zgomot confuz care nu se înțelegea de unde vine. Era un fel de scrîşnet de dinți care ieşea din pereți, din plăcile cu care era pardosită chilia, din scîndurile raftului şi ale patului. Călugărița Irena, care dormea cu mine, se trezise şi ea.

- Ce este asta ? - întrebă ea ridicată pe jumătate şi fără să aibă grijă să-şi acopere sînii. Eu înălțai din umeri.

- Este marea - zisei după aceea.

- Nu - spuse ea -, nu poate fi marea. Marea nu face niciodată aşa. Nici cînd se vaită.

Două vase de bronz căzură de pe polița din perete şi se rostogoliră zdrîngănind. Flacăra candelei tremura de parcă o mişca o mînă nevăzută. Din celelalte chilii se auzi de asemenea zgomot. Timp de o clipă se păru că scrîşnetul de dinți al fiarei misterioase se opri.

- A încetat - am zis eu şi m-am culcat la loc. Eram obosit. Nu de la dragoste. De la drum. Hai să dormim acum !

Nu terminai bine cuvîntul, cînd se simți zguduitura a doua. Pereții se mişcară. Pe poliță nu mai rămăsese nici un vas. Am sărit în picioare, ținînd strîns în brațe hainele pe care apucasem să le iau. Irena la fel.

Cutremur !

Nu mi-am dat seama dacă pronunțasem eu acel cuvînt, Irena sau alții care se aflau deja afară şi începuseră să se agite. Alergarăm afară prin uşa care se legăna. Afară era lumină. Era o lumină nenaturală, fără izvor, rece ca lumina zăpezii.

Zguduitura care urmă fu cea mai puternică. Zidurile căzură cu un fel de huruit. Clopotul scoase un dangăt prelung şi se opri. Simții o slăbiciune şi avui senzația că mi se topeau picioarele. Pămîntul se crăpase la picioarele noastre şi Irena aluneca în hăul negru care se căscase. Pe marginea abisului rămăsese o parte din îmbrăcămintea ei albă. Aşa văzusem eu rămînînd în coarnele bivolilor turbați hainele celor spintecați. N-am avut timp nici să țip. Urletul ei egal se stinse repede. Lumina fără izvor lumina praful care umpluse tot aerul. Atunci văzui că unul din picioarele mele era înnegrit pînă la genunchi, acoperit de un noroi ciudat, singura probă care mai rămăsese pe pămînt din gura neagră care îi înghițise pe Irena şi pe ceilalți oameni care se aflau deasupra bucății de pămînt surpate. Balele bivolului negru, gîndii, şi simții mîn-

cărime la picior. Ieşii în grabă pe stradă în mijlocul derutei generale, după ce apucasem să-mi arunc pe umeri rasa neagră de călugăr. Valul nesfîrşit de oameni care alergau mă prinse la mijlocul lui şi eu mă lăsai dus de el. După vreo jumătate de oră ajunsesem în afara oraşului, sub măslini, înconjurat de fețe necunoscute care deveniseră dintr-o dată nemaivăzut de blînde şi de omenoase. Mulți dintre oameni, cu fețele albe de groază, căzură în genunchi şi, sărutîndu-mi mîinile, fără să se jeneze de cei prezenți, începură să mi se spovedească. Fără să dau vreo atenție spovedaniilor lor (care de data aceasta cred că erau foarte sincere), judecai că această fugă de-a valma fusese zadarnică, fiindcă monstrul cutremurului trebuie să se fi liniştit, acolo jos, în cutele pămîntului negru.

Cînd m-am întors în oraş (şi eu eram printre puținii oameni care se întorceau, pentru că majoritatea erau deja convinşi că acela era un oraş blestemat şi nici nu le mai trecea prin gînd să-l vadă din nou), m-am îngrozit de ceea ce-am văzut: oraşul era năruit în întregime. Străzile erau acoperite de pietrele clădirilor, iar pietrele aveau deasupra un strat de praf. Nori de pulbere pluteau în aer pînă sus, în cerul înalt şi senin. Pe alocuri se mai vedeau balele negre ale mocirlei care ieşise de sub pămînt, dar crăpături nu mai erau. De sub grămezile de pietre se auzeau gemete de oameni, miorlăituri de pisici, dar nimeni nu se oprea să-i ajute şi să-i scoată de acolo. Cîinii se învîrteau cu capul plecat adulmecînd hrana. Hoții începuseră să răscolească printre ruine, doar or găsi ceva de furat. Văzui doi-trei dintre ei urmărind un catîr. Prinseră sărmanul animal şi începură să-l încarce cu lucrurile adunate. Poate era chiar unul dintre catîrii noştri, dar nu-mi bătui capul cu asta. Cîțiva dintre rarii trecători îmi spuseră că şi o parte a malului, împreună cu schelele şi construcțiile din jur, se surpase şi se afla acum sub apă. Poate, cu ajutorul lui Dumnezeu, într-o bună zi se va ridica iarăşi deasupra.

M-am apropiat de groapa cu apă şi mi-am spălat piciorul murdărit atunci cînd țîşniseră apele subterane. Balele negre se spălară repede, de parcă n-ar fi fost niciodată.

Cu picioarele tremurînde m-am dus acolo unde bănuiam că trebuie să fi fost mănăstirea Ioan Botezătorul. Un preot slab şedea înjunghiat pe locul unde fusese altarul şi se ruga cu privirea pierdută spre cer. Fosta curte rotundă a mănăstirii era acoperită de pietre, grinzi şi alte materiale. Îmi părea rău de Irena. Ea dispăruse sub pămînt, împreună cu amintirea dragostei. Fusese o femeie bună si simțitoare. Am căzut în genunchi acolo unde era groapa care o înghițise, mi-am făcut cruce şi am plecat fără să mai întorc capul.

Pe cer apărură primii nori încărcați de ploaie. Veneau în grupuri dinspre mare.

Pulberea, îngreunată de umezeala adusă de siroco, se aşeza pe ruine. Gemetele oamenilor se stingeau.

Continuau să se audă înfiorător mieunăturile pisicilor.

Şi mă gîndeam că numai cu cîteva ore înainte aici totul fusese altfel. Fusese un oraş rîvnit.

După trei zile de călătorie istovitoare, sub o ploaie torențială, unindu-mă cînd cu un grup de oameni cînd cu altul (aceştia erau convinşi că blestemul lui Dumnezeu făcuse oraşul nelocuibil pentru totdeauna), iar de la graniță, singur-singurel, m-am întors la Malplac. Şi acolo se simțise cutremurul, dar nu fuseseră pagube. Deloc. Atît ne mai trebuia nouă oamenilor, un cutremur, auzeam spunîndu-se pe coridoare. Astfel se consolau călugării. Numai unul dintre călugării cu care pornisem se întoarse, dar pe un alt drum. Ceilalți doi sau muriseră, sau fugiseră din despotat cine ştie unde. Mai marele mănăstirii spuse că va ține slujba pentru sufletele lor.

Am intrat în bibliotecă şi am deschis cronicile oraşului Dyrrah. După ele, aceasta trebuia să fie a treia golire a oraşului în răstimpul unei decade. Prima dată populația murise de

ciumă, a doua oară fusese exterminată de invadatorii normanzi, iar acum cutremurul...

Locul oraşului este tot acolo şi alți coloni îl vor reconstrui, poate mai frumos şi mai mare ca înainte, m-am gîndit eu. Acum sîngele i se primenise şi avea să fie un alt oraş. Aşa, deşert, ca o carapace de broască țestoasă lăsată primăvara printre scaieți, avea să poarte cu sine numai numele de Dyrrah.

V

În toate mănăstirile, paralel cu scrierea slujbelor şi a cărților sfinte în limba albaneză, se răspîndise o modă nouă : toți încercau să rescrie, prelucrînd şi schimbînd după cum le trăsnea prin cap limba noastră. Această modă luase naştere în odăile pline de fum ale numeroşilor diaci şi copişti. Se făceau multe studii, bazate mai ales pe legendele şi cîntecele folclorice, despre originea curată şi autonomă a limbii albaneze care, după mintea lor sucită, ar fi o limbă cu totul deosebită de toate celelalte limbi vorbite în lumea viilor şi de cele lăsate de către morți. Se scria despre vechimea şi gloria acestei părticele de lume numite Arbaria. Se rescrise călătoria Sfîntului Pavel, altfel, nu aşa cum era descrisă în Biblie ca o trecere a lui pe meleagurile noastre. Închisă ermetic în interiorul granițelor sale, țara trăia într-un delir pentru mulți de neînțeles, dar care de fapt era explicabil. Fiecare mănăstire, sat sau garnizoană militară organiza voluntar cîte un grup de cîntăreți populari şi dansatori, apoi, după un plan pregătit de nu se ştie cine, se țineau concursuri festive. Am fost poftit la un asemenea concurs la care lua parte şi mănăstirea noastră. În luna martie, deci în pragul sărbătorilor de Paşti, în spațioasa curte care lega hanurile celor două mănăstiri, din dorința episcopului, avea să se organizeze primul festival al ținutului nostru. Dacă aveți vreo lucrare interesantă, vreo biblie revăzută în albaneză, vreun cîntec popular necunoscut, vreo cru-

ce lucrată de mîna voastră sau altceva de acest gen, puteți să le prezentați la festival, îmi zise mai marele mănăstirii, aşa, întîmplător, cînd ne întîlniserăm pe coridorul dintre dormitor şi biserică.

Făcînd socoteala că mai erau trei săptămîni pînă la termenul fixat, am hotărît să termin şi să prezint lucrarea despre limba albaneză, lucrare care se baza pe un principiu foarte simplu, dar deosebit de tot ce văzusem şi citisem pînă atunci: cuvintele trebuiau să aibă şi grafic ceva din înțelesul lor. Asta însemna să existe o legătură semantică între cuvînt şi grafia lui, legătură care, după părerea mea, făcea limba noastră foarte interesantă şi apropiată de adevăr, dar şi deosebită categoric de celelalte limbi. Avea să aibă ceva din pictogramă, despre care citisem mult cînd mă aflam la Constantinopol, dar ceva cu totul original, deoarece, în acelaşi timp, scrisul avea să se bazeze şi pe modernismul literei, şi pe expresia grafică, desigur primitivă.

Timpul care-mi rămăsese l-am exploatat la maximum, lucrînd cu frenezie. La început m-am gîndit să prezint metoda mea de scriere folosind un text bisericesc, dar m-am răzgîndit considerînd că era mai vrednic de interes dacă aş fi prezentat această metodă prin intermediul unui text laic, adică printr-o scriere de-a mea, vreo istorie din cele ale Palabarzilor sau numai prin cîteva din însemnările mele. Şi ceilalți călugări şi celelalte călugărițe lucrau în acelaşi ritm, şi cînd îi întîlneam în refector cu toții erau zăpăciți de atîta încordare. Se întîmpla ca la trapeze să rămînă mîncarea pe masă, atît de preocupați erau. Dorința de a ne prezenta cît mai bine la concurs ne cuprinsese pe toți.

Iată că sosi şi ziua concursului. Montaserăm în curte zece tende şi fiecare dintre ele era destinată unei mănăstiri, ordin sau ținut. Invitații sosiră în grupuri cu două zile înainte de începerea festivalului.

Cei din ansamblurile de cîntece şi dansuri erau gălăgioşi şi zvăpăiați (se vedea de departe că pe drum băuseră prin hanurile care se înmulțiseră ca ciupercile); născocitorii de scrisuri, în majoritate călugări şi doar cîțiva civili, erau tăcuți. Aranjarea materialelor prin tende se făcu de către fiecare grup, în tăcere şi taină. Nimeni nu ştia cine vor fi cei care vor judeca, care vor aprecia valoarea lucrărilor şi vor fixa premiile. Dimineața zilei de duminică se nimeri să fie mohorîtă. Norii parcă împingeau mai încolo soarele şi strălucirea lui beteagă, dînd astfel standurilor pregătite în secret o nuanță mai accentuată de mister. Un mister aproape extraterestru. După terminarea slujbei de dimineață pe care o oficia chiar şeful mănăstirii şi după ce răsunară clopotele o bucată de timp, doi călugări începură să dea la o parte învelitoarele de pînză ale acelor standuri. Eu cu încă vreo doi-trei călugări stăteam, după cum primiserăm poruncă, în spatele standului nostru, gata să dăm explicațiile necesare juriului cînd el va fi ajuns în dreptul nostru. Juriul era format din trei inşi, plus şeful mănăstirii noastre. Cei trei, după cum se şoptea, veniseră din centrul despotatului, de la Giugea. Încă dinainte mă gîndisem că poate din juriu va face parte şi unul dintre cunoscuții mei. Aproape că nu-mi veni să-mi cred ochilor cînd în fruntea grupului de experți îl văzui chiar pe Pal Vetona, unul din vechii membri ai Consiliului de Război, adică pe unul dintre membrii bandei care-l omorîse pe Ian VI. Nu-l văzusem de peste douăzeci şi cinci de ani. Ştirile despre el fuseseră contradictorii. Uneori se auzea că ar fi fost în serviciul cutărui sau cutărui monarh din Occident, alteori se vorbea că s-ar fi îmbrăcat în haine de lepros şi că ar spiona prin ținuturile şi taberele duşmane, ba chiar se zvonise că însuşi Erman îl pusese în fiare grele şi că zăcea în beciurile castelului fiindcă se dovedise trădător. Văzîndu-l atît de sănătos şi de prosper m-am gîndit că prima ipoteză este cea mai plau-

zibilă. În orice caz, am avut grijă să-mi acopăr aproape complet fața cu gluga rasei, ca el să nu mă poată recunoaşte. Cînd mergea, se legăna greoi, îşi dădea importanță, se purta cu severitate şi aproape că nu asculta explicațiile sumare ale şefului. La standul nostru zăbovi foarte puțin. Şeful, după ce-i dădu cîteva lămuriri asupra broderiilor călugărițelor şi călugărilor, broderii care aveau ca motiv lupta noastră binecuvîntată de Dumnezeu, după ce îi arătă o serie nesfîrşită de cruci cioplite în fel de fel de lemne şi nişte biblii cu coperte alămuite sau turnate în argint, iar cîteva din aur, se opri îndelung asupra unei bucăți de piatră albă pe care călugării o aduseseră în brațe de pe malul mării. Adîncitura din ea semăna bine cu urma lăsată de piciorul unui om în noroi şi, după cum explică şeful, era sigur că aceea era urma Sfîntului Pavel, lăsată cînd se pregătea să treacă marea ca să ducă cuvîntul lui Cristos dincolo şi să creştineze Italia şi Malta, după cum scria şi în Sfintele Cărți. Piatra se netezise de la frecătura mîinilor oamenilor care astfel i-au dăruit Sfîntului Pavel şi, prin intermediul lui, chiar lui Cristos căldura trupului lor, timp de peste douăsprezece secole, spunea şeful. Eu, cu capul acoperit, aşteptam cu nerăbdare să se spună ceva despre manuscriptul meu, căruia îi dedicasem ani întregi din viața mea, dar seful nu pomeni nimic despre lucrările de acest gen. Astfel de lucrări erau numai douăsprezece, selecționate dintre zeci şi zeci de manuscripte. Eram convins că opera mea era cea mai valoroasă, de aceea îmi fu necaz şi simții o mare tristețe în suflet cînd ei trecură la celălalt stand fără să se intereseze de ea. M-am consolat însă gîndindu-mă că, tocmai fiindcă lucrarea mea era cea mai bună, şeful evitase întreg sectorul manuscriptelor numai şi numai ca să mă apere de pericolul recunoaşterii mele de către Pal Vetona.

În orice caz, privirea îmi rămase mult timp asupra acelui vraf de papirusuri. Pe prima pagină scria:

/rr\{^—.«- te^smKeb e nde.-^KPn^e. feoh' i tKo.+e . Tre delme ^sV^Q^ne P^^-E^ii{^XMw^fetjevet fee^iurre.ve-te. ->AJJLC\- . po vdiste. IU(K>—. nffa dal 6 (3Cfe ^oheeate^ ^e^e (\e t^'1® '^13 E«MJLI1 at^ ^ l^tesi^s ^ " ' te^oBrle """l e '•^

Mai tîrziu aveam să aflu de ce şi de cine fusesem ocolit. Şeful mănăstirii habar nu avea că eu şi cu Pal Vetona ne cunoşteam, deci nu se punea problema că el ar fi voit să mă apere de pericolul recunoaşterii. Adevărul era altul. În acel timp în Arbaria mulți oameni de cultură erau pasionați de găsirea unui sistem grafic pentru scris. Dar şeful cancelariei lui Erman, acel tînăr deosebit de capabil despre care am mai vorbit, lansase un ordin categoric prin care se suspendau experimentele de acest gen şi stabilise clar şi pentru totdeauna regulile scrisului albanez. Aveau să fie folosite literele latine. Ordinul era însoțit de modelele respective şi specifica amenda pe care aveau s-o plătească cei care nu respectau aceste reguli. Numai cînd juriul se retrase înlăuntrul mănăstirii ca să discute problema premiilor, nouă ni se dădu voie să vizităm standurile şi să admirăm şi noi lucrările tovarăşilor noştri, care fuseseră ținute în taină pînă atunci. Era o expoziție extraordinară. Erau acolo sculpturi în lemn şi în piatră, cruci, clopote şi clopoțele, figurine, miniaturi de biserici, mănăstiri, corăbii, animale adevărate şi imaginare. Cineva făcuse o hartă a Albaniei din aluat pe care îl copsese. Autorul ei, pentru că era profan în materie de hărți, fie pentru că era şmecher, făcuse Albania cel puțin de trei ori mai mare ca Italia, de patru ori mai mare ca Bulgaria şi aproape pe aceeaşi măsură cu întregul imperiu. Sectorul cel mai bogat era cel al broderiilor şi al împletiturilor din ață, cînepă, mătase, in, sîrmă, şnur, papură şi mărgele. Înnorarea cerului dădea obiectelor o admirabilă nuanță de vechime şi de veşnicie.

Spre seară, după ce luară sfîrşit jocurile (acestea nu fuseseră prea variate, dar ne încîntaseră costumele multicolore), printr-o ceremonie simplă ţinută în refectorul cu pereţii goi şi unde fiecare avea înaintea-i numai pîine de secară şi vin, Pal Vetona anunţă numele învingătorilor. Vorbea cu un tembelism de nedescris, care contrasta cu atmosfera festivă din sală, şi molfăia cuvintele, dîndu-le un accent străin, ceea ce îmi întări bănuiala că tot acel timp şi-l petrecuse în străinătate, poate ca ambasador pe undeva. S-au împărţit multe premii, cîte unul pentru fiecare ţinut şi mănăstire. Mănăstirea noastră a luat premiul pentru o broderie lucrată cu fir de argint, iar lucrarea cea mai bună a fost declarată harta Albaniei făcută din aluat copt în cuptor, cea care prezenta ţara noastră ca avînd dimensiuni foarte mari. Această hartă, ca si alte cîteva dintre exponatele premiate, avea să-i fie dăruită despotului ca semn al dragostei şi respectului popular.

Înainte ca Pal Vetona să vîre darurile în partea de dinapoi a căruţei sale foarte mari, abatele ţinu o slujbă de binecuvîntare şi le stropi cu agheasmă.

- Fie ca urarea noastră să ajungă la Domnitorul nostru Erman, neîntinată, aşa cum a ieşit din inimile noastre: pură, neîntinată de ochiul murdar al diavolului - zise el.

Faţa lată cu cărnurile lăsate a lui Pal rămase nemişcată, inexpresivă, ca şi cum ar fi fost şi ea cioplită într-o bucată de lemn. Fără să dea mîna cu nimeni, dispăru în căruţă şi plecă înainte de terminarea ceremoniei.

Atunci, eliberaţi, ne îmbătarăm şi făcurăm o grămadă de nebunii.

Însemnare pentru cartea a şaptea

Se vede clar că entuziasmul din însemnările mele, cu trecerea timpului, devine din ce în ce mai anemic. De pildă, în

această carte pe care tocmai ați citit-o, nu numai descrierile au fost mai şterse, mai ales cele legate de soarta lui Erman şi a despotatului, dar pe alocuri se simte decepția, care nu a fost pricinuită numai de relațiile cu Erman. Oboseala, oboseala este prezentă pretutindeni.

Acum cînd mă gîndesc la experimentul meu ridicol cu scrisul albanez, îmi vine să plîng. Mai ales aiureala grafică n-a fost altceva decît un rezultat al singurătății mele. Şi mai ales cuvîntul acela, ERMAN, scris în acel mod ! Nu era nici o deosebire între sistemul meu de scriere şi cîntecele de laudă pe care le cîntau cu lăuta țăranii ignoranți, nu era nici o deosebire, indiferent de stil şi de formă. De aceea am adus aici numai o foaie a lucrării mele, aşa cum aduce minerul doar o mînă de minereu pentru a proba existența metalelor în el. Eu am adus această pagină numai ca să probez nebunia mea, care era de fapt o parte a nebuniei obşteşti. Mă uit la ea şi mă întreb: atît de prost am fost în acel timp şi atît de zdrobit mi-a fost sufletul, încît să mă cuprindă şi pe mine nebunia populară, acea rîvnă generală care la urma urmei nu se deosebea prea mult de broderiile călugărilor şi călugărițelor, pentru că în afară de un scris brodat, ce altceva era ? Justificasem combinarea semantică cu grafia prin argumente cu totul banale. Tot talmeş-balmeşul acela pe care îl creasem era pur şi simplu un mod de a mă convinge că şi eu mă ocupam de ceva - chipurile - important. Voiam să mă osebesc astfel de ceilalți şi asta era pentru mine o consolare; în orice caz, eu nu am căzut atît de jos încît să brodez cu mărgele colorate ca femeile.

Sărmanul om ! Prăpădeşte jumătate din viață ca să creeze ceva, iar cealaltă jumătate ca să-şi repete şi să-şi bage în cap că a făcut bine ce a făcut. Uneori moare tot căutînd să se convingă de asta.

Cartea a opta

I

Hanul la care ocupasem o odaie de dormit era liniştit şi de la fereastra mea se vedea rîuleţul deasupra căruia aproape că se uneau coroanele verzi ale arborilor. Dimineaţa frunzele străluceau ca şi cum toată noaptea o mînă nevăzută le spălase cu o cîrpă de bumbac. În fiecare zi, cînd mă trezeam, cînd mă dădeam jos din pat, mă grăbeam să deschid canaturile din lemn ale ferestrei ca să las lumina să intre în odaia mare pe care o plătisem numai pentru mine. Împreună cu lumina intra şi Florenţa, cu zidurile ei bătute de acelaşi soare. Îmi trebuia o bucată de timp pînă să mă dumiresc unde mă aflu şi pînă să mă obişnuiesc cu noua realitate. Mă spălam pe ochi, mă parfumam, mă îmbrăcam grabnic, dar elegant şi porneam la plimbare. Hoinăream toată ziua, însă fără vreo ţintă. Nu mă săturam privind străzile înguste, obloanele, vitrinele aranjate frumos ale numeroaselor prăvălii, jaluzelele (nu ştiu de ce aveam impresia că dinapoia jaluzelelor mă urmăreau fete frumoase şi plinuţe, focoase, dar pure, ţinute sub control sever de bărbaţi geloşi). În fiecare zi angajam o trăsură şi mergeam spre codrii oraşului, de cele mai multe ori la hanul numit „Roma", unde călugări curaţi cu gulere mari şi albe serveau carne de vînat friptă la cuptor, pîine neagră de secară şi un vin uşor cu un buchet special.

În odaie mă întorceam noaptea tîrziu rupt de oboseală, dormeam adînc şi fără visuri la fel ca în chilia mea de la mănăstirea Malplac.

Trecuseră trei luni de cînd colindam principatele, regatele şi mănăstirile Europei cu misiunea de a stabili alianţe - dacă reuşeam -, de a strînge ajutoare şi oşteni voluntari pentru a apăra despotatul nostru.

Treburile decurseseră astfel:

Într-una din zile, Erman descoperise că secretarul şef, despre care se spunea că se autocastrase în numele devoțiunii, nu numai că nu studiase, după cum pretindea, la Veneția, dar nu avusese niciodată nici o legătură cu Occidentul; el era spion al selgiucilor, care, deşi înrolați în armata lui Teodor, aveau şi scopurile lor personale, cu totul diferite de cele pretinse. Numele lui nu era Dimitrie, după cum se recomandase, ci Avdullah. Cît timp servise în despotat, el se străduise să-l izoleze pe Erman de oamenii credincioşi, să-l îmboldească spre orgii nesfîrşite şi, după cum se vorbea, şi stilul făcutului în dos tot el îl sugerase domnitorului. Acest Avdullah îşi lărgise rețeaua lui de spionaj în tot despotatul şi fiecare spion plătit din bugetul despotului avea datoria să pregătească două rapoarte: unul de ochii lumii, pentru arhiva despotului, şi altul, cel adevărat, pentru Avdullah. Acestuia îi revenea sarcina ca, după moartea lui Teodor sau după abandonarea încercuirii, să ia în primire despotatul şi să cheme pe vitejii lui selgiuci ca să trăiască în ținuturile noastre şi să ne guverneze țara. Niciodată nu am aflat cum reuşise Erman să descopere acest complot, şi, ca să fiu sincer, nici nu mi-am bătut capul cu asta. Imediat după această constatare, Erman îşi veni în fire şi-i pofti la el pe toți cei pe care-i condamnase sau îi îndepărtase după sfatul vulpesc al lui Avdullah. În timp ce Erman, în sala cea mare de primire, se sforța să fie cît mai afectuos cu noi, cu toți foştii lui prieteni persecutați pe motive inexistente, şi explica că tot ce se întîmplase între noi nu fusese altceva decît consecința unei intrigi şi nimic mai mult, pe mine mă ducea mintea departe şi, răutăcios, îmi făceam socoteala cam cum aş putea profita din această neaşteptată apropiere. Eram deja bătrîn şi nu credeam că aş mai putea fi prigonit iarăşi din cauza unui alt Avdullah, pentru vreo Mariusa sau pentru vreun alt motiv; de aceea nici

nu mă sinchisisem de explicațiile lui, pe jumătate nostalgice şi pe jumătate idioate, ca orice gest sincer. Un lucru era evident şi clar pentru oricine, mă gîndeam cu o bucurie ascunsă: a ajuns rău, ca peştele pe uscat. Cred că şi cu finanțele sta prost. Socrul său, Carlo d'Anjou, care murise cu ani în urmă, nu-i lăsase nici un fel de avere sau relație de care să se poată folosi acum. Singurul lui sprijin rămăsese biserica, dar biserica albaneză era foarte săracă şi fără legături potente suficiente. Cînd Erman veni la mine ca să-şi ceară scuze pentru nerecunoştința lui, mă întrebă în limbajul de lemn al sloganelor dacă aş fi gata să ajut la repunerea pe picioare a țării strămoşilor noştri. Cu ipocrizie rece, avînd grijă să nu manifest entuziasm exagerat, i-am răspuns: Desigur ! Cu cît mai rece o să mă prezint, cu atît mai mare va fi folosul pe care-l voi trage, gîndii pe moment şi, după cum avea să se adeverească mai tîrziu, nu greşisem. Bine, zise el puțin surprins, şi asta îmi plăcu, cu tine, Hila, o să vorbesc aparte.

În general, cei prezenți primiră dintr-o dată sarcinile pe care Erman le pregătise dinainte. Au fost şi cîțiva naivi care au cerut voluntar să fie trimişi la punctele de graniță ale țării, unde erau foarte activi contrabandiştii, hoții şi criminalii fără număr.

De cum îşi exprimau această dorință, ca şi cum le-ar fi fost teamă ca el să nu-şi schimbe gîndul, Erman le şi dădea o pungă cu monede pregătită dinainte, monede cu figura lui şi a Mariusei (mărimea pungii depindea de sarcina pe care şi-o asumau), le ura succes în muncă şi-i conducea pînă la uşă. Cînd termină treaba cu toți, foarte obosit, fapt care era în favoarea mea, se aşează pe unul din scaunele de lemn răspîndite prin cameră şi mă rugă să mă apropii de el.

- Mă aflu la ananghie, zise, frecîndu-şi ceafa cu putere, am rămas singur de tot.

Observai că cicatricea de pe obraz i se umplu cu sînge.

Am lăsat tăcerea să se tîrască greoaie, nemiloasă, nimicitoare.

- Ştiu, adăugă cu o voce în care se simțea lipsa de speranță.

- Ştiu că ai tot dreptul să fii supărat pe mine, adăugă cu o voce în care se simțea lipsa de speranță. - Am aprobat că într-adevăr eram supărat fiindcă îmi amărîse viața, dar avui grijă să adaug, deşi cu glas uscat, că eram gata să uit tot ce a fost şi să fac orice pentru a-l ajuta. El mă privi insistent. Eşti gata să-mi reorganizezi rețeaua spionilor ?, mă întrebă înviorat. Îți încredințez sectorul cel mai important. I-am răspuns scurt că la asta nu m-am gîndit niciodată, fiindcă la asta nu mă pricepeam deloc, dar puteam face altceva: puteam să pornesc în lume şi, datorită faptului că ştiam multe limbi străine şi că citisem multe cărți, poate aveam să-i asigur sprijinul necesar, adică bani şi alianțe militare şi politice cu alte țări. Mă privi cu neîncredere, dar eu rămăsei rece şi nu dădui semne de nerăbdare. Dacă ar fi posibil... murmurî el cu un fir de speranță în glas şi-şi apăsî cu degetul pielea subțire a vechii răni. În tot timpul întrevederii Erman arătă neîncredere, dar pînă la urmă se convinse, îmi dădu o sumă mare de monede de aur, scrisorile necesare, haine bune, şi a doua zi, însoțit de o mică parte a gărzii lui, am ieşit din Arbaria pe la granița de nord. Potrivit scrisorilor pe care le luasem cu mine, puteam să mă prezint după caz ambasador special al despotului, călugăr peregrin, lepros, vînzător de cărți, de obiecte de artă, de lipitori, ba chiar vrăjitor, dacă se va ivi nevoia.

De cum trecui granița, simții imediat schimbarea. Dincolo iarba şi pămîntul erau altele, aerul era mai uşor, cerul mai înalt şi mai curat. Oştenii acolo erau oşteni, nu se tolăneau printre tufişuri mestecînd fel de fel de semințe şi de rădăcini, ci şedeau drept în picioare şi se vedea că-şi antrenau trupul prin exerciții fără preget. Hoți şi asasini nu erau. Oamenii îşi lucrau liniştiți ogoarele. Chiar şi bordelurile, după un ordin

sever, se numeau „Case închise". Legi severe conduceau viața. Numeroasele clădiri începuseră să se construiască după proiecte urbanistice.

Cînd am trecut frontiera şi am văzut dispărînd după o colină orăşelul urît al Cotronei, am hotărăt să pun în aplicare ceea ce, drăceşte, proiectasem în timp ce mergeam la întrevederea cu Erman: să-mi bat joc de misia mea. Bani aveam din belşug, aşa că aveam cu ce să-mi fac chefurile. Uneori, numai ca să fiu în regulă cu conştiința, puteam să mă întîlnesc cu anumite autorități, cît despre ajutoare nu aveam să insist deloc. Ducă-se la dracu toate şi toți în frunte cu Erman şi cu Mariusa lui îmbătrînită, căreia a început să-i cadă părul ! Ducă-se la dracu şi urîta şi schiloada mea invenție care se numea Arbaria! Venise timpul să mă ocup de mine. Să mă odihnesc şi să mă distrez. De un singur lucru îmi pare rău: nu mai eram tînăr ca să gust pe deplin plăcerile.

Cînd am ajuns la Rasa, m-am instalat într-un hotel din centrul oraşului, am coborît în sala de mese şi am comandat bucate şi vinuri scumpe. Fiindcă plăteam ca un nabab, mă serveau în mod strălucit. Cînd am terminat cina îmbelşugată, stăpînul hanului îmi şopti la ureche că putea să-mi aducă în odaie o fată dacă doream. Fata nu era din cele de pe stradă, adăugă hangiul. Ştiam că mă mințea, totuşi am primit. Pe fată am găsit-o dezbrăcată în patul mare şi înalt. În lumina tremurătoare a trei lumînări, ea părea ca o pictură. O pictură din timpurile trecute. De la început mi-am dat seama că n-am să fiu în stare să fac ceva cu ea. Am privit-o îndelung, numai atît. Mîngîierile i le-am respins. I-am dat cîteva monede şi, după ce am mai privit-o încă o dată, am rugat-o să plece, deşi i-am repetat de cîteva ori că este foarte frumoasă. După ce fata ieşi am adormit imediat şi am avut un somn fără vise.

Am călătorit de-a lungul malului răsăritean al Adriaticei, dormind cîte două-trei nopți în fiecare oraş-stat, cum înce-

puseră să se numească centrele urbane, şi în fiecare orăşel care-mi ieşea în cale, iar pînă pe la mijlocul lunii mai am ajuns la Florența. Nu ştiu de ce, acolo am fost primit chiar de domnitor, de Marele Duce. Probabil că venirea mea îi fusese anunțată de gărzile lui. Ducele se numea Lorenzo Capuleti şi era cam de vîrsta mea, dar era mult mai gras şi mai bine păstrat. Luase parte la ultima cruciadă şi fusese pînă la Sinai. Poate din cauza aceasta era interesat să mă cunoască. La banchetul pe care-l dădu în onoarea mea, poftise personalități din aristocrația Florenței, abați, scriitori, alchimişti, filozofi, pictori, teologi, şi eu m-am simțit bine. După cum se specifica în scrisorile mele de acreditare era adevărat că vizitasem zeci de țări străine, dar niciodată nu avusesem de-a face cu o societate atît de înaltă. În orice caz, ajutat de cărțile care scriau despre călătorii şi de faptul că în timp însoțisem prin despotat pe străini, m-am descurcat destul de bine. Purtarea mea, deşi nu tot atît de fină ca a lor, nu lăsă o impresie proastă. Dar poate că au fost şi toleranți cu mine, gîndindu-se că veneam din război, sau poate mă considerau un om deosebit. La un moment dat, pe la mijlocul banchetului, Lorenzo porunci orchestrei să înceteze, iar pe mine mă rugă să mă aşez în mijlocul lor, la masa centrală, şi să le povestesc ceva despre țara de unde veneam. Înainte de a începe povestirile mele, el îmi explică programul şi scopul aristocrației florentine de a face din oraşul lor, capitala Italiei. Aveau să invite pictori şi poeți, aveau să scrie totul în italiana vulgară, şi nu în latină ca pînă atunci, pentru ca poporul să înțeleagă şi să se lumineze, aveau să construiască drumuri, iar deasupra rîului prăvălii numeroase. Aveau să renunțe la mănăstirile sărace şi aveau să ridice o biserică mare în centrul oraşului, aşa cum erau templele antice. În acest scop aduseseră din ținuturile pe unde fuseseră în cruciade fel de fel de proiecte şi statui şi aveau să înființeze o şcoală specială pentru artişti. Cînd

el îşi termină expunerea care mie mi se păru a fi vis născut din huzur, începui şi eu să descriu patria mea. Nu ştiu de ce, poate pentru că mi se făcuse dor de țară sau pentru că simțeam că ei vor să audă vorbe frumoase, le-am descris Arbaria cu totul altfel de cum era în realitate. Le-am vorbit despre apele de cristal care cădeau din munții verzi, despre cerul senin ca apa ochiului, despre eroismul oamenilor şi despre caracterul lor supus. Am enumerat virtuțile înalte şi vechi ale poporului, cum sunt morala, vitejia şi credința. În culori deosebit de vii, le-am descris lupta noastră fără compromis pentru a stabiliza singuri despotatul şi pentru a-l lega cu lumea occidentală, ca şi lunga încercuire şi suferințele pricinuite oamenilor de duşmani. Cu mare interes a fost ascultată povestea mea despre Avdullah, căruia pe loc i-am născocit şi un prenume scurt, nu-mi amintesc prea bine, Ut sau Tut. L-am descris cu un trup bine legat, musculos, iar fața i-am înnegrit-o atît de mult, încît cei prezenți s-au convins că aveam de-a face cu un maur. În timpul convorbirii simțeam cu toți porii pielii şi cu carnea mea cum un bărbat între două vîrste, îmbrăcat în haine de simplu călugăr benedictin, cu barba bine pieptănată, nu numai că mă urmărea cu interes deosebit, dar parcă ştia dinainte toate cele descrise şi povestite de mine şi aştepta cu nerăbdare ca prin destăinuirile mele să-şi verifice exactitatea datelor lui. Un moment m-am gîndit că ar putea fi un agent sau un ambasador al vreunei puteri duşmane nouă şi că s-ar putea să aibă misiunea de a mi se împotrivi şi de a anula afirmațiile mele. Poate era un trimis al lui Teodor sau vreun prieten credincios al lui Avdullah. Îşi freca puternic degetele subțiri, de parcă ar fi fost cîrpe nespălate pe marginea pîrîului, privirea îi era ascuțită, insuportabilă şi observai că prelungirea relatărilor mele îl făcea din ce în ce mai nerăbdător. Cu toate acestea, biruind ezitarea pe care mi-o pricinuise înfățişarea lui, am hotărît să duc pînă la sfîrşit po-

vestirea mea fără a-i schimba cursul, ba chiar i-am dat mai multă culoare şi vivacitate. Asta ca o reacție a mea la atitudinea lui.

După cum se părea, vorbisem bine, căci, la sfîrşit, cîteva doamne lăcrimară cu delicatețe, iar bărbații îşi luară angajamentul să-mi aducă ajutoare la hanul la care mă adăposteam. Atunci m-am convins că tocmai îndeplinindu-mi misiunea încredințată, şi nu subapreciind-o, aveam să am mai multe monede pentru chefurile şi plimbările pe care aveam de gînd să le fac.

Acest raționament avea să-mi servească mai tîrziu, pentru că în acel moment, din instinct, nu prea am dat importanță cuvintelor lor euforice. Cu nelinişte aşteptam să văd cum va reacționa călugărul benedictin, cel cu barba bine pieptănată şi cu degete subțiri. Numai cînd mă întorsei în mod ostentativ către el, de parcă am fi pregătit dinainte un pact între noi, făcu o plecăciune şi vorbi. Zise că tot ce povestisem eu era întru totul adevărat. Repetînd pasaje din expunerea mea, le dădea mai multă expresivitate, culoare şi forță, folosea mai multe prenume lungi şi desigur folosea o limbă mai prelucrată decît a mea. Ceilalți îl ascultau cu un respect profund. Călugărul era nebun. Niciodată nu ieşise din Florența. Îl invitaseră la această recepție pentru că provenea dintr-o familie aristocrată, dar poate şi pentru că prezența lui îi distra. N-am simțit nici o părere de rău pentru el, după cum ar fi fost de aşteptat. Toată atenția mi-am îndreptat-o asupra damelor, sperînd că lor le voi trezi mai multă compătimire şi, ca urmare, voi strînge mai multe monede.

Şi n-am greşit. Tîrziu în zori, cînd m-am întors la han, proprietarul nu se culcase încă, ci mă aştepta cu un respect care crescuse simțitor. Coridorul era plin cu fel de fel de daruri. Erau acolo obiecte lucrate în aur şi argint, stofe scumpe şi sume mari de bani în monede de aur şi de argint, introduse

în pungulițe costisitoare de piele. Hangiul, foarte grijuliu, tot ploconindu-se, îmi spuse că trecuse într-un registru numele donatorilor, cantitatea, calitatea şi valoarea darurilor.

Am luat banii si am poruncit ca obiectele să fie vîndute a doua zi în bazar, iar sumele obținute pe ele să-mi fie aduse la han. Proprietarului i-am spus să țină la el zece la sută din banii pe care-i va scoate din vînzare. El îmi făcea temenele atît de adînci, încît am crezut că va linge şi dalele pardoselii. Mi-l făcusem prieten pentru totdeauna.

A doua zi, de dimineață pînă seara, au continuat să sosească daruri. Într-unul din pachete am găsit o cutiuță căptuşită cu catifea vişinie şi parfumată cu mosc scump francez, iar în cutiuță o invitație. Ducesa dădea un bal în onoarea mea, chiar în noaptea aceea. Bal mascat. Din textul invitației am dedus că surprize din acestea aveam să am multe în acest oraş binecuvîntat de Dumnezeu.

După ce i-am poruncit proprietarului să-mi cumpere hainele potrivite pentru această ocazie, la ora indicată am coborît din cupeu, mascat în lup, şi m-am trezit în fața locuinței secrete a ducesei C. Nu greşisem. Era vorba despre o orgie obişnuită, unde se amestecau bătrîni şi tineri. Cea mai mare parte a timpului, noi, bătrînii, şedeam la taifas deoparte, bînd vin şi lichior şi privind cum se distrau tinerii. Două dame în vîrstă cu ochii aprinşi, dar incapabile să mai facă dragoste, privindu-mă tot timpul cu ochi galeşi, mă întrebară despre problemele sexului din despotatul nostru. Dar eu eram hotărît să nu le spun că şi la noi era la fel ca oriunde, adică se făcea dragoste, amanții se trădau unul pe altul, se năşteau copii, erau şi îndrăgostiți fără noroc şi alții care se vedea cît de colo că erau fericiți. Mi-am scos masca (acum nu mai avea rost s-o țin) şi le vorbii prin fraze uscate despre cultul familiei la noi, despre morala noastră înaltă şi curată, dar băgai de seamă că aspectul acesta nu atrăgea pe nimeni şi nici nu ca-

dra cu atmosfera de acolo. Atunci, pentru alte grupuri de invitați, am scornit o istorie cu amoruri colective sub clar de lună, în mijlocul focurilor cu văpăi unduitoare, în mijlocul unei naturi superbe, cu ape care coborau din crestele munților acoperiți cu zăpadă. În preajma lor se frigeau în proțapuri animale şi păsări sălbatice. Aceste amoruri le-am numit proba sufletului nostru liber. Pentru a face mai plauzibilă scornitura mea despre persoanele de fapt imaginare care luau parte la aceste sărbători ale amorului, am spus că e vorba despre membrii unei secte religioase autonumite simplu „nuzii". Cu toate că nu fusesem prea elocvent în expunerea acestei curiozități, bătrînele continuau să scoată uşoare țipete de admirație. O, Doamne, spuneau ele, ce natural ! Ce adevărat ! Ce interesant ! Ce porniri păgăne !

Multe alte nopți asemănătoare cu cea pe care am descris-o, adică nopți orgiastice, obositoare, dar şi aducătoare de daruri, am petrecut la Florența. Dar, ca să nu devin plictisitor şi ca să nu fiu demascat, am socotit că e mai bine să plec de-acolo. Aşa că, înarmat cu scrisori de recomandare de la Lorenzo Capulet şi de la alți aristocrați, însoțit de doi cavaleri îmbrăcați uşor, am părăsit oraşul soarelui cu mult regret în inimă şi m-am îndreptat spre alte oraşe, care nu erau mai puțin încîntătoare decît cel pe care îl lăsasem în urmă.

M-am plimbat aproape prin toate oraşele-state ale Peninsulei Apenine, fără să reuşesc să obțin vreo întîlnire mai de seamă la Vatican, şi să nu pomenesc de Papa Ignațiu, dar nici măcar cu vreun cardinal, apoi am vizitat cîțiva conți şi suverani din Galia şi Saxonia estică. Tot timpul am avut ocazia să întîlnesc fel de fel de oameni, de la suveranii cei mai impozanți şi pînă la aventurieri obişnuiți. Cu trupul întremat şi cu mintea împrospătată, am coborît din nou spre sud. M-am dus în insula sarzilor, de unde am luat o corabie cu chirie şi, după ce m-am plimbat trei zile (zile de mult visate) pe ma-

lurile Egiptului de Nord, la începutul toamnei, trecînd printre insulele şi pe apele albastre ale Mării Egee, am coborît nu departe de Constantinopol, ceva mai încolo de Sfîntul Munte Athos, pe pămîntul grecesc. De mult timp nu mai călătoream singur: cu banii pe care-i strînsesem, cumpărasem cai şi angajasem o gardă personală formată din calaberi viteji şi fideli.

În timp ce, îmbrăcat în veşminte de călugăr, vizitam numeroasele mănăstiri de la Athos şi discutam cu călugării, mă cuprinse un dor neaşteptat şi nestăpînit de Constantinopol. Dorul era amestecat cu o îndoială pe care mi-o ascunsesem mie însumi multă vrerne.

Oriunde fusesem, observasem că, de cîte ori aminteam de împăratul Bizanțului, comandantul forțelor de asediu, cei prezenți mă priveau, dacă nu cu neîncredere, cu mare compătimire. Nu puteam înțelege de ce, dar simțeam că vorbele mele împietreau, se aşezau una peste alta şi formau un zid care mă despărțea de interlocutori. Cu cît vorbeam mai mult grăbindu-mă să mă explic, cu atît mai mult se înălța şi se lățea zidul. Rece. Despărțitor. Simțeam că nu pot comunica liber cu oamenii. Dialogul, penetrînd printre pietrele reci, devenea artificial. Împăratul ?! Da, chiar împăratul. Împăratul Romei de Răsărit ? El ?! Da, da, chiar el. Împăratul Constantinopolului sau al Salonicului? Al Constantinopolului, desigur, insistam eu. Şi adăugam că îl văzusem eu însumi, cu ochii mei, de pe stînca de deasupra campamentului, în timp ce, urmat de suita lui, făcea inspecția obişnuită. Se sprijinea în bățul, vreau să zic în toiagul strălucitor. Prin principate şi țări îndepărtate, cînd îmi vorbeau cu înțelesuri bănuitoare, nu prea le dădeam importanță, gîndindu-mă că prin acea parte de lume veştile despre lumea noastră, dacă nu ajungeau falsificate din fel de fel de motive, erau cel puțin foarte întîrziate. Bine, dar acelaşi lucru mi se întîmplă şi la Muntele

Athos, unde m-am prezentat cu scrisori de recomandare nefalsificate, de călugăr.

Cel mai bătrîn dintre călugări, responsabilul bibliotecii, care cred că auzise ceva despre mărturisirile mele, mă invită într-o după-amiază în odaia lui, o mică sală lipită de biblioteca în care se păstrau cărți de mare valoare. Îmi oferi umil colaci din făină de grîu, miere de albine sălbatice şi ceai de levănțică şi, după ce mă întrebă cu tact despre istoriile mele, mă ascultă cu mare atenție. Cînd eu îi povestii aceeaşi istorie a încercuirii, el îşi scutură încet barba şi, împreună cu ea, şi cîteva firimituri de colac de pe rasa neagră, şi-mi spuse cu mare grijă: Greşeşti, fiule, acela nu poate fi Teodor. Eu mă încăpățînai să o țin pe a mea. Atunci el luă din raftul de deasupra capului cartea cea mare de istorie, o deschise cu degetele-i străvezii, dădu foile pînă le găsi pe cele căutate. Este scris aici, zise, că după ocuparea Constantinopolului de către cruciații latini, numai în acest secol, pe tronul imperial s-au suit cel puțin trei Teodori, dintre care doi au fost împărați ai Bizanțului, adică Teodor I Lascariotul, care muri înjunghiat în baie de călugărița Irena, şi Teodor II Lascariotul, acesta mort prin deşerturi pe unde urmărea oştiri arabe, căci el țintea săşi lărgească împărăția în aceeaşi direcție cum fusese odinioară. Aceştia doi se vînduseră latinilor. A mai fost şi un alt Teodor, care se autonumise împărat, dar acesta nu obținu binecuvîntarea şi nu avu măreția necesară. Nimeni nu i-a pus pe umeri mantia de purpură după obicei, ci şi-a îmbrăcat-o singur. Acest Teodor a fost aproape de locurile voastre, de Epir, dar nu s-a deplasat spre nord, ci spre sud, unde cuceri şi trecu prin foc şi sabie Salonicul. Cu toate acestea, încercai eu să ripostez cam contrariat de cele auzite, mă jur pe Dumnezeu că l-am văzut cu ochii mei, frate ! Toți l-au văzut în Arbaria. Şi Efrem în cartea lui vorbeşte despre el. Nu, mă contrazise călugărul, trosnindu-şi degetele, Efrem nu scrie despre vreun

împărat. Eu am citit cartea lui. O am aici şi colegii mei o copiază în alte cinci exemplare. Nu este posibil, părinte !... Surîse uşor, lucru pe care-l făcea fără dificultate fiindcă avea buzele subțiri. Poate că eşti prea obosit din cauza încercuirii prea îndelungate, zise încetişor continuînd să zîmbească şi avînd mereu grijă să nu mă ofenseze. Cînd omul este extenuat vede fel de fel de lucruri. Şi visuri are altfel. Bea încă un pahar de ceai, fiule, mai spuse el, şi eu am înțeles că mă trata ca pe un bolnav.

Atunci mi-am adus aminte că una dintre acuzele pe care mi le adusese Avdullah fusese aceea că în cartea lui Efrem nu scria despre nici un împărat. Iar eu puteam să mă jur că citisem despre Teodor în prima variantă a lucrării lui. Dar poate această parte a scrierii fusese suprimată din carte ulterior. Eu nu văzusem niciodată textul final, întreg, al cărții. Începeam să văd totul cu o claritate ucigătoare. Sorbeam ceaiul aromat, iar bătrînul se pregătea să-mi umple cana pentru a treia oară.

În cap parcă îmi măcinau o mie de pietre grele de moară. Ce însemnau toate acestea ? Oare se organizase un complot universal pentru a nega valorile istoriei noastre ? Cine oare plătise pentru asta ? Sau poate lumea, preocupată de zarva ultimei cruciade, nu ne mai dădea nouă nici o atenție, şi astfel adevărul se preschimbase în minciună. Cu aceste gînduri bănuielnice, am rătăcit vreo două-trei zile prin codrii Athosului, frămîntîndu-mi mintea cu tot ce-mi spuseseră, şi pînă la urmă am conchis că s-a întîmplat ceva extraordinar, ca să nu spun nenatural. După socotelile pe care mi le făceam, reieşea că împăratul care, în fruntea armatei sale, realizase încercuirea noastră era Teodor I Lascariotul. După cum se părea, nici o călugăriță Irena nu-l înjunghiase în baie, după cum scria în cărțile de istorie, ci, orbit de mînia că nu putea supune despotatul nostru, îşi răspîndise legenda propriei morți. După aceea, poate şi cu aprobarea lui, fusese înlocuit la tron,

pe rînd, de către Johan III Vatavei; se hărțuise un timp cu ginerele său Nichifor; venise apoi un alt Teodor, al doilea; un alt Johan, al patrulea; apoi Mihali, Andronic... Mă mai gîndeam că necazul împăratului cel adevărat, Teodor I Lascariotul, era atît de mare, încît părăsise totul: palatele, chefurile, plecările obişnuite de la palat - se dedicase unei singure plăceri: aceea a reabilitării onoarei sale printr-o luptă răzbunătoare.

Aşa, cu totul năucit, am luat cu mine numai doi membri din gardă şi, cu o corabie care aducea mărfuri pentru mănăstiri, ne-am dus la Constantinopol, pe care mi-l închipuiam tulburat, fiind fără împărat.

Oraşul l-am găsit aproape la fel cum îl lăsasem în tinerețe. Deşi suferise două lungi asedii arabe, o epidemie de holeră, un cutremur, trei incendii şi pe deasupra avusese de suferit şi marile stricăciuni pricinuite de cruciații latini care furaseră pînă şi odoarele prețioase ale mormintelor împăraților, majoritatea obiectelor fuseseră reconstruite. Zidurile înconjurătoare rămăseseră ca totdeauna mîndria lui. Invincibile, mărețe.

M-am îndreptat spre casa unde-mi petrecusem o bună parte a tinereții, închis în acea pivniță adîncă unde făceam socotelile negustorului de arme Johan. La poartă întîlnii un băiat de vreo cincisprezece ani cu un vas de pămînt în mînă. Se ducea să umple apă la cişmelele de la Sfînta Sofia, acolo unde şi eu mersesem de atîtea ori. Băiatul avea un trup zvelt şi era smead. Brațele îi erau subțiri şi cu muşchii încă neformați. Mă privi indiferent. I-am spus că doream să-l întîlnesc pe Johan, pe negustorul de arme care locuia aici. Se uită la mine mirat. Ca şi mulți alți oameni pe care-i întîlnisem între timp, nici acesta nu ştia greceşte. Am intrat în coridor, acolo unde sărutasem o fată pentru prima dată. Fiindcă aerul era greu şi plin de umezeală, aproape că am leşinat pe treptele scării de

lemn care duceau la etaj. Şi, în timp ce stăpînul casei, un gal roşcat şi pistruiat, amețit de băutură, îmi făcea semn cu bunăvoință din capul scărilor să urc, eu m-am întors şi am ieşit afară.

Era inutil să mai caut ceva. Ştiam acum că scormonirea trecutului, în afară de mărturia îmbătrînirii mele, avea să-mi ofere decepții şi oboseală fără rezultat.

Am revenit la preocupările zilnice, la hoinăreli, la mesele îmbelşugate. Tot ce-mi mărturisise călugărul de la bibliotecă era adevărat. Altfel de cum gîndisem în Albania, Constantinopolul nu simțise deloc lipsa împăratului Teodor Lascariotul. El plecase de aici într-o perioadă de criză şi de amenințări. Multe răscoale izbucniseră în acel timp în întreg imperiul. Împărații bulgari îşi măriseră teritoriile şi nu acceptaseră nici o înțelegere cu Constantinopolul. Trebuiau puşi la socoteală şi macedonenii. Împărățiile orientale, mai ales cele musulmane, de asemenea se întăriseră şi se rupseseră de Bizanț. Zeci şi zeci de ținuturi se uneau cu ei, preferînd sistemul mult mai liberal al taxelor aplicat acolo, şi nu numai pentru taxe. Oraşul era răsculat împotriva împăratului şi încercuit de arabi. Aristocrații, sprijiniți de popor, se adunau la stadion şi cereau capul lui Teodor, dar acesta, după un acord secret cu asediatorii, plecase aiurea cu un mic număr de oşteni. Pe drum, prin ținuturile unde nu se ştia că el îşi luase tălpăşița şi că altcineva îl înlocuise la tron, diferiți domnitori îi dăduseră, în baza tratatelor anterioare, oşteni şi bani. În rătăcirile lui trebuise să scornească un pretext de război şi îl găsise: răscoala pe care o organizaserăm noi în despotatul nostru.

Constantinopolul continua să fie împărțit între venețieni şi bizantini. În fruntea statului, împăratul era o marionetă pe care o mînuiau latinii. Bisericile, cu toate că nu erau unificate, se înțelegeau între ele şi biserica răsăriteană se întărea încetul cu încetul după stricăciunile aduse de ocupație. De

abia acum reuşisem să înțeleg şi acel „conflict" faimos cu trimisul Papei, conflict care mă obligase să mă autoexilez pentru prima oară din castelul Giugei la începuturile întemeierii statului nostru. Multe lucruri le-am înțeles acum: mărirea numărului de hoți şi de venetici la noi, jocul uşuratic al lui Carlo d'Anjou, venirea normanzilor, organizarea sîrbilor, singurătatea noastră...

Şedeam pe malul Cornului de Aur, pe veranda hanului „Trandafirul Răsăritului", cu o sticlă de vin dulce înainte, în crepusculul cel mai frumos pe care l-am admirat în viața mea, cînd pe marea liniştită de culoarea flăcării se ridică pe neaşteptate un abur. Respirația mi se opri, ochii mi se întunecară, burta o simții ca pe o grotă ce se mărea. Imediat mi-a trecut prin cap bănuiala că am fost otrăvit. Eram gata să le fac semn gărzilor mele să-l pedepsească pe proprietarul evreu al hanului, cînd din adîncul ființei mele parcă ieşi un alt peisaj. Îl cunoşteam.

Era țara mea. Vopsită în roşu. Cu plantele uscate. Săracă. Groaznic de tristă. O mînă rea pusese deasupra ei imaginea Hanului Trimalei, după aceea ogorul Bucamira, nu ştiu de ce aşezase acolo şi rîul Besazi, iar în fund de tot se clătina castelul Giugei. Aşa de rea era mîna care-mi juca acest renghi, încît totului îi dăduse forma unei femei pe care o întîlnisem undeva demult, poate în copilărie. Numele nu i-l mai țineam minte. Ea îmi dăduse puterea s-o iubesc. Poate şi slăbiciunea tot ea mi-o dăduse.

Cînd presiunea sîngelui se întoarse la normal şi cînd peisajele se răsturnară pentru a mi le lăsa înaintea ochilor numai pe cele reale, am înțeles că totul nu fusese altceva decît dor. A dracului treabă, începui eu să înjur, m-au păcălit ! Dacă m-ar fi întrebat cineva, n-aş fi fost în stare să-i răspund de ce, cum şi cine m-a păcălit.

Trebuia să mă întorc acasă. Trecuseră doi ani şi jumătate de cînd rătăceam încoace şi încolo, folosindu-mă de numele acelui pămînt necunoscut pe care eu însumi îl numisem Arbaria. Trebuia să mă întorc neapărat. Cît mai repede. Fiinţa mea risipită prin peisaje, agăţată prin rămurele de tufişuri şi prin rîpe fără culoare, prezentă în povestirile oamenilor sau pe spinarea cailor necunoscuţi era acolo, plecase mai de mult şi mă aştepta. Cum de plecasem eu, cum de o părăsisem ? Îmi părăsisem pămîntul ! Eşti om fără credinţă, o Măhil Ucă Gropa ! Ei, la urma urmei ce am părăsit ? Da, ce ai părăsit nebunule ? Partea cea mai rea a vieţii tale, asta ai lăsat în urmă. O viaţă de mizerie, sărăcie, izolare stupidă, înapoiere ! Mai bine mulţumeşte-i lui Dumnezeu că ai găsit puterea de a face pasul acesta ! Ce interese ai acolo ? Ce-ai să faci acolo bătrîn, cu un picior în groapă ? N-ai nici proprietăţi, n-ai nici familie. Nebunule !

Dar eu deja hotărîsem să mă întorc. Am plătit tot ce comandasem şi, lăsîndu-l pe bietul evreu mirat la culme, am plecat fără să mă ating de mîncăruri.

A doua zi de dimineaţă, în timp ce soarele se ridica de acolo de unde se născuse Domnul nostru Isus Cristos, eu plecam în direcţie opusă.

M-au păcălit, şi-au bătut joc de mine, am murmurat eu, mai degrabă ca să mă justific pe mine. Cine m-a păcălit?

Tîrziu aveam să mă lămuresc: mă păcălisem eu însumi.

II

După o săptămînă, timp în care cheltuisem o bună parte din bani pentru a plăti tot soiul de hoţi şi de suverani locali ca să mă lase să trec, mă aflam din nou în acelaşi loc unde, cu ani în urmă, fusesem în cercetare cu fratele Ghielinei, cu şmecherul Prec. Eram îmbrăcat ca un negustor ambulant de stofe. Gărzile bizantine în jurul campamentului erau rare, fapt la care nu mă aşteptam, şi contra unei plăţi nu prea mari

ne-au lăsat să intrăm înăuntru. Drumurile înguste dintre corturi erau acoperite de iarbă. După cîțiva paşi şi gărzile mele încetară să mai fie prea vigilente; nu se simțea nici o primejdie. Campamentul avea într-adevăr dimensiuni imperiale, dar mişcări ale oştenilor nu se vedeau. Un moment am crezut că poate au ocupat Arbaria, dar, gîndindu-mă mai adînc, am ajuns la o concluzie contrară. Dacă au ocupat-o, nu aveau de ce să mai mențină campamentul. La marginea cîmpului, într-un pîrîiaş care-şi ducea puțina-i apă în rîu, se vedea de departe o grămadă de schelete albe de animale. Poate erau cămilele. Poate şi elefanții. Cămilele şi elefanții muriseră primii. Sărmanele animale! Le scoseseră din mediul lor natural şi le aduseseră aici, în locurile acestea reci şi străine. Aveam impresia că după pînza decolorată a corturilor nu era nici un suflet de om. Mi-am luat inima în dinți, am descălecat şi, cu paşi tremurînzi, m-am apropiat de un cort. Iarba de pe cărarea care ducea la intrare era necălcată de mult timp. Printre firele de stuf se vedeau melci albi şi uscați. Am ridicat încet partea care servise ca uşă. Aerul care ieşi dinăuntru era ars de soare şi stătut. Cortul era gol. Aşternuturile, nişte saci mari umpluți cu paie de grîu, fuseseră lăsate pe jos, mucegăiseră şi putrezeau, răspîndind mirosul ştiut. Pe pereții laterali rămăseseră atîrnate felurite haine care acum deveniseră cuiburi de şopîrle. Ele scoseseră capul dintre numeroasele cute şi se uitau la mine mirate. Am trecut apoi la cortul al doilea. Gol. Melci, şopîrle printre haine. Mucegai negru pe saltele. Pe ici, pe colo, rare fire palide de iarbă crescute fără lumină. Deasupra saltelelor crescuseră ciuperci mari, albe, comestibile.

Cu excepția careului principal de corturi de care gărzile nu ne lăsară să ne apropiem, toate celelalte corturi erau goale.

Eram curios să văd mai mult. Le-am oferit gărzilor recompense grase şi le-am cerut să-mi permită să mă apropii de corturile principale, nu de altceva, dar ca să vînd stofe aduse

direct de la Constantinopol, dar ei nu au primit. Mi-au spus scurt şi răspicat: împăratul Teodor nu are nevoie de stofele tale. Şterge-o, bătrînule rău !!

În orice caz, permisul de a trece prin încercuirea lor pentru a intra în Arbaria mi l-au dat fără greutate, după ce, bineînțeles, am plătit o sumă de bani.

III

Cu mintea tulburată şi cu buzunarele aproape goale, am ajuns în Arbaria, la poarta de lemn a cetății Giugea. Gărzile mele, nu ştiu de ce, n-au vrut să vină cu mine. Au luat banii, le-am dăruit şi calul, iar ele, mulțumindu-mi cu plecăciuni adînci, pline de respect, au făcut cale întoarsă. La castel i-am găsit pe paznici dormind. Eram în toiul iernii şi al nopții. Petrecusem doi ani şi ceva departe de țara mea. O lună mare picta, uscat şi oblic, peisajele de piatră, goale, de parcă le-ar fi zgîriat.

Cînd le spusei străjilor cine eram, mă lăsară să intru pe poarta mică, laterală, şi nimeni nu avu grijă să mă însoțească. Mă îndreptai direct către sala de mese, presupunînd că cina nu luase încă sfîrşit. Nu greşeam. Erman era acolo, cu trei bărbați pe care nu-i cunoşteam. Ne salutarăm şi mă aşezai lîngă el. Îmi umplură un pahar mare cu vin, dar după prima duşcă constatai că vinul era de calitate proastă.

- Este vin albanez - îmi zise cu o mîndrie nejustificată unul din cei prezenți, un tip cu o mutră pătrată.

Erman picotea, totuşi avu grijă să mă întrebe cum o dusesem pe „dincolo". El spuse „dincolo" de parcă ar fi spus: acolo, pe lumea cealaltă, cea veşnică.

Nefiind sigur pe cei trei necunoscuți, am descris totul în culori false. I-am spus că acum faima lui şi a despotatului albanez se răspîndise în lume. Toți marii suverani ai lumii creştine din Occident spuseseră că sunt de acord să-şi unească oştenii şi să ne vină în ajutor atunci cînd noi vom crede că

este necesar, şi astfel să dăm asaltul hotărîtor pentru a lichida nemiloasa încercuire.

În timp ce vorbeam, vedeam cum fețele pătrate ale celor de față se rotunjeau de fericire, în timp ce fața lui Erman rămînea neschimbată, adică obosită, pe jumătate gînditoare şi pe jumătate indiferentă. Albise şi îmbătrînise de tot.

- Bani, ți-au dat bani? - mă întrebă el întrerupînd-mi logosul, cu o nerăbdare evidentă.

- Bani, nu prea - zisei printre dinți -, dar promptitudinea lor de a-şi uni oştenii lor cu armata noastră cred că este o probă a drep...

- Aşa sunt toți - mă întrerupse iar Erman -, numai vorbe ne trimit. Sprijin moral se cheamă acum. Ducă-se dracului cu sprijinul lor cu tot !

Se sculă şi, fără să salute pe nimeni, ieşi. Am crezut că s-a dus la toaletă şi că se va întoarce repede, dar fețele pătrate îmi spuseră că se dusese la culcare. Aşa pleca mereu, cufundat în gînduri, îmi explicară ei. Mai îmi spuseră că Mariusa murise acum un an, că băiatul lui Erman plecase în Galia în căutarea unei vieți mai bune, că finanțele despotatului erau secătuite, că toți vechii membri ai Consiliului de Război de asemenea plecaseră, unii trădaseră, alții fugiseră, iar Mati Kamina şi Pieter Guemira muriseră, că şi oamenii simpli începuseră să se exileze din cauza taxelor prea mari şi a traiului anevoios. (Asta ca urmare a învrăjbirii stîrnite de numeroşii agenți ai duşmanilor, ziseră ei.) După felul cum vorbeau şi după gesturile pe care le făceau, nu era greu să-ți dai seama că erau inşi de soiul noilor servili, oameni de nimic.

Le-am cerut iertare, spunîndu-le că eram foarte obosit, şi am plecat în camera mea.

M-am culcat în acelaşi aşternut, care aştepta aşa cum îl lăsasem. Era jilav şi mi s-a părut că miroase a mucegai. Cu toate acestea, am adormit repede. În vis am văzut ciuperci şi şopîr-

le care vorbeau în limbi diferite. Trecuseră ani de cînd nu mai visasem în somn.

A doua zi de dimineață m-am dus drept la Erman şi i-am cerut să rămînem singuri. Cînd ceilalți ieşiră, am simțit că, acum, noi nu eram altceva decît veri. Fără cinuri, fără intrigi, fără castrați, ba chiar şi fără Mariusa. De Mariusa, ce e drept, îmi părea rău că murise.

- Ei - mă întrebă -, cum ți se pare ? El nu specifica la ce se referea, la treburi, la Arbaria, la lume, dar nici nu era nevoie să specifice.

- Rahat - îi răspunsei. El îşi puse capul în piept.

- Ştiu - îmi spuse. În glasul lui nu era durere, şi mie îmi păru rău. Eu nu zisei nimic.

- Ce-am făcut noi? Un rahat mare, nu-i aşa ? - continuă el, poate şi cu o vagă speranță că eu îl voi contrazice.

- Cam aşa ceva - zisei şi mă căii imediat de aceste vorbe.

O bucată de timp tăcurăm. Soarele desena indiferent pătratele ferestrelor pe peretele opus, acoperit de flamuri diferite, acum decolorate şi acoperite de praf.

- Cu toate acestea, mai este o speranță - zisei şi mă mirai singur de vorbele mele. De ce devenisem plîngăreț şi de ce mă lăsam prins în rețeaua omeniei mincinoase ?

Fața îmbătrînită a lui Erman se învioră pentru o clipă.

- M-au părăsit cu toții - zise -, numai tu mi-ai rămas. Şi ce rău m-am purtat cu tine!

Am simțit că dialogul putea aluneca foarte uşor în adîncuri, prin ape nostalgice, duioase, de aceea zisei energic cu glasul schimbat:

- Acum nu te mai smiorcăi. Omul cît trăieşte speră. Atîta timp cît eşti în viață...

- Chestia e că... asta nu mai e viață - mă întrerupse el şi zîmbi amar.

- În orice caz, trebuie să ştii că, actualmente, aşa-numitul împărat nu are nici o legătură cu Bizanțul. Alți împărați au venit între timp la putere. Acesta care ne ține pe noi încercuiți trebuie să fie vreun bătrîn scrîntit la cap şi ranchiunos. Am văzut şi campamentul lui. Corturile erau goale. Nu are mai mult de o sută sau două sute de soldați cu el. Dacă adunăm şi noi vreo patru sute de oameni şi tăbărîm pe ei, nu ne va fi greu să-i nimicim. Îți jur!

Pe fața lui Erman nu apăru nici o scînteie de înviorare şi de speranță, fapt care mă miră.

- E degeaba - zise toropit.

- Nu poate fi degeaba - insistai eu. Din nou zîmbi amar. Nu mă aşteptam ca propunerea mea să nu-i trezească nici un interes. L-au lovit rău trădările, m-am gîndit, neputînd să-mi înving părerea de rău. Poate că şi moartea Mariusei a contribuit la această stare de delăsare.

Aşteptam explicația lui, care nu a întîrziat să vină:

- E în van. Hai să zicem că putem aduna patru sute de oameni, ba chiar mai mulți. Să zicem că-i atacăm, că distrugem tabăra lui Teodor şi că scăpăm Arbaria de încercuire. Dar după aceea ce mai facem ?

- Cum „după aceea" ? - m-am mirat -, după aceea vom construi o nouă viață, vom avea relații cu străinătatea, vom înviora viața... - nici eu nu prea înțelegeam cum ieşisem atît de repede din plasa nostalgiei pentru a cădea cu aceeaşi repeziciune în capcana entuziasmului. Sau poate era numai o reacție împotriva lui Erman.

El schiță acelaşi zîmbet.

- E în van. Asta nu se poate întîmpla - zise încet. De atîția ani în Arbaria s-a creat o altă viață, deosebită, cu totul deosebită de altele, incompatibilă cu altceva: viața noastră. Pentru această viață „a noastră" au fost create toate premisele necesare: rețeaua taxelor, a ierarhiilor, a spionilor... Chiar şi căsă-

toriile formează acum o rețea specifică, a noastră. O ieşire din această situație înseamnă, înainte de toate, ca eu să nu mai fiu pe acest tron pe care stau acum, fiindcă, într-un fel sau în altul, acest tron este mai degrabă creație a situației decît operă a cioplitorului sau a lemnarului. Îți imaginezi tu ce se poate întîmpla ? Mă vor sfîrteca de viu şi mă vor arunca în rîpă să mă mănînce fiarele sălbatice.

- Ca pe Evdoxia - zisei eu -, fiindcă pe moment îmi venise în minte această comparație.

El ridică din umeri, ca şi cum ar fi vrut să spună că nici nu-l interesa cine era această Evdoxia.

- Deci - zise - acesta ar fi sfîrşitul meu şi nu cred că ceilalți ar putea avea un sfîrşit mai bun.

- Vor avea - insistai eu.

El zîmbi dureros. Nici prin gînd nu-mi trecuse că Erman poate gîndi atît de adînc şi că poate fi capabil de asemenea raționamente complicate. Mă uluia. Exista şi posibilitatea ca toate informațiile pe care eu i le adusesem, el să le fi ştiut dinainte, din alte surse.

- Destul cu aceste nebunii ale noastre - zise şi trase şnurul pentru a-l chema pe camerist. Apoi, cu vocea schimbată: - Este mai bine să lăsăm lucrurile să curgă aşa cum le-a prestabilit Domnul Dumnezeul nostru. Şi acum să bem !

Băurăm o săptămînă întreagă. Mîncam şi beam în sala cea mare. Tot acolo dormeam, înfăşurați în bunde groase. Uneori erau prezente şi „mutrele pătrate", dar de cele mai multe ori eram singuri. Un servitor bătrîn avea grijă să nu se stingă focul. Tot el ne îndestula cu băuturi. Poate nu rămăseseră alți servitori în castel.

După şapte zile ieşirăm să facem inspecția. Erman crease un fel de ritual al inspecției: în aceeaşi săptămînă şi în aceeaşi zi cînd Teodor ieşea să facă inspecția de cealaltă parte a grani-

ței, cam în acelaşi loc, dar de partea noastră, îşi făcea şi Erman inspecția lui.

Cartea a noua

I

Stau întins pe malul mării şi, in timp ce revăd cu ochii minții, tot ce am scris de-a lungul anilor şi prin fața ochilor, mi se perindă figuri şi scene din trecut, mă cuprinde cînd o tristețe copleşitoare, cînd o mînie oarbă. Dacă aş putea să mă întorc sau dacă ar fi adevărat că omul, după ce moare, se mai întoarce cîndva în viață, mă jur că altfel aş construi acea viață nouă: aş cumpăra o bucată de pămînt, poate chiar ogorul Bucamirei, aş sădi rodii, pomi fructiferi: curmali, smochini; m-aş însura cu Iolantia, cu prima Iolantia, cu cea de la început, încă necurvită, şi aş face cu ea o droaie de copii. Nu m-ar mai interesa Bizanțul, Arbaria, cruciadele, biserica răsăriteană şi cea apuseană, raporturile suflet-trup, peisaj-sentiment, om-națiune, dependența omului-independența țării, dragoste-libertate şi aşa mai departe. Aş duce o viață simplă, obişnuită, vulgară, pămînteană. Mi-aş învăța copiii cum se cultivă pămîntul şi cum se strînge recolta, cum se lasă o femeie grea şi cum se înmulțesc caii. Nu i-aş învăța nici să scrie, nici să citească. Niciodată. Dacă m-ar întreba cineva de ce naționalitate sunt ei, nu le-aş răspunde că nu au aşa ceva, dar aş crea un cuvînt nou, deosebit, amestecat, cum ar fi de pildă naționalitatea nemaiauzită: servoarbanitobulgarolatinovlahă, numai şi numai ca să evit posibilitatea luptei pentru vreuna din ele.

Dar, alteori, de ce oare simt o mîndrie idioată pentru tot ce am făcut în viața mea ? Indiferent de motivele începutului, indiferent de felul în care degeneraseră lucrurile acum spre sfîrşit, noi realizaserăm ceva minunat, creaserăm pentru pri-

ma oară statul nostru, şi acum, indiferent că el era ruinat, topit, un lucru rămăsese : numele de Arbaria şi limba noastră albaneză.

Zic şi mă dezic, mă mustru şi mă împac, mă frămînt în sinea mea, plec acasă, aprind focul, pun oala de pămînt cu linte la fiert, iau traista de lînă în care îmi ţin scrisorile (singura avere pe care o am), mă tîrăsc iar ca un calic pe malul mării (nu sunt mai mult de cincisprezece paşi mici de bătrîn de la casa mea pînă la malul mării) şi încep să citesc ultimele însemnări.

Ieşiserăm să îndeplinim ritualul nostru, adică inspecţia obişnuită. Acum, pe marginea prăpastiei nu mai erau decît cinci-şase grăniceri. Cînd ajunserăm, nu se mai ridicară în picioare, iar noi, din partea noastră, nici nu le-am mai cerut aşa ceva. Eram în luna mai, mai precis la mijlocul ei, în jur totul înflorise şi se înviorase. Feţele noastre nu. Ele erau obosite şi umflate de la beţia nopţii trecute. Singurii care continuau cu încăpăţînare de proşti să păstreze aceeaşi expresie din trecut erau „capetele pătrate", acei inşi calificaţi de mine încă din prima zi a întoarcerii mele „incapabili de vreo treabă". În timp ce aşteptam să apară împăratul Teodor în mijlocul suitei sale, eu urmăream zborul unei berze. Zbura sus de tot, descriind elipse largi, de parcă ar fi desenat în văzduh ochi de femei moarte. Poate nu-şi mai găsea vechiul cuib, poate se îndoia dacă e bine să coboare aici sau în altă parte, mai la miazănoapte.

Eram încă preocupat cu descifrarea imposibilă a acelui zbor, cînd în jurul meu izbucniră strigăte de stupoare, de bucurie, de surpriză. Se aruncau în aer capele, lănci; se ciocneau scuturi şi coifuri. A căzut ! Uitaţi-vă, uitaţi-vă, a căzut ! S-a dus dracului hodorogul ! De necrezut ! Uitaţi-vă, uitaţi-vă! I s-a rupt şi băţul ! Parcă a fost ţurcă, nu sceptru sau toiag de împărat !

Cu greu mi-am desprins privirea de pe cer (şi chiar şi atunci ochii mei continuau să poarte imaginea berzei şi a elipselor ei). Am privit în jur, apoi jos spre tabăra duşmană. Suita imperială era cuprinsă de panică. Zăpăciți erau numai cei foarte apropiați de împărat, pe cînd ceilalți, mai depărtați, şedeau indiferenți ca totdeauna. În mijlocul mişcării, a agitației, printre spațiile create printre trupuri, brațe, pelerine brodate, văzui trupul împăratului întins pe pămînt, cu fața spre cer. Nu mai mişca. Sceptrul imperial nu se frînsese în două, ci în zeci de bucățele, şi în talmeş-balmeşul general am observat cum mîinile celor prezenți şterpeleau ce puteau: diamante, bucăți de aur şlefuite, pietre prețioase de diferite culori, toate risipite prin nisip. După puțin timp, culegerea părticelelor prețioase nu se mai făcu pe ascuns. Lăcomia hoților deveni neînfrînată şi, în timp ce toți, în patru labe, scormoneau înfrigurați nisipul călcat în picioare, eu puteam privi trupul scurt al împăratului. Era înțepenit definitiv, cu picioarele legate de un fel de suport de lemn care cred că-i servise pentru a-i înălța în mod artificial statura ridicolă. Ochii îi rămăseseră deschişi. După aceea cei prezenți (acum, în afară de gărzi, se apropiaseră de mort şi oştenii, mărind astfel îmbulzeala) începură să-i scoată lui Teodor mantia de purpură, care avea pe margini broderii desigur de mare valoare. Din acest moment mi-a fost imposibil să mai văd ceva.

Din remarcile celor care mă înconjurau, aflai că împăratul căzuse pe neaşteptate, ca o bucată mare de lut, la o cotitură a cărării dintre corturi. Uite aşa, îşi pierduse echilibrul şi căzuse ca un copil de un an. Dar mirarea cea mai mare o stîrnise faptul că întîi se frînsese bățul, şi după aceea căzuse şi Teodor. (Mulți se încăpățânau să spună că observaseră foarte bine acest fenomen.) Toți cei din jurul meu erau nespus de bucuroşi. Cu excepția lui Erman. Eu ştiam de ce nu jubila şi el împreună cu ceilalți: nu ştia ce să facă într-o astfel de situ-

ație. Nu numai structura despotatului, ci şi creierul lui erau înțepenite, strîns legate de o singură situație. Văzîndu-l aşa de amărît, i-am propus să plecăm noi primii. Şi aşa făcurăm. Încălecarăm pe cai şi pornirăm în galop.

Nu mi-a mai trecut prin gînd să mă uit ce făcea barza.

II

Mai tîrziu, punînd cap la cap datele diferitelor surse, aşa cum se procedează în asemenea împrejurări, am reuşit să reconstitui tot ce se petrecuse.

Adevărul este că împăratul Teodor nu era un bătrîn nebun şi furios. El murise mai demult, cînd încă nu se împliniseră două luni de la încercuire. Atunci se adunase consiliul armatei asediatoare şi, după lungi dezbateri, luînd în considerare şi faptul că oştenii îşi primiseră deja plata pentru întreaga campanie, hotărîse să tăinuiască moartea împăratului pînă la sfîrşitul războiului, adică pînă la cucerirea despotatului nostru. Se juraseră toți pe trupul lui fără viață să respecte această hotărîre. După cum se pare, la luarea acestei hotărări contribuise şi faptul că, între timp, nu numai că diferite ținuturi se răzvrătiseră şi declaraseră că nu-şi vor mai respecta obligațiile către Bizanț, dar chiar în oraşul lui, la Constantinopol, arhiepiscopul binecuvîntase purpura imperială a unui alt Teodor. Acesta era un copil adus special din cea de-a doua capitală a Bizanțului, din Niceea, şi nu era Lascariot, ci angelic. Toate aceste manipulații de maestru le făcuse venețianul Enrico Dandolo, mare doge şi comandant de cruciadă. Reîntoarcerea la Constantinopol însemna, în cazul cel mai bun, întemnițarea pe viață în beciuri adînci şi întunecate a tuturor şefilor oştirii, şi asta numai dacă ar fi scăpat de tăierea capului sau de tragerea în țeapă. Atunci, în mare taină, aduseseră de departe un faimos specialist în îmbălsămare şi îmbălsămaseră trupul lui Teodor. După această operație pe care specialistul o făcuse cu o pricepere desăvîrşită, sub pretextul că îl petrec,

îl duseră pînă în împrejurimile Dyrrahului, unde-l înjunghiaseră şi-l aruncaseră într-un canal. În tot acest timp se răspîndise vorba că bătrînul împărat fusese bolnav şi astfel se putea justifica neparticiparea lui la ultimele atacuri.

După îmbălsămare, trupul fusese pus pe o platformă de lemn, ceva ca un cărucior de copil (sărmanul tîmplar care făcuse lucrarea fusese asasinat şi el) şi, de cîte ori se ivea nevoia, îl scoteau pe împărat aşa, ca monument, sprijinit în sceptrul-băţ, cît să ne arate nouă, dar şi oştenilor lor, că totul este în regulă.

Această mistificare continuase cîteva decade. Dar între timp zeci şi sute de oşteni obosiţi părăsiseră tabăra, se întorseseră la casele lor, se căsătoriseră şi-şi continuau viaţa eliberaţi de datoriile către oaste. Aşa se explică faptul că, atunci cînd eu m-am întors din călătorie, am găsit numai un nucleu de oşteni, pe cei plătiţi mai bine şi care rămăseseră credincioşi, iar majoritatea corturilor erau goale.

Această istorie s-ar fi prelungit încă un număr de ani, dacă cel care făcuse îmbălsămarea n-ar fi făcut o greşeală fatală: nu-i pusese substanţa magică de îmbălsămare şi băţului de lemn care se afla în interiorul sceptrului. Astfel, carii şi diferiţi microbi trimişi de Hades, neputînd pătrunde în carnea bătrînului, se hrăniseră cu carnea sceptrului, care era singurul sprijin al cadavrului. Zi de zi şi noapte de noapte, încet şi insistent, insectele îl roaseră, pînă ce într-o dimineaţă sfîrşiră lucrarea lor distrugîndu-l de tot. Iar noi, cu ajutorul lui Dumnezeu, asistarăm la acest sfîrşit.

După această cădere, se înţelege că oastea se dizolvă şi oştenii, după ce furară ce se putea fura din campament, îl dărîmară. De pe rîpa din Zahlub oamenii îi văzuseră pe foştii oşteni încărcînd pe cai, pe măgari şi chiar în spinare cazane mari de aramă, bucăţi de pînză de cort, lemne cioplite, catran, sulf, cărţi sfinte suflate cu aur şi argint şi alte obiecte. După

jefuire şi dărîmare, tabăra semăna cu o întindere de pămînt peste care trecuse un nor de lăcuste. „Mîine voi trimite lăcustele în țara ta", scria în Biblie. „Vor fi atît de multe încît vor acoperi complet locul. Ele vor mînca totul, pînă la ultimul pom." Aşa se-ntîmplase şi cu tabăra: oştaşii tăiau şi pomii şi făceau din trunchiurile lor, cărora le curgea încă seva, fel de fel de tărgi şi de căruțe caraghioase.

Acelaşi lucru se întîmplă şi cu oastea împuținată şi sleită de puteri a despotatului nostru; în lipsa inamicului, se risipi şi ea, se topi repede, după cum prevăzuse însuşi Erman. Tot aşa se întîmplă şi cu toate structurile statului. Se distruseră. Şi această distrugere se făptui nu prin conflicte, certuri sau ciocniri, ci dimpotrivă, în timpul unei petreceri oarbe, fără frîu, care dură vreo zece zile.

III

Mă aflam şi eu în sala cea mare şi beam în tihnă după o săptămînă de plimbări prin despotat în compania lui Erman. „Fețele pătrate" ale însoțitorilor noştri deveniseră acum mai ovale: şedeau numai cu gura deschisă de atîta plăcere. Oriunde merseserăm, constataserăm că entuziasmul oamenilor era sincer. Poporul jubila. Pe Erman îl primiseră ca un adevărat erou. La întruniri se ținuseră discursuri înflăcărate şi se recitaseră poeme lungi închinate lui. Acompaniați de lăute, rapsozii cîntaseră cîntece noi, compuse în aceeaşi zi sau chiar improvizate pe moment în timpul întrunirii. Născociră şi jocuri noi, care oglindeau realitatea victoriei noastre în mod metaforic. Unul dintre aceste jocuri era foarte simplu, dar şi foarte semnificativ: vreo zece persoane se prindeau de mîini formînd un cerc; peste acest prim cerc se suia un alt cerc alcătuit tot din oameni, dar mai mic, se înțelege, şi ei se prindeau de mîini în semn de unire. Apoi venea al treilea cerc, şi deasupra acestuia se suia un singur om care, după ce flutura

flamura despotatului, striga: Trăiască Arbaria! Noul joc se numea „Cetatea albaneză".

Aşa sărbătoream noi victoria în sala cea mare. Erman era tăcut şi voioşia generală nu-l contamina. Dădea pe gît paharele unul după altul de parcă ar fi băut apă, dar nu se îmbăta. Poate simțea lipsa fiului său şi suferea.

În afara „capetelor pătrate", în sală se aflau şi mulți alți invitați. Poate n-ar trebui să-i numesc invitați, pentru că nu-i chemase nimeni, ci veniseră din propria lor inițiativă pentru a lua parte la bucuria generală. Ba chiar aduseseră cu ei mîncare şi băutură, ca la nunțile de la țară. Victoria, dacă se putea numi aşa, îi apropiase din nou pe puținii oameni care-i mai rămăseseră despotului.

Cercetam fețele necunoscuților din sală, cînd iată că sosi unul din vechii servitori şi, fără să facă plecăciuni, ca de obicei, îmi atinse umărul.

- Ce este? - l-am întrebat.

Omul avea ochii holbați de groază. Se bîlbîia şi cu greutate rosti cîteva cuvinte. Poate nu dorea să afle şi ceilalți vestea pe care mi-o aducea.

- Erman - zise -, Erman... jos... în beciuri...

- Ce spui, mă ?!

- S-a spînzurat.

Am coborît în grabă în beciurile castelului, care serviseră totdeauna pentru păstrarea vinurilor, iar uneori şi ca temniță pentru arestații de seamă şi poate chiar pentru execuții secrete ale condamnaților. Erman se spînzurase într-unul din cîrlige. Nu puteam înțelege cum ajunsese să facă asta. Cîrligul şi-l înfipsese sub barbă, în guşă, şi din gît continua să-i iasă spumă însîngerată. Ochii lui mă priviră stăruitori de parcă mi-ar fi cerut iertare, apoi se tulburară şi se închiseră. N-am simțit nici o emoție. Nici părere de rău, nici durere, nici necaz. Nimic. Poate că aşteptam acest gest din partea lui Er-

man. Nu chiar spînzurarea în beci, dar ceva de acest gen. De cîteva ori chiar el făcuse anumite aluzii la sfîrşitul lui. În orice caz, era o soluție bună.

Cam după o lună, în timpul căreia împreună cu entuziasmul se topi definitiv şi admirația care mai rămăsese, la porțile cetății sosi o ceată mare de oameni înarmați. În fruntea ei era un tînăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, atletic şi cu mişcări energice. Am ieşit şi l-am întîmpinat în curte, apoi l-am dus în sala cea mare. Nu m-am aşezat pe scaunul sculptat al lui Erman, deşi mi se cuvenea, avînd eu acum, de la sine, rangul cel mai înalt. Tînărul îmi prezentă scrisorile de acreditare. Era trimisul special al sebastocratului Mihal al Epirului şi cerea să ia în primire această parte pierdută a imperiului. El se pronunță chiar aşa: această parte pierdută a imperiului, fără să se sinchisească de părerea noastră. Cînd termină de spus această frază pregătită dinainte, fără să aştepte aprobarea mea, se aşează pe tronul lui Erman. Îşi roti privirea prin sală şi le dădu ordin oştenilor lui să scoată flamurile şi toate simbolurile create de Erman, îndepărtă cu un gest degajat pe invitații oştirii, care, sărbătorind victoria, se îmbătaseră turtă, şi se declară printr-o frază uscată, dar impunătoare, strateg al Epirului de Nord, vasal credincios al sebastocratului Mihal, care la rîndul lui era vasal supus al împăratului Andronic II Paleologul. Asta însemna că numele pus de noi, Arbaria, avea să se stingă.

După un plan întocmit dinainte, oştenii lui, care erau din ce în ce mai numeroşi, de parcă ieşeau din pămînt, puseră sub control punctele cheie ale drumurilor, luară puținele castele şi cetăți pe care le aveam, şi numai după două săptămîni fură date primele condamnări adversarilor. Trebuie să spunem că adversarii nu erau prea numeroşi, pentru că o bună parte fugiseră în străinătate, peste mare, iar cei care rămăseseră se uniseră cu noii stăpînitori, jurîndu-le credință. Nu-mi păru

rău deloc cînd aflai că trei dintre „capetele pătrate" aveau să fie traşi în țeapă, chiar în piața din fața cetății, cu toate că-şi declaraseră cu umilință dorința de a colabora cu tînărul strateg. Probabil că şi acesta simțise că cei trei nu erau buni de nimic.

Mie îmi rezervase o întîlnire specială, oficială, dar nu călduroasă. Fără să mă poftească să mă aşez pe vreun scaun, îmi anunță hotărîrea lui: mie îmi cruța viața. De aici încolo, îmi destina o colibă pe malul mării, într-un loc pustiu, chiar vizavi de mănăstirea Malplac. Dar la o zi depărtare de ea. În fiecare săptămînă, oamenii lui aveau să-mi aducă de-ale gurii şi băutură.

I-am spus că primeam hotărărea lui. I-am cerut un singur lucru. Să-mi dea voie să iau cu mine cîteva cărți, precum şi scrierile mele. Şi el îmi aprobă această cerință.

Ultima însemnare

Din cînd în cînd un delfin singuratic cu capul negru face un salt pe deasupra apei. Îl văd în fiecare dimineață şi nu găsesc nici o legătură cu el. Mă întreb: cum a venit pînă aici, în aceste ape reci, acest biet delfin ? Şi nu găsesc răspuns. Vîntul sărat al mării îmi aminteşte că în oala de pămînt în care fierbe lintea am uitat să pun sare. Broaştele țestoase care fac dragoste greoi în fața mea îmi sporesc întristarea. A trecut mult de cînd n-am mai văzut o barză. Şi păsările sunt tare puține aici. Sunt numai nişte puncte negre care se tot învîrtesc prin cerul înalt. Poate mi-am pierdut eu văzul. Mintea îmi spune că nu e cu putință ca pe țărmul mării noastre să nu fie păsări. Atunci, dacă am orbit, înseamnă că nici delfinul nu este adevărat. Poate nimic nu este adevărat. Dar eu cum de reuşesc să-mi citesc însemnările ? Sau poate nici pe acestea nu le citesc, ci le ştiu pe de rost ?

Leja, 1990; Tirana, 1998; Madrid, 2000.

Cuprins

Cartea întîi..... 3
Adăugire la cartea întîi..... 28
Cartea a doua.....35
Adăugire la cartea a doua.....44
Cartea a treia..... 49
Însemnări incomplete care ar putea forma cartea a patra 84
Prima zi 87
Ziua a doua 89
Ziua a treia..... 92
Noaptea a treia 94
Ziua a patra 100
Ziua a cincea 103
Ziua a şasea şi ultima 106
Cartea a cincea..... 108
Însemnări..... 117
Cartea a şasea..... 122
Adăugire la cartea a şasea 139
Cartea a şaptea 144
Lămurire asupra cărții a şaptea 144
Însemnare pentru cartea a şaptea.....175
Cartea a opta 177
Cartea a noua 200
Ultima însemnare 208